

ANNA İ. U. YELİZAROVA

LENİN'DEN ANILAR

İlyiç Hakkında Anılar

ЧТО ДЕЛАТЬ?
Н. ЧЕРНЫШЕВСКИЙ

В. И. ЛЕНИН
РАЗВИТИЕ КАПИТАЛИЗМА В РОССИИ

GELECEK BİZİM
SOSYALİZM

İlyiç-Lenin Hakkında Anılar

Anna İlyiniçna Ulyanova-Yelizarova

İlyiç-Lenin Hakkında Anılar

Anna İlyiniçna Ulyanova-Yelizarova, Mayıs 2026

Gelecek Bizim Gelecek Sosyalizm Kitap-Broşür Dizisi - 6
Gelecek Bizim Gelecek Sosyalizm
gelecekbizim.net

İçindekiler

Sunuş.....	5
Rus devrimci hareketine dair tarihsel bağlam.....	9
I. AİLE ORTAMI	12
V. İ. Ulyanov-Lenin'in ebeveynleri ve yaşadıkları dönem	12
II. VLADİMİR İLYİÇ'İN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI	20
III. KAZAN'DA YAŞAM.....	35
IV. SAMARA'DA YAŞAM (1889-1893)	39
V. LENİN'İN DEVRİMÇİ ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI	48
1. Samara'dan Petersburg'a	48
2. Yeni tanışıklıklar ve bağlar	50
3. Ekonomizm yanlılarıyla mücadele	58
4. Takip ve tutuklama.....	63
VI. VLADİMİR İLYİÇ HAPİSTE.....	66
VII. SÜRGÜN.....	83
VIII. İLYİÇ'İN SÜRGÜNDEN DÖNÜŞÜ VE ISKRA FİKRİ	89
IX. İLYİÇ'İN ÜÇÜNCÜ TUTUKLANIŞI, UFA YOLCULUĞU VE YURT DIŞI.....	95
EK	102
VLADİMİR İLYİÇ'İN İLK ARKADAŞI.....	102
ANNA İLYİNİÇNA ULYANOVA-YELİZAROVA'NIN OTOBİYOGRAFİSİNDEN	107

Sunuş

Anna İlyiniçna Ulyanova-Yelizarova (26 Ağustos 1864-19 Ekim 1935), Ulyanov ailesinin en büyük çocuğudur. 1 Mart 1887’de Çar’a suikast girişimi sırasında yakalanan ve aynı yıl 8 Mayıs’ta idam edilen Aleksandr’dan iki, Lenin’den ise altı yaş büyüktür.

Anna, hem ailenin en büyüğü olması hem de Lenin’in etrafındaki devrimci çekirdeğin bizzat içinde yer alması nedeniyle, Ulyanov ailesinin yaşamı, çocukların karakter özellikleri ve Lenin’in mücadelesi hakkında doğrudan ve en güvenilir kaynak konumundadır. Nitekim Anna’nın, kardeşlerinin yaşamını ve mücadelesini anlattığı *Aleksandr İlyiç Ulyanov Üzerine Hatıralar* ve İlyiç Hakkında Anılar çalışmaları, Lenin biyografisi yazan tüm tarihçilerin temel başvuru kaynağıdır. Örneğin Troçki, *Genç Lenin*’i yazarken Anna’nın tanıklıklarına sıkça atıfta bulunur. Pek çok uzmanın işaret ettiği üzere ailenin daha küçük üyelerinin yazdıkları ise, özellikle erken dönem için ikinci elden tanıklıklardır ve resmi anlayışın dar çerçevesini aşmaz.

Stalin, 1931’de *Proletarskaya Revolyutsiya* (Proleter Devrim) dergisinin editörlerine gönderdiği *Bolşevizm Tarihinin Bazı Sorunları Üzerine* başlıklı mektupta, parti tarihinin “çürümüş liberalizm”den arındırılmasını istiyordu.¹ Sert bir şekilde Troçki’ye saldırıyor ve ona karşı her türlü nesnel ve ılımlı yaklaşımı bile “liberalizm” olarak damgalıyor, Ekim Devriminin ikinci liderini ve Kızıl Ordunun kurucusunu sosyalizme düşman olmakla suçluyordu. Bu düşmanca müdahale, yalnızca Troçki yok sayılarak Rus devrim tarihinin yeniden

1. <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1931/x01/x01.htm>

kurgulanması anlamına gelmiyordu; aynı zamanda bürokratik rejimin inşa ettiği “Lenin Kültü” temelinde, Lenin’in yaşayan bir insandan ziyade “granitten bir heykel” olarak tasvir edilmesi anlamına geliyordu. İşçi iktidarını gasp eden Stalinist bürokrasinin oluşturduğu resmi devlet anlayışı, Lenin’i doğuştan devrimci göstermekle kalmaz, babasını da dönemin devrimci halkçı geleneğinin bir parçası olarak sunar.

*Anna İlyiniçna Ulyanova
Yelizarova-1927*

Oysa bu doğru değildir ve Anna, Aleksandr’a dair anılarında babası için şöyle yazar: “Açıkçası, hiçbir zaman bir devrimci olmamış, o yıllarda 40 yaşını aşmış ve bir aile yükü altında olan babam, biz gençleri korumak istiyordu.”

Keza resmi anlatıda Lenin’in, daha ağabeyi idam edilmeden önce Marx’tan *Kapital*’i okuduğu ve Marksist olduğu iddia edilir. Böylece çocuk ve genç olmuş, çelişkilere düşmüş, sarsıcı bireysel ve toplumsal olayların etkisi altında dönüşmüş bir Lenin’den ziyade, kurgusal, katı ve duygusuz

bir portre tasvir edilir. Anna, bir Narodnik olan Aleksandr’ın Marx’ı incelemesini anlatırken, Lenin’in o sırada Turgenyev romanlarını okuduğunu aktarır. “Yazın, hatırlıyorum, hem Saşa [Aleksandr] hem de ben, Volodya’nın Turgenyev’i birkaç kez tekrar okuyabilmesine şaşırarak bunu aramızda konuşmuştuk; bazen yatağına uzanır, okur ve tekrar okurdu. Ve bu, Saşa ile aynı odada yaşadığı aylarda oluyordu; o sırada Saşa, masasının üzerindeki kitap rafını tıka basa dolduran Marx ve diğer ekonomi-politik literatürün başında gayretle çalışıyordu.” Ve ekler: “Volodya, Marx’ı okumaya ancak 1888-89 yıllarında,

Kazan’da, Rusça olarak başladı. Dolayısıyla, o dönemde Volodya’nın belirli siyasi görüşleri yoktu.”

Stalinist devlet yapısı bir taraftan efsaneler yaratırken, öte taraftan da bir zamanlar Lenin’in mücadele arkadaşlarıyla olan ilişkisini küçültüp önemsizleştirmeye ve onların önemini gizlemeye çalışır. Bu açıdan Anna’nın, Lenin’in Martov ve Plehanov ile olan ilişkisini gerçekliğe sadık bir dille ifade etmesi son derece önemlidir. Anna, Martov ile Lenin mektuplaşmalarını şöyle anlatır: “Vladimir İlyiç’in en yoğun mektuplaşması onunlaydı... Yuli’nin devrimci mizacına hayrandı.”² Nitekim sürgünden döndükten sonra da onun bestelediği şarkıyı dilinden düşürmemiştir. Oysa SSCB Marksizm Leninizm Enstitüsünün hazırladığı hacimli *Lenin: Bir Biyografi*’de, İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği’nin Lenin ile birlikte lideri olan Martov’un sadece adı anılıyor ve 1903’teki parti bölünmesine kadar da ilgili konularda ismi anılmakla yetinilir.

Aşağıda çevirdiğimiz İlyiç Hakkında Anılar, ilk kez 1926’da *Novaya Moskva* Yayınevi tarafından 62 sayfalık bir kitapçık

2.Yuli Osipoviç Çederbaum (Martov) (1873-1923): Rus Sosyal Demokrasinin liderlerinden ve Menşevik kanadın baş teorisyenidir. Gençlik yıllarında Lenin’in en yakın dava arkadaşı ve kişisel dostuydu; birlikte İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği’ni kurdular, sürgüne gittiler ve *Iskra* gazetesini çıkardılar. Gazetenin altı kişilik yazı kurulunda yer aldı. Kurulda şu isimler vardı: Lenin, Plehanov, Martov, Axelrod, Zasuliç, Potresov. Fakat 1903’teki II. Parti Kongresinde parti üyeliği konusunda başlayan tartışma sonucunda yolları ayrıldı; parti Bolşevik ve Menşevik olarak geri dönülmez biçimde bölündü. Siyasi olarak ömür boyu birbirlerine muhalif olsalar da, aralarındaki insani bağ kaybolmadı. Hastalanan Martov’un 1920’de Almanya’ya giderek tedavi olmasının planlanmasında Lenin etkili olmuştur. 1923’te yurtdışında veremden ölmüştür. Ç.N.

olarak basıldı. Anna'nın 1924 yılında *Proletarskaya Revolyutsiya* (Proleter Devrim) dergisinde *Vladimir İlyiç Hapishanede* başlığıyla yayımlanan makalesi de bu kitabın bir bölümüdür. Anna, ayrıca 1927'de Granat Ansiklopedik Sözlüğü için "V. İ. Ulyanov (N. Lenin) Hayatı ve Faaliyetleri Hakkında Kısa Deneme" başlığıyla bir yazı kaleme aldı. 1931 yılında bu kısa anıları *Molodaya Gvardiya* Yayınevi için genişletmeye çalıştı ancak sağlık koşulları bunu tamamlamasına izin vermedi. Daha sonra, 1934'te kız kardeşi Mariya Ulyanova, Yelizarova'nın *Aleksandr İlyiç Ulyanov Hakkında Anılar*'ını ve Lenin üzerine yazdığı diğer tüm yazıları birleştirerek çalışmayı *V. İ. Lenin ve Ulyanov Ailesi Hakkında* (О В.И.Ленине и семье Ульяновых) ismiyle genişletti.

1956'da ise Anna, Lenin'in eşi Krupskaya ve diğer kardeşler Mariya ile Dmitri'nin tanıklıkları birleştirilerek, Moskova merkezli Foreign Languages Publishing House tarafından *Reminiscences of Lenin by His Relatives* (Lenin Hakkında Akrabalarının Anıları) başlığı altında yayımlanmıştır.

Bizim aşağıda yer verdiğimiz dokuz bölümlük anılar, Lenin'in *Iskra*'yı çıkartmak üzere yurt dışına gitmesiyle sona eren 1926'da kitaplaştırılan ilk dönem hatıralarıdır. Anna, Ulyanov ailesini ve kardeşi Aleksandr'ın idamını anlatırken, Lenin'in kişiliğinin şekillendiği koşulları, devrimci mücadeleyle tanışmasını ve Rusya'daki hareketin önderlerinden biri haline gelme sürecini içlerinden bir dille anlatıyor.

Ayrıca ek bölümde, Anna'nın, tifodan yaşamını kaybeden kardeşi Olga'ya dair anılarına ve kendi otobiyografisinden bir bölüme de yer veriyoruz. Lenin'den bir buçuk yaş küçük olan Olga, hem onun çocukluk arkadaşıydı hem de son derece yetenekli genç bir kızdı. Anna'nın ifadesiyle Olga yaşasaydı, "Hiç şüphe yok ki Olga İlyiniçna ateşli bir devrimci olacaktı."

Rus devrimci hareketine dair tarihsel bağlam

1861’de serflik kaldırılmasına rağmen, köylüler eskisi gibi boyunduruk altında yaşamaya devam etti. Rus otokrasisi, tüm toplumu mutlak bir baskı altına almış ve nefessiz bırakmıştı. Tüm hak ve özgürlükler, zincire vurulmuştu ve Rusya devasa bir açık hava hapishanesinden başka bir şey değildi. İşte bu ortamda, devrimci aydınlar ve öğrenciler, Çarlığı karşı harekete geçtiler ve Rus Devrimci Halkçı hareketi tarih sahnesine çıktı. 1861 sonbaharında üniversitelerin kapatılması üzerine Herzen ve Ogarev’in *Kolokol* (Çan) dergisinde gençliğe yaptıkları “**Halka gidin!**” çağrısıyla **Halka Doğru** (V Narod) hareketinin temelleri de atılmış oldu.

Fakat hareket asıl zirvesine, tarihe “çılgın yaz” olarak geçen 1874 yazında ulaştı. Binlerce genç öğrenci, sahip oldukları ayrıcalıkları, eğitimlerini ve ailelerini geride bırakarak, Rousseaucu bir ilham ve adeta dini bir coşkuyla kitleler halinde köylere akın ettiler. Amaçları sadece siyasi bir hedefi gerçekleştirmek değil, aynı zamanda halkın çektiği acıları paylaşarak ahlaki bir arınma sağlamak ve ayrıcalıklı sınıfların halka olan “borcunu” ödemektir. Öğrenciler sahte kimlikler alarak ve sıradan birer köylü (mujiik) gibi giyinerek özellikle geçmişteki Stenka Razin ve Pugaçev isyanlarının beşiği olan Volga, Don ve Dinyeper nehirleri etrafındaki bölgelere dağıldılar. Kimileri köylere yerleşip öğretmenlik, demircilik, marangozluk gibi zanaatlar icra ederek halkın güvenini kazanmaya (sabit propaganda), kimileri ise köy köy dolaşarak bildiri dağıtarak doğrudan devrim çağrısı yapmaya (uçucu propaganda) çalıştı.

Ancak bu büyük girişim, köylülerin gerçekliğiyle aydınların romantik idealleri arasındaki uçurum nedeniyle büyük bir hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Köylüler, aralarına karışan bu yabancıları şüphe, kayıtsızlık ve hatta düşmanlıkla karşıladılar;

pek çok örnekte onları bizzat polise teslim ettiler. Dönemin devrimcilerinden Stepnyak Kravçinski'nin 1876'da ifade ettiği “Sosyalizm halktan, duvara çarpan bezelye taneleri gibi sekti” sözleri durumu çarpıcı şekilde özetlemektedir. Bu başarısızlık, devrimci öznelerin “halkın kendiliğinden uyanışı” fikrinden koparak, daha disiplinli ve profesyonel devrimci bir örgütlenme modeline yönelmesine neden olan en temel tarihsel kırılmadır. Bu başarısızlık ve sonrasında Çarlık polisinin başlattığı kitlesel tutuklamalar (193'ler Davası gibi), devrimcileri romantik ve örgütsüz Halka Doğru eylemini sorgulamaya itti.

Bu deneyim, Rus devrimci hareketinin dağınık propaganda-dan vazgeçerek disiplinli ve merkezîyetçi bir parti yapısına geçmesine, böylece ikinci *Zemlya i Volya*'nın, ardından da *Narodnaya Volya*'nın kurulmasına zemin hazırladı. Halkçılığın başarısızlığı, Marksizmin Rusya'ya girişinin de önünü açtı ve sosyal demokrasi 1880'lerin ikinci yarısından itibaren giderek kök salıp güçlendi.

1889'da II. Enternasyonal'in birinci kongresi Paris'te yapıldı. Bu kongrede konuşan Plehanov'un “**Rusya'da devrim ya bir işçi devrimi olarak gerçekleşecek ya da hiç olmayacaktır**” sözleri, Rusya'da genç kuşakların sosyal demokrasiye çekilmesinde hayati önemde etkili oldu ve adeta bir manifesto işlevi gördü. Rusya'da Halkçılık (Narodnizm) olarak tanımlanan gelenek, Rusya'nın Batı gibi kapitalist bir aşamadan geçmek zorunda olmadığına ve doğrudan köylü komünleri (obşçına) üzerinden sosyalizme geçebileceğine inanıyordu. Bu temelde kurulmuş *Zemlya i Volya* (Toprak ve Özgürlük) örgütü, 1879'da yaşanan şiddetli fikir ayrılıkları nedeniyle ikiye bölündü. Siyasal özgürlükleri getirecek bir devrim için terör yönteminin kullanılmasını savunanlar *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) olarak şekillenirken, siyasal devrimin yalnız-

ca arlığı yıkacağını ve toplumsal kurtuluğu gerçekleştirme-yeceğini, asıl devrimin ekonomik alanda bir değişim yaratması gerektiğini savunanlar ise *ornıy Peredel* (Kara Bölüşüm) olarak şekillendi.

Plehanov bu ikinci grubun başındaydı. Plehanov ve arkadaşları, köylüler içinde kalarak sosyalist köylü ayaklanması için örgütlenme yapılmasını savunuyorlardı. Ancak arlık polisinin yoğun baskıları nedeniyle 1880’de yurtdışına çıkmak zorunda kaldılar. Sürgündeyken Rusya’da kapitalizmin gelişiminin artık kaçınılmaz olduğunu, köy komünlerinin çözüldüğünü ve kapitalist düşmanı devirecek asıl devrimci gücün büyüyen Şehir proletaryası arasından çıkacağını kabul ederek Marksizme yöneldiler. Bu dönüşüm, Plehanov’u Rusya’da Marksizmin “babası” ve ideolojik kurucusu yaparken, 1883’te Cenevre’de kurulan *Emeğin Kurtuluğu Grubu* (Osvo-bojdeniye Truda), Rus proletaryasını Avrupa işçi hareketiyle teorik olarak birleştiren ilk köprü olmuştur. Bu konuda ayrıca Utku Kızıllok’un “*Lenin’i Farklı Yapan Neydi?*” yazısına bakılabilir; www.gelecekbizim.net.

Not: Orijinal metindeki dipnotlar, gerektiği yerlerde korunmuştur. Metin içindeki açıklamalarda şu kısaltmalar kullanılmıştır:

(A.Y.): Yazar Anna Yelizarova’nın orijinal notları.

(Ed.): Orijinal metindeki Sovyet editörlerin notları.

(.N.): evirmenin eklediği açıklayıcı notlar.

Çeviri Tarihi: Ocak 2026

Çeviri: Gelecek Bizim Gelecek Sosyalizm Grubu

I. AİLE ORTAMI

V. İ. Ulyanov Lenin'in ebeveynleri ve yaşadıkları dönem

Vladimir İlyiç'in babası İlya Nikolayeviç Ulyanov, Astrahan kentinin yoksul bir meşçanın (zanaatkâr, alt-kentli sınıf) ailesinden geliyordu.³ Babasını henüz yedi yaşındayken kaybetmişti. Ortaöğrenimini ve hatta yükseköğrenimini tamamlayabilmesini bütünüyle büyük ağabeyi Vasili Nikolayeviç'e borçluordu. İlya Nikolayeviç, hayatı boyunca kendisine babalık eden bu ağabeyini defalarca minnetle anmış ve biz çocuklarına da ona ne büyük bir borç yükü altında olduğunu anlatmıştır. Vasili Nikolayeviç aslında kendisinin de okumayı çok istediğini ancak babaları ölünce henüz çok genç yaşta annesi,

3.Lenin'in baba tarafından dedesi Nikolay Vasilyeviç Ulyanin (sonradan Ulyanov), aslen bir toprak kölesiydi (serf). 1791'de efendisi Nijniy Novgorodlu toprak sahibi Stepan Brekhov, kendisine vergi ödemesi koşuluyla (Obrok sistemi) çalışmak üzere Astrahan'a gitmesine izin verdi, henüz 20'li yaşların başındaydı. Hukuki özgürlüğünü 1799 yılında, Astrahan valiliğinin bölge nüfusunu artırmak amacıyla çıkardığı bir kararname sayesinde kazandı. Bu kararname, bölgedeki kaçakların veya obroklu serflerin "meşçanın" (kentli esnaf/alt orta sınıf) statüsüne geçmesine olanak tanıyordu. Nitekim Nikolay Vasilyeviç'in soyadının Ulyanin'den daha resmi tınlı Ulyanov'a dönüşmesi, bu sınıfsal yükselişin ve devlet nezdinde tescil edilme sürecinin tipik bir göstergesidir. Yani Lenin'in babası İlya Nikolayeviç doğduğunda (1831), dede Nikolay artık yasal olarak meşçanın sınıfındaydı ve terzilik yapıyordu. Anna İlyiniçna, 1927'de *Granat Ansiklopedik Sözlüğü* için *V. İ. Ulyanov (N. Lenin) Hayatı ve Faaliyetleri Hakkında Kısa Deneme* başlığıyla kaleme aldığı anı makalesinde, babasının Moğol köklerine dair şu notu düşmektedir: "İlya Nikolayeviç milliyet bakımından Rus'tu. Fakat belirgin elmacık kemikleri, göz yapısı ve yüz hatlarının da işaret ettiği üzere, bünyesinde kuşkusuz bir miktar Moğol kanı karışımı mevcuttu. Bilindiği gibi, Astrahan nüfusunun önemli bir kısmını öteden beri Tatarlar oluşturmaktaydı." (Ç.N.)

Ulyanov Ailesi - 1879

iki kız kardeşi ve küçük erkek kardeşinden oluşan ailenin tek geçim kaynağı olarak kalmak zorunda kaldığını anlatırdı. Bir büroda işe girmiş ve kendi eğitim hayallerinden vazgeçmişti. Ancak kendisi okuyamasa bile kardeşini okutmaya karar vermiş, liseyi bitirince Kazan'a, üniversiteye göndermiştir. İlya Nikolayeviç, çocukluğundan itibaren çalışmaya alışkın biri olarak ders verip kendi geçimini sağlayana dek ağabeyi ona yardım etmeyi sürdürmüştür. Vasili Nikolayeviç hiç aile kurmamış, tüm hayatını annesine, kız kardeşlerine ve erkek kardeşine adamıştır.

İlya Nikolayeviç'in öğrencilik yılları, anavatanımızın serflik boyunduruğu altında inlediği, nüfusun büyük çoğunluğunun

toprak kölesi olduğu ve sahipleri olan toprak ağalarının onları kırbaçlatabildiği, Sibirya'ya sürebildiği, hayvan gibi satabildiği, aileleri parçalayabildiği ve keyiflerine göre evlendirebildiği I. Nikolay'ın ağır saltanat dönemine denk gelmişti. Baskı altında ezilen ve hor görölen köylü kitlesi tamamen kültürsüz ve cahil bırakılmıştı. Yer yer zalim toprak ağalarına karşı isyanlar patlak veriyor, köylüler “kıızıl horozlar” salıveriyordu (konakları ateşe veriyordu).⁴ Fakat tüm bu eylemler örgütsüzdü, acımasızca bastırılıyordu ve köylerde yine tek tesellisi, tek kurtuluşu votka olan o zifiri karanlık ve umutsuzluk hüküm sürüyordu. İtaat etmeyi reddeden en boyun eğmez kişiler içinse geriye tek bir yol kalıyordu: Bozkırlara, ormanlara kaçmak ve haydutluk ederek yaşamak. Rus köylüsünün derin acısını ve özgürlük arayışını anlatan bir halk şarkısında şöyle denirdi:

*Demek ki zehirden acıymış kader,
O eski, o kadim çağlarda.
Ki insan kaçarmış köyünden,
Baba ocağını terk edip ardına bakmadan.
Gözü yaşlı yârı bırakıp geride,
Volga ötesinde ararmış hürriyeti sadece...*

O zamanlar denildiği üzere “aşağı tabaka” yani nüfusun çoğunluğu üzerindeki bu ağır baskı, “yüksek” tabakadan olup da vatanını dürüstçe ve içtenlikle seven insanların da huzur içinde yaşamasına izin vermiyordu. Onlar ülkelerindeki hukuksuzluğa öfkeleniyor, Batı Avrupa devrimlerine kulak veriyor; ifade, basın ve toplantı özgürlüğünün gerekliliğinden, yönetimde seçim ilkesinden ve her şeyden önce, hiçbir medeni Avrupa ülkesinde artık esamesi okunmayan bu utancın yani serfliğin kaldırılmasının gerekliliğinden bahsediyorlar-

4.“Kızıl Horozlar” alevlerin şeklinin horoz ibiğine benzetilmesinden gelir Ç.N.

dı. Özellikle cesurca öne çıkanlar kürek mahkûmiyetinde ve darağaçlarında can veriyorlardı (14 Aralık 1825 Dekabristler, 1848 Petraşevski davası vb.). Geri kalanlar ise susuyor ya da köşelerde fısıldaşıyorlardı ve şairin ifadesiyle yine:

*Çepeçevre çökmüş şafak öncesi o karanlık pus,
Bir kin ve cinnet kasırgasıdır esip savrulan.
Senin üzerinde ey, boynu bükük ülke,
Canlı olan ne varsa, namuslu ne varsa tırpanlanıyor.*

Bu baskı, tüm Avrupa'yı saran 1848 devriminden sonra özellikle ağırlaştı. I. Nikolay, o dönemde "Avrupa'nın jandarması" gibi otokrasinin nöbetini tutuyor, Macaristan'daki devrimi bastırmak için Rus askerlerini kan dökmeye gönderiyordu. Otokrasi o zamanlar o kadar güçlüydü ki sadece kendi ülkesinde değil, komşu ülkelerdeki özgürlük hareketlerini de bastırma cüretini kendinde bulabiliyordu.

Kendi ülkesinde ise özgür düşüncenin her türlü tezahürü acımasızca ezilmişti. Öğrencilerin üzerinde de ağır bir baskı vardı. Gençler dar çevrelerde dertleşmeye, Rıleyev ve diğerlerinin yasaklı dizeleriyle yazılmış şarkılarını söylemeye ancak cesaret edebiliyorlardı.⁵ İlya Nikolayeviç'in çocukları daha sonra bu şarkıları ondan, şehirden uzakta, orman ve kıy gezintilerinde dinlemişlerdir.⁶

5.Kondrati Fyodoroviç Rıleyev (1795-1826), Rus edebiyatının ve siyasi tarihinin en trajik, en ateşli figürlerinden biridir. Rıleyev, 1825'te Çar I. Nikolay'a karşı düzenlenen Dekabrist İsyanının (Aralıkçılar İsyanı) baş mimarlarından biriydi. Amacı Çarlığı devirmek, köleliği kaldırmaktı. Ç.N.

6.Anna, *Aleksander İlyiç Ulyanov Üzerine Hatıralar*'da babasının bu gizli şarkıyı söylediğini etraflıca aktarır: "Yalnızca şunu hatırlıyorum ki Kokuşkino'da, tarlalarda yürüyüş yaparken babam, öğrencilik zamanında Rıleyev'in bir şiirinden bestelenmiş yasaklı şarkıyı söylemeyi severdi: "...Ruhumuzla kardeşiz biz seninle, İnanıyoruz

I. Nikolay'ın ölümü ve oğlu II. Aleksandr'ın tahta çıkmasıyla Rusya için “reformlar çağı”nın başlamasının yarattığı büyük rahatlamayı hissedebilmek için o zor zamanları bizzat yaşamış olmak gerekirdi. Her şeyden önce [1861’de] serfliğin kaldırılmasına karar verilmişti. Bu karar elbette esas olarak, gelişmekte olan kapitalist sanayi için özgür işgücü yaratma zorunluluğundan, serflerin artan hoşnutsuzluğu ve isyanlarından kaynaklanıyordu. II. Aleksandr boşuna dememişti: “*Köleliğin aşığıdan kendi kendine kalkmasını beklemekten- se, onu yukarıdan kaldırmak çok daha evladır.*” Köylülerin özgürleştirilmesi o kadar büyük bir değişimdi ki, ülkede genel bir bayram havası hâkimdi. Bu ruh hali Nekrasov tarafından şöyle ifade edilmiştir:

*Biliyorum, parçalandı o kadim ağları serfliğin, ama
İnsanlar yerine yenilerini ördü, sayısızca.*

*Evet, öyle... Fakat halka daha kolay gelir bunları çözmek,
Ey Esin Perisi, umutla selamla özgürlüğü! ⁷*

Ancak çok geçmeden bu sarhoşluk hali dağıldı. İlk tehlike çanını, öngörüsünün bedelini ücra Sibirya hapishanelerinde bir ömürle ödeyen büyük bilgemiz (kâhinimiz) Çernişevski çaldı. Gençliğin devrimci örgütleri de ortaya çıkmaya başladı. Fakat barışçıl ve kültürel alanlarda çalışan insanlar için, Nikolay rejiminin boğucu baskısından sonra yine de geniş bir faaliyet alanı açılmıştı ve onlar büyük bir şevkle bu işe ko-

ikimiz de kurtuluşa. Ve besleyeceğiz mezara kadar, Vatanın kırbaçlarına [zalimlerine] düşmanlığı...” Fakat aynı zamanda babasının dindar ve devrimci olmadığını da aktarır: “Açıkçası, hiçbir zaman bir devrimci olmamış, o yıllarda 40 yaşını aşmış ve bir aile yükü altında olan babam, biz gençleri korumak istiyordu.” Ç.N.

7.Büyük Rus şairi Nikolay Nekrasov'un (1821-1878) bu dörtlüğü, 1861’de toprak köleliğinin (serfliğin) kaldırılmasından hemen sonra yazılmıştır. Şair burada buruk bir sevinç ama gerçekçi bir uyarı yapar: “Resmi kölelik bitti ama ekonomik kölelik başladı.” Ç.N.

yuldular. Yeni mahkemeler, eskisiyle kıyaslanamayacak basın özgürlüğü ve nihayet halk eğitimi... Tüm bunlar o dönemin ileri görüşlü insanlarını kendine çağırıyordu. Halk eğitimi, dünün kölelerini aydınlatma imkânıydı ve bu, pek çokları için büyüleyiciydi.

İlya Nikolayeviç de bunlardan biriydi. Simbirsk Guberniyası (valiliği) bünyesinde yeni açılan halk okulları müfettişliği görevini sevinçle kabul etti. O zamana kadar lise öğretmeniymi ve öğrencileri tarafından çok sevilirdi. Derslerini onlara dikkatle ve sabırla anlatır, yaramazlıklarına hoşgörüyüyle yaklaşır, yoksul öğrencileri sınavlara ücretsiz hazırlardı. O, işini seven, yüreğiyle bağlı bir eğitimciydi. Ancak daha geniş bir çalışma alanı istiyordu ve bunu lisenin daha varlıklı öğrencileri için değil, en muhtaç olanlar, eğitim alması en zor olanlar, dünün kölelerinin çocukları için uygulamak istiyordu.

Ve alan gerçekten de genişti. Simbirsk Guberniyası'nda çok az okul vardı ve olanlar da eski tiptendi. Kirli ve dar mekânlara sığınmışlardı; öğretmenler az eğitimliydi ve bilgiyi öğrencilerin kafasına daha çok dayakla sokuyorlardı. Her şeyi yeniden inşa etmek gerekiyordu; köylüleri köy meclislerinde yeni okullar inşa etmeye ikna etmek, bunlar için kaynak bulmak, genç öğretmenleri yeni pedagojik yöntemlere göre eğitmek için kurslar düzenlemek gerekiyordu. Her yere yetişmek lazımdı; o dönemde İlya Nikolayeviç ise tüm guberniyada tek başınaydı. Dönemin yol koşulları çalışmayı çok zorlaştırıyordu; yaylısız arabalarla gidilen, çamurda veya kar erimesinde geçit vermeyen, kışın engebeli yollar... Evden haftalarca, hatta aylarca uzak kalmak, kirli hanlarda beslenip geceleme gerekiyordu. Üstelik İlya Nikolayeviç'in sağlığı pek de sağlam değildi. Fakat işe duyulan sevgi, büyük bir görev bilinci ve azim her şeyi yendi. İlya Nikolayeviç'in 17 yıllık çalışmasıyla guberniyada yaklaşık 450 okul inşa edildi, "Ulyanovcular"

olarak adlandırılan yeni bir öğretmen kuşağı yetiştiren kurslar açıldı.

İş büyüdü. İlya Nikolayeviç'e yavaş yavaş yardımcıları ve müfettişler eklenmeye başlandı; kendisi de müdür olarak atandı. Artık işi daha çok sevk ve idare etmesi gerekiyordu ama o aynı gayretli çalışan, yaşam tarzında ve ilişkilerinde aynı mütevazı insan olarak kaldı. Öğretmenler ona çekinmeden danışmaya gelirlerdi; okullarda bazen hasta öğretmenlerin yerine derse girerdi. Kalabalık ailesi ve çocuklarının eğitimi tüm kazancını yutuyordu; kendisi için çok az harcar, şatafatlı cemiyetleri ve eğlenceleri sevmezdi. Rahatlamak için eğitimle ilgilenen insanlarla sohbet etmeyi, çocukların eğitimini takip ederek aile içinde dinlenmeyi ve satranç oynamayı severdi. Çalışma sırasında kendine ve başkalarına karşı son derece titiz ve talepkâr olan İlya Nikolayeviç, dinlenme saatlerinde büyüleyici, neşeli bir sohbet arkadaşı olmayı bilir; çocuklarla şakalaşır, onlara masallar ve fıkralar anlatırdı. Sohbetlerde ve oyunlarda (satranç, kroket) çocuklarla arkadaşça davranır, en az onlar kadar heyecanlanırdı.

Fakat büyük işler yolunda erkenden tükendi ve 12 Ocak 1886'da, henüz 55 yaşında, beyin kanamasından aniden öldü.

Vladimir İlyiç'in annesi Mariya Aleksandrovna, dönemine göre çok ileri görüşlü bir insan olan bir doktorun kızıydı. Çocukluğunun ve gençliğinin büyük bir kısmını köyde geçirmişti. Babasının imkânları çok kısıtlıydı, aile kalabalıktı. Sert bir teyze tarafından yetiştirilen genç kız, emeğe ve tutumlu olmaya erken yaşta alıştı. Babası kızlarını Spartalı gibi yetiştiriyordu; kızlar yaz kış kısa kollu ve yakası açık basma elbiseler giyerlerdi ve her birinin bu elbiselerden sadece ikişer takımı vardı. Yemekler basitti; yetişkin olduklarında bile babanın zararlı bulduğu çay ve kahve içmezlerdi. Bu eğitim Ma-

riya Aleksandrovna'nın sağlığını elikleştirdi, onu son derece dayanıklı kıldı. Dengeli, sağlam ama aynı zamanda neşeli ve cana yakın bir karakteri vardı. Üstün yeteneklerle donatılmıştı; yabancı diller ve müzik öğrendi, çok okudu.

Daha fazla okumayı tutkuyla istemişti ve koşulların ona bu fırsatı vermemiş olmasını hayatı boyunca üzüntüyle andı.

O dönemde yüksek zümre hanımlarının meşgalesi olan kıyafetlerde, dedikodularda ve ekiştirmelerde bir ilgi bulamayan Mariya Aleksandrovna, kendini ailesine yöneltti; tüm ciddi-yeti ve duyarlılığıyla çocukların eğitimine adadı. Çocukların kusurlarını fark ederek, sabırla ve ısrarla bunlarla mücadele etti. Sesini asla yükseltmez, cezalara neredeyse hiç başvurmazdı; çocukların derin sevgisini ve itaatini kazanmayı bilirdi. En sevdiği eğlence, tutkuyla sevdiği ve ruhuyla icra ettiği müzikti. Çocuklar da onun müziği eşliğinde uykuya dalmayı, daha sonraları ise çalışmayı severlerdi.

Ayrıca çok uyumlu yaşayan ebeveynler arasında, çocuklar üzerinde her zaman çok zararlı etki yapan eğitim konularında tartışmalar veya anlaşmazlıklar olmazdı. Bu konudaki her türlü sorunu genellikle baş başa tartışırlardı ve çocuklar karşı-larında her zaman “tek bir cephe” görürlerdi.

Samimi bir sevgi hisseden, kendi çıkarlarının ebeveynleri için her zaman ön planda olduğunu gören çocuklar da buna aynı şekilde karşılık vermeye alıştılar. Ailemiz birbirine bağlı, sımsıkı kenetlenmiş bir aileydi. Sadece babanın maaşıyla çok mütevazı şartlarda yaşanırdı ve ancak annenin büyük tutum-luğuyla iki yakayı bir araya getirmek mümkün olurdu. Ama yine de çocuklar gerekli hiçbir şeyden mahrum kalmaz ve düşünsel (manevi) ihtiyaçları mümkün olduğunca karşılanırdı.

Böylece görüyoruz ki aile ortamı ve yetiştirilme koşulları, çocukların zihinsel ve karakter bakımından gelişimi için son derece elverişliydi. Vladimir İlyiç ile erkek ve kız kardeşlerinin çocukluğu, aydınlık ve mutlu geçti.

II. VLADİMİR İLYİÇ'İN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

Vladimir İlyiç, 22 (eski takvime göre 10) Nisan 1870'te Simbirsk'te dünyaya geldi. Ailenin üçüncü çocuğuydu. Canlı, atılgan ve neşeli bir çocuktü; gürültülü oyunları ve koşuşturmacayı severdi. Oyuncaklarıyla oynamaktan ziyade, iç yapısını anlamak için onları kırıp parçalardı. Beş yaşlarında okumayı söktü. Daha sonra Simbirskli bir cemaat (kiliseye bağılı) okulu öğretmeni tarafından liseye (gimnazyuma) hazırlandı ve 1879 sonbaharında, dokuz yaşındayken birinci sınıfa başladı.

Dersler ona kolay geliyordu. Alt sınıflardan itibaren en iyi öğrenci olarak ilerledi ve sınıf geçerken her zaman üstün başarı ödüllerini aldı. O zamanlar bu ödüller, cildinde altın yaldızla "İyi Hal ve Başarı İçin" yazılı bir kitap ve bir takdimnameden ibaretti. Onu en iyi öğrenci yapan şey, sadece üstün yetenekleri değil, üstlendiğı işe karşı takındığı ciddi ve disiplinli tavidir. Babamız, tıpkı büyük ağabeyi ve ablası gibi onu da erken yaşlardan itibaren buna alıştırmış, alt sınıflardayken derslerini bizzat takip etmişti. Küçük Volodya için, sürekli meşgul olan ve çalışan annesi ile babasının, ama bilhassa ağabeyi Saşa'nın örnek kişiliğı büyük önem taşıyordu. Saşa, nadir görülen bir ciddiyete sahip, düşünceli ve sorumluluklarına karşı son derece titiz bir çocuktü. Sadece kararlı değil, aynı zamanda adil, duyarlı ve şefkatli karakteriyle de tüm küçük kardeşlerin derin sevgisini kazanmıştı. Volodya ağabeyini o kadar taklit ederdi ki, biz onunla hafiften alay bile ederdik. Ona hangi soruyu sorarsak soralım, cevabı değişmezdi: "Saşa

gibi.” Ve eğer çocuklukta “örnek almak” genel olarak önemliyse, yaşça kendinden biraz büyük kardeşlerin oluşturduğu örnek, yetişkinlerin örneğinden çok daha etkilidir.

Üstlendiği işe ciddi yaklaşma alışkanlığı sayesinde Volodya, ne kadar yaramaz ve hareketli olursa olsun, dersleri dikkatle dinlerdi. O zamanki öğretmenlerinin de belirttiği gibi, bu muazzam odaklanma yeteneği, kıvrak zekâsıyla birleşince, her yeni dersi daha sınıftayken kavramasını sağlıyor, böylece evde dersi tekrar etmesine neredeyse hiç gerek kalmıyordu. Alt sınıflardayken derslerini ne kadar çabuk bitirdiğini, sonra yaramazlığa başlayıp amuda kalktığını ve aynı odada ders çalışan biz büyüklere nasıl engel olduğunu hatırlıyorum. Babam bazen derslerini kontrol etmek için onu çalışma odasına götürür ve defterindeki Latince kelimeleri baştan aşağı sorardı ama Volodya genellikle hepsini bilirdi. Çocukluğunda çok fazla okurdu. Babama yeni çıkan tüm çocuk kitapları ve dergileri gönderilirdi, ayrıca kütüphaneye de üyeydik.

Volodya'nın değişmez oyun arkadaşı, 4 Kasım 1871 doğumlu kız kardeşi Olya idi. Çok yetenekli, canlı ve atılgan bir kızdı. Dört yaşında ağabeyinin yanında okumayı öğrenmişti; o da çok kolay ve istekli öğreniyordu. Ayrıca karakterinin bazı yönleriyle ağabeyi Saşa'yı andıran Olya, olağanüstü çalışkandı. Lisenin son sınıflarındayken Volodya'nın, yan odadan Olya'nın bitmek bilmeyen piyano etütlerini dinlerken bana şöyle dediğini hatırlıyorum: “İşte çalışma azmine gıpta edilecek biri.” Bunu idrak eden Volodya, sonraki yıllarda hepimizi hayrete düşüren ve üstün yetenekleriyle birlikte ona o parlak sonuçları elde etmesinde yardımcı olan çalışma disiplini (çalışma kapasitesini) kendisinde de geliştirmeye başladı.

Vladimir İlyiç, bilgilerini okul arkadaşlarıyla seve seve paylaşır; onlara zor dersleri, problemleri, kompozisyonları, Yu-

nanca ve Latince çevirileri anlatırdı. Lisenin son iki sınıfındayken, kendi derslerinin yanı sıra, Çuvaş asıllı bir öğretmeni mezuniyet sınavına (üniversiteye giriş sınavına) hazırladı.⁸ Bu dersleri karşılık beklemeden veriyordu çünkü adamın ödeme gücü yoktu. Ve Vladimir İlyiç, öğrencisinin öğrenme gücüne rağmen onu sınava hazırlamayı başardı. Adam sınavı geçti ve böylece üniversitede çok sevdiği matematik alanında eğitim görebildi.

Benden beş yaştan fazla küçük ve henüz bir liseli olmasına rağmen, Bestujev Yüksek Kadın Kurslarının (üniversite dengi) sondan bir önceki sınıfında bulunduğum sırada, bir ders eksikimi kapatmama yardım etti. 1886 baharında, aralarında tam üç yıllık müfredatı kapsayan Latincenin de bulunduğu birkaç sınava girmem gerekiyordu. O dönemde Latince, Tarih-Edebiyat bölümünde zorunlu dersti. Klasik eğitimin baskın olduğu o yıllarda bu ders çok mekanik ve resmi bir dille işlenirdi; bu yüzden çoğu kursiyer gibi ben de onu ihmal etmiştim. Lise eğitimini bitiren gençler, doğal olarak daha canlı ve toplumsal meselelere yöneliyordu. Hatta ben de sırf Latinceyi bırakmak için Moskova'daki kurslara "misafir öğrenci" olarak geçmeye bile yeltenmiştim. Bu plandan vazgeçilince, Latinceye ciddiyle sarılmak zorunda

8.Ohotnikov, o sırada zaten ilkokul öğretmeni idi ancak üniversiteye gidebilmek için gymnasium (lise) diplomasına ihtiyacı vardı. Lenin, kendisinden yaşça büyük olan bu adamı, özellikle Latince ve kompozisyon gibi zor derslerde 1,5 yıl boyunca çalıştırarak üniversite hayaline kavuşturmuştur. Köylü çocuklarına okuma-yazma ve temel din eğitimi veren halk okullarında (ilkokul) öğretmenlik yapmak için üniversite mezunu olmaya gerek yoktu. Öğretmen okulu (seminer) adı verilen meslek liselerini bitirmek veya yeterlilik sınavını geçmek yetiyordu. Hayatın her alanını kuşatan sınıfsal duvar, son derece kalındı. Gymnasium diploması o dönemde neredeyse sadece soylu ve varlıklı ailelerin çocuklarına mahsustu. Ç.N.

kaldım. Kış tatilinde açığı kapatmayı planlıyordum ama hiçbir şey yapmaya fırsatım olmadı.

Babamızın ölümünden (12 Ocak 1886) sonra ise derslerim büsbütün zor ilerledi ve Latince yerinde saymaya başladı. İşte o zaman Volodya, lisenin sondan bir önceki sınıfında kendi derslerinin yoğunluğuna ve Çuvaş okul öğretmeni Ohotnikov ile çalışmasına rağmen, bana yardım etmeyi teklif etti. Henüz 16 yaşını doldurmamış bir çocuk, bu yeni yükü öylesine zahmetsizce ve istekle üstlendi ki... Gençlerin heyecanla bir işe kalkışıp ilk zorlukta bırakması sık rastlanan bir durumdur. Ancak o dersleri çok ciddi ve sebatla yürüttü; eğer ben Mart ayında Petersburg'a gitmeseydim devam da edecekti. Dersleri öylesine dikkatli, canlı ve ilgiyle işliyordu ki kısa sürede beni de o "iğrenç Latince"nin içine çekti. Önümüzde katetmemiz gereken çok yol vardı; Jül Sezar'ı ve Çiçero'nun "De Senectute" (Yaşlılık Üzerine) eserini okuyup çevirmek, en önemlisi de karmaşık Latince dilbilgisinin tüm kurallarını bilip açıklayabilmek gerekiyordu.

Elbette kendi ders açığımı tek başıma kapatamayıp benden küçük ve hiç açık vermeden çalışmayı bilen kardeşimin yardımına başvurduğum için bir mahcubiyet duyuyordum. Bunda şüphesiz, liseli küçük kardeşimin rehberliğinde çalışmaya başlamamın yarattığı yersiz bir gurur (sahte bir özsaygı) da vardı. Lakin derslerimiz o kadar canlı ilerledi ki kısa sürede tüm mahcubiyet hissi kayboldu. Hatırlıyorum da Volodya, Latince üslubun bazı güzelliklerini ve özelliklerini büyük bir şevkle işaretliyordu. Elbette ben dili bunları takdir edecek kadar iyi bilmiyordum. Bu yüzden dersler daha çok Latinceye özgü olan supinum, gerundium ve gerundivum gibi çeşitli gramer biçimlerinin açıklanmasına ve ezberlemeyi kolaylaştırmak için uydurulmuş şu gibi deyiş ve şiirlerin öğrenilmesi-ne odaklanıyordu:

*Gutta cavat lapidem
non vi sed saepe cadendo;
Sic homo fit doctus
non vi sed multa studendo.*

*Taşı delen suyun gücü değil,
damlaların ısrarındır.
İnsanı bilgin kılan zorlama değil,
çalışmanın tekrarıdır.*

Volodya'ya, sekiz yıllık lise müfredatının bu kadar kısa sürede geçilebileceğine dair şüphelerimi dile getirdiğimi hatırlıyorum. Ancak Volodya beni sakinleştirerek şöyle dedi: “Liselerde, oradaki pedagojiden yoksun öğretim yöntemleri yüzünden bu Latince müfredatı için sekiz yıl harcanıyor; oysa yetişkin ve bilinçli bir insan bu sekiz yıllık müfredatı iki yılda pekâlâ bitirebilir.” Kanıt olarak da bana Ohotnikov ile çalışmasını gösterdi; bunu iki yılda bitireceğini söyledi ve gerçekten de Ohotnikov'un dil öğrenmeye olan yeteneği vasatın altında olmasına rağmen başardı. Derslerimiz çok canlı ve işe duyulan büyük bir tutkuyla ilerliyordu. Karşımdaki derslerini gayretle ezberlemiş bir “birinci öğrenci” değil, dilin özelliklerini ve güzelliklerini keşfedebilen genç bir dilbilimciydi.

Dilbilimine benim de meylim olduğu için çok çabuk ikna oldum ve Volodya'nın neşeli kahkahalarıyla bölünen bu dersler beni çok ilerletti. İlkbaharda üç yıllık müfredatın sınavını başarıyla verdim; birkaç yıl sonra Latince temellerine hâkim olmam, bana hem geçim kaynağı sağlayan hem de büyük keyif veren İtalyancayı öğrenmemi kolaylaştırdı. Bazı çağdaş yazarların Lenin'in üslubu ile klasik Latin üslubu arasında benzerlikler bulması dikkate değer bir noktadır (Bkz: LEF dergisinde Eichenbaum, Yakubovsky ve Tynyanov'un maka-

Aleksander-Ulyanov - 1887

leleri).⁹

12 Ocak 1886'da, Volodya henüz on altı yaşını doldurmamışken babası İlya Nikolayeviç öldü. Bir yıl sonra ailenin başına başka bir ağır felaket geldi. Çar III. Aleksandr'a suikast girişimine katılmaktan dolayı, en büyük ve çok sevilen ağabey Aleksandr 1 Mart 1887'de tutuklandı; idama mahkûm edildi ve 8 Mayıs 1887'de idam edildi.¹⁰ Bu felaket Vladimir İlyiç üzerinde sarsıcı bir etki bıraktı, onu çelikleştirdi ve devrimin izlemesi gereken yollar üzerine daha derinlemesine düşünmeye zorladı. Esasen Aleksandr İlyiç, *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) ile Marksizm arasında bir yol ayrımında duruyordu. Karl Marx'ın *Kapı-*

9.LEF Dergisi (Sol Sanat Cephesi): LEF, Sanatın Sol Cephesi edebiyat grubu tarafından 1923-1925 yılları arasında Mayakovski gibi fütüristlerin öncülüğünde çıkan, avangart bir sanat dergisidir. Metinde adı geçen Boris Eichenbaum ve Yuri Tynyanov, edebiyatı bir bilim gibi incelemek gerektiğini söyleyen ünlü Rus biçimcileridir/formalistler. Tespitleri ve iddiaları şuydu: Lenin, Rusça yazıyordu ama cümle yapısı, mantık kurgusu ve vuruş gücü tıpkı Roma İmparatorluğu hatiplerine (özellikle Cicero ve Sezar'a) benziyordu. A.Y.

10.Aleksandr ve arkadaşları, Çar III. Aleksandr'ı 1 Martta öldürmeyi planlıyorlardı. Bu tarihi seçmelerinin nedeni, bir önceki Çar II. Aleksandr'ın da 6 yıl önce (1 Mart 1881'de) öldürülmüş olmasıydı. Yani babanın öldüğü gün, oğlunu da öldürüp rejimi yıkmak istediler ama yakalandılar. Ç.N.

tal' ile tanıştı, onun öngördüğü tarihsel gelişim seyrini kabul ediyordu; bu, bizzat kaleme aldığı parti programından da anlaşılmaktadır. İşçiler arasında eğitim çevreleri (krujoklar) yönetiyordu. Fakat o dönemde sosyal demokrat bir çalışma yürütmek için henüz nesnel zemin yoktu. İşçiler az sayıdaydı, dağıntık ve henüz bilinçlenmemişlerdi; aydınların onlara nüfuz etmesi zordu. Çarlık despotizminin baskısı o kadar güçlüydü ki halkla en ufak bir iletişim girişiminde bulunanlar hapse atılıyor veya Sibirya'ya sürülüyordu.

Sadece halkla ilişki kurmak da değil; öğrenciler sadece okumak veya birbirleriyle fikir alışverişinde bulunmak için kurdukları son derece masum çevrelerde bile baskı görüyorlardı. Bu çevreler dağıtılıyor, öğrenciler memleketlerine sürülüyordu. Gençlik içinde sadece kariyerini ve sakin bir yaşamı düşünenler böyle bir rejime kayıtsız kalabilirdi. Daha dürüst ve samimi insanların hepsi mücadeleye, her şeyden önce içinde boğuldukları otokrasinin o boğucu duvarlarını azıcık da olsa sarsmaya can atıyordu. En önde gidenler için bu ölüm demekti ama ölüm bile bu gözü pek insanları korkutamazdı. Aleksandr İlyiç onlardan biriydi. ***O, tüm ülkeyi acımasızca ezen istibdada daha fazla tahammül edemeyeceğini hissettiğinde, sadece üniversiteyi ve çok sevdiği bilimi (profesör olması bekleniyordu) tereddütsüzce bırakmakla kalmadı, aynı zamanda hiç duraksamadan canını da feda etti.*** Bombaların hazırlanması sorumluluğunu bütünüyle üzerine aldı ve mahkemede bunu itiraf ederken sadece yoldaşlarını kurtarmayı (suçtan azade kılmayı) düşündü.

Aleksandr İlyiç bir kahraman olarak öldü ve kanı, devrim yangınının şafağıyla, arkasından gelen kardeşi Vladimir'in yolunu aydınlattı. Bu felaket tam da Volodya'nın liseyi bitirdiği yıl meydana geldi. Büyük bir metanetle göğüslediği sarsıcı yaşantısına rağmen Volodya, tıpkı kız kardeşi Olya gibi, o yıl

liseyi altın madalyayla bitirdi. Doğal olarak, ailenin üzerinden gelip geçen fırtınanın kara bulutları, diğer aile fertlerinin de tepesine çökmüştü. Yetkililer “suçlu” bir devrimcinin kardeşi olan Vladimir’e son derece şüpheyle bakmaya meyilliydi ve onun hiçbir üniversiteye alınmayacağından korkuluyordu.

Simbirsk Lisesinin o zamanki müdürü Fyodor Kerenski, bir yıl önce vefat eden babası İlya Nikolayeviç’e duyduğu saygıdan ötürü, bu yetenekli öğrencinin önündeki engelleri aşmasına yardım etmek istiyordu. Kerenski tarafından Kazan Üniversitesi Rektörlüğüne gönderilen ve pedagoji konseyinin diğer üyelerince de imzalanan, Vladimir İlyiç hakkında ki o son derece “itaatkâr” (добронравная) karakter referansı işte bununla açıklanabilir. Merhum İlya Nikolayeviç, Simbirsk’te çok popüler, sevilen ve saygı duyulan bir şahsiyetti; bu sayede ailesi de genel bir sempati görüyordu. Vladimir İlyiç, lisenin medarıftıhıydı. Kerenski’nin referansındaki bu tespiti tamamen doğrudur. Ayrıca Kerenski, bu başarının sadece yetenekten değil, aynı zamanda Vladimir İlyiç’in kendisine verilen görevleri yerine getirmedeki sürekliliği, gayreti ve titizliğinden kaynaklandığını belirtirken de haklıdır. Bu nitelikler, evdeki eğitimin temeline yerleştirilen o makul disiplinle kazandırılmıştı.¹¹

Lenin lise son sınıfta - 1887

11. Kerenski’nin mektubu için kitabın sonuna bakınız. Simbirsk Li-

Kerenski, Vladimir İlyiç'in eğitiminin temelinde dinin¹² yat-tığını vurgularken elbette belli bir maksat güdüyordu; tıpkı onun "aşırı içine kapanıklığını" ve "insanlardan uzak duru-şunu" öne çıkarmaya çalıştığı gibi.¹³ Fakat "Ulyanov'un söz veya eylemiyle kendisi hakkında nahoş bir kanaat uyandırdığı tek bir vaka bile yoktur" derken, Kerenski gerçeği biraz çar-pıtıyordu. Her zaman cesur ve şakacı olan, insanların gülünç yanlarını keskin bir zekâyla yakalayan kardeşim, sık sık hem arkadaşlarıyla hem de bazı öğretmenleriyle dalga geçerdi. Hatta bir dönem Vladimir İlyiç, Por soyadlı Fransızca öğret-menini kendisine alay hedefi seçmişti.

Bu Por, söylentilere göre mesleği aşçılık olan, Simbirsk-li bir toprak sahibinin kızıyla evlenerek "sosyete"ye sızmış

sesi Müdürü Fyodor Kerenski, tarihin şu cilvesine bakın ki Lenin'in 1917'de devireceği Geçici Hükümet Başbakanı Aleksandr Kerens-ki'nin babasıdır. Ç.N.

12.Babamız samimi ve derin bir inanca sahip bir insandı ve çocukla-rını da bu ruhla yetiştirmişti. Fakat onun dini hissiyatı, tabiri caizse, tamamen saftı; her türlü bağnazlıktan (hizipçilikten) ve sırf "adet yerini bulsun" diye yapılan o uyumculuktan uzaktı. Bu, babamın sevdiği şair Jukovski'nin ve ondan çok daha fazla sevdiği Nekra-sov'un dini hissiyatıydı. Örneğin babam, Nekrasov'un Sessizlik (Tişina) şiirinden alıntılar yapmayı çok severdi; bilhassa tanrının mabedinden şaire doğru esen o "çocuksu saf inanç duygusunun" anlatıldığı dizeleri. Gerçi lisede kiliseye gitmek, oruç tutup günah çıkarmak zorunluymuştu. Ancak çocuklar evde, samimi bir inanca sa-hip bir insan [babalarını] görüyor ve küçükken onun izinden gidi-yorlardı. Kendi inançları (kanaatleri) şekillenmeye başladığında ise, kiliseye gitmeyeceklerini sade ve sakın bir dille beyan ettiler (Abim Aleksandr ile yaşanan böyle bir olayı hatırlıyorum) ve bu yüzden hiçbir baskıya maruz kalmadılar. A.Y.

13.Lise yıllarında çok yakın, canciğer dostları yoktu belki ama ona "insanlardan kaçan biri" (asosyal) demek de kesinlikle mümkün de-ğildi. A.Y.

sıg, züppe ve dalkavuk bir adamdı. Sürekli müdürün veya müfettişin etrafında pervane olurdu; saygın eğitimciler ona küçümseyerek bakarlardı. Sonunda onuru kırılınca, bu çüretkâr öğrenciye dönem notu olarak davranıştan “dört” verilmesi (beş üzerinden) konusunda ısrar etti. Kardeşim yedinci sınıfta olduğu için bu olay ciddi bir boyut alabilirdi. Babam, 1885 kışında tatil için geldiğimde bana bunu anlatmış ve Volodya'nın bunun bir daha tekrarlanmayacağına dair söz verdiğini eklemişti.

Oysa asi bir gencin okuldan atılması ve tüm geleceğinin karartılması, sık sık işte böyle incir çekirdeğini dolduramaz meselelerden kaynaklanmaz mıydı? Vladimir İlyiç'i bu akıbetten kurtaran şey, babasına ve tüm ailesine duyulan saygı ile kendisinin o müstesna yeteneği oldu. Annem, Kerenski'nin karakter belgesindeki kaygılara dayanarak Vladimir İlyiç'i üniversiteye yalnız göndermemeye, tüm aileyle birlikte Kazan'a taşınmaya karar verdi. Kazan'da, 1887 Ağustosunun sonundan itibaren Pervaya Gora'daki eski Rostova evinde bir daire tutuldu; Vladimir İlyiç buradan bir ay sonra tüm aileyle birlikte Novo-Komissariatskaya sokağındaki Solovyova'nın evine taşındı.

Narodnaya Volya'nın çoktan ezildiği, Sosyal Demokrasinin ise Rusya'da henüz filizlenmediği ve kitlelerin henüz mücadele arenasına çıkmadığı bu durgunluk ve fetret yıllarında, hoşnutsuzluğun toplumun diğer katmanlarında olduğu gibi uyumadığı, bilakis yer yer kıvılcımlarla kendini gösterdiği yegâne kesim öğrenci gençlikti. İçlerinde her zaman açıkça başkaldıran, mücadele etmeye çalışan dürüst ve ateşli insanlar vardı. Bu yüzden otokrasinin pençesi en çok onları eziyordu. Aramalar, tutuklamalar, sürgünler... Tüm bunlar en çok öğrencilerin üzerine yağıyordu. 1887'de, o yılın baharında Petersburg'da gerçekleştirilen ve katılımcılarının neredeyse

tamamının öğrencilerden oluştuğu çara suikast girişimi nedeniyle baskı daha da arttı.¹⁴

Üniformalar, gözetmenlerin (pedellerin) baskısı, üniversitede en sıkı denetim ve muhbirlik, daha liberal profesörlerin uzaklaştırılması, hemşeri dernekleri gibi en masum örgütlenmelerin bile yasaklanması, mimlenen birçok öğrencinin atılması ve sürülmesi... Bütün bunlar akademik yılın ilk aylarından itibaren öğrencilerin tepkisini yükseltti. Kasım ayından itibaren tüm üniversitelerde bir çalkantı ve “ısyan” dalgası yayıldı. Bu dalga Kazan’a da ulaştı. Kazan Üniversitesi öğrencileri 4 Aralıkta toplandılar, gürültülü bir şekilde müfettişi çağırdılar ve dağılmayı reddettiler. Müfettiş geldiğinde ona sadece akademik talepler değil, doğrudan siyasi nitelik taşıyan bir dizi istek sundular. Kardeşimin zamanında bana aktardığı bu çatışmanın ayrıntıları hafızamda kalmadı. Sadece, onun için ricacı olmaya giden annemin anlattıklarını hatırlıyorum. Müfettiş, Volodya’yı ön saflarda, çok heyecanlı, neredeyse yumruklarını sıkmış halde duran, eylemin en aktif öncülerinden biri olarak not etmişti.

Vladimir İlyiç, 4 Aralık 5’ine bağlayan gece dairesinde tutuklandı ve diğer 40 tutukluyla birlikte birkaç gün karakolda yattı. Hepsi Kazan’dan sürüldü. V. V. Adoratski, daha sonra Vladimir İlyiç’in kendisine aktardığı, tutuklamadan sonra onu götürən polis amiriyle aralarında geçen şu konuşmayı anlatır:

-Ne diye isyan ediyorsunuz genç adam? Karşınızda aşılmaz

14.Sınıf (zümre) temsilcilerinden oluşan bir mahkeme heyeti tarafından görülen 1 Mart 1887 Davası. Yargılanan 15 sanıktan 5 kişi asılarak idam edildi, bunların arasında Vladimir İlyiç’in büyük ağabeyi A. İ. Ulyanov da vardı. İki kişi Şlisselburg Kalesinde müebbet hapse, geri kalanlar ise Sibiryaya ve Sahalin’e çeşitli sürelerle sürgüne mahkûm edildi. Ed.

bir duvar var.

-Evet, bir duvar ama çürümüş; bir dürtsen yıkılıverecek!

Bu şekilde, hiç duraksamadan cevap vermişti Vladimir İlyiç.

Tasfiye süreci çok hızlı gelişti. Vladimir İlyiç, Kazan'dan 40 verst (yaklaşık 43 km) uzaklıktaki Kokuşkino köyüne, anne tarafından dedesi Aleksandr Dmitriyeviç Blank'ın mülküne sürgün edildi. O sırada Sibirya'daki beş yıllık "açık gözetim" cezası annesinin dilekçesi üzerine bu köye sürgüne çevrilen kız kardeşi Anna da orada, resmi polis gözetimi altında yaşıyordu. Bu mülkün beşte biri anneme aitti. Ailemiz 1887-88 kışını, mülkü idare eden teyzelerimden birine ait evin, son derece soğuk ve elverişsiz müstemilatında geçirdi.

Hiç komşumuz yoktu. Kışı tam bir yalnızlık içinde geçirdik. Kuzenimizin seyrek ziyaretleri ile yerimde olup olmadığını ve köylülere propaganda yapıp yapmadığımı denetlemekle görevli ispravnik'in (ilçe emniyet müdürü) ziyaretleri dışında kimseyi görmedik. Vladimir İlyiç muazzam bir yoğunlukta okuyordu. Müstemilatta, çok okuyan bir insan olan merhum dayımın kitaplarının bulunduğu bir dolap ve kıymetli makalelerle dolu eski dergi ciltleri vardı; ayrıca Kazan kütüphanesine üyeydik ve gazeteler getirtiyorduk. Şehirden gelen postaların bizim için ne büyük bir olay olduğunu; kitap, gazete ve mektupları içeren kıymetli "peşçer"i (yerel yapım hasır sepet) ne kadar sabırsızlıkla açtığımızı hatırlıyorum. Aynı şekilde, iade edilen sepet de kitaplar ve postayla doldurulurdu. Bununla ilgili bir anım var: Bir akşam herkes mektupların başına oturmuş, sabah erkenden teyzenin çalışanı tarafından götürülecek olan sepeti hazırlıyordu.

Genelde neredeyse hiç mektup yazmayan Volodya'nın uzun

bir şeyler karaladığı ve heyecanlı bir ruh hali içinde olduğu dikkatimi çekti. Sepet hazırlanmıştı; annem ve küçükler yatmıştı, biz Volodya ile her zamanki gibi oturmuş sohbet ediyorduk. Kime yazdığını sordum. Liseden arkadaşı olan ve başka bir üniversiteye –hatırladığım kadarıyla güneydeki üniversitelerden birine– giren bir dostuna yazdığı ortaya çıktı. Mektupta elbette Kazan’daki öğrenci kalkışmalarını büyük bir tutkuyla anlatıyor ve onların üniversitesinde neler olduğunu soruyordu.

Kardeşıme böyle bir mektubu göndermenin yararsızlığını, bu adımla kendini yeni bir baskıya uğrama riskine tamamen boş yere attığını kanıtlamaya çalıştım. Ama onu ikna etmek her zaman zordu. Yüksek bir ruh haliyle (heyecanla) odada volta atıyordu; müfettiş ve diğer yetkililer için kullandığı zehir zemberek sıfatları büyük bir keyifle bana aktararak, benim endişelerimle alay ediyor ve kararından dönmek istemiyordu. O zaman ona, böyle bir içeriğe sahip mektubu kişisel adresine göndererek arkadaşımı maruz bıraktığı riski, belki bu arkadaşım da tasfiye edilenler veya mimlenenler arasında olduğunu ve böyle bir mektubun onun durumunu vahamete sürükleyeceğini belirttim.

Bunun üzerine Volodya biraz duraksadı, sonra bu son düşünceye oldukça çabuk hak verdi; mutfağa gitti ve gözle görülür bir hayıflanmayla da olsa tehlikeli mektubu sepetten çıkardı. Daha sonra, yaz aylarında ben, o ve bir kız kuzenimiz arasında geçen bir sohbet vesilesiyle, onun yarı şaka yarı ciddi şu itirafını işitme keyfine nail oldum: Bana, verdiğim o tavsiye için minnettardı. Bu itiraf, çekmecesinde aylarca atıl kalmış bir mektubu yeniden okuyup imha etmesinin hemen ardından gelmişti. Vladimir İlyiç, okumanın yanı sıra Kokuşkino’da küçük kardeşiyle meşgul oluyor, derslerine yardım ediyor, elinde tüfikle geziyor, kışın da kayak yapıyordu. Ne var ki

bu, tabiri caizse, onun tüfekle ilk denemesiydi ve avcılık macerası bütün bir kış boyunca başarısızlıkla sonuçlandı. Bence bunun bir sebebi de diğer iki erkek kardeşimden farklı olarak, onun yaradılışında (fıtratında) asla bir avcı olmayışydı.¹⁵

Ancak karla kaplı küçük müştemilatta hayat elbette sıkıcı geçiyordu; işte burada yoğun çalışma disiplini Volodya'nın imdadına yetişti. Bizi yoran bu yalnız kışın ardından gelen o ani ve erken baharı, taşrada geçirdiğimiz o ilk ilkbaharı özellikle canlı bir biçimde hatırlıyorum. Kardeşimle çevredeki tarlalarda, gökyüzünde görünmeyen tarla kuşlarının hiç susmayan cıvıltıları, yeni yeni yeşeren otlar ve vadilerde henüz erimemiş karlar eşliğinde yaptığımız uzun yürüyüşleri ve sohbetleri hatırlıyorum... Yazın kuzenlerimiz geldi; Volodya'nın yürüyüş, av ve satranç için arkadaşları oldu ama bunlar toplumsal bilinci (sosyal yönü) olmayan insanlardı ve Volodya için düşünsel derinliği olan sohbet arkadaşları olamazlardı. Onlar, yaşça daha büyük olmalarına rağmen, Volodya'nın keskin (nüktedan) sözleri ve kurnaz tebessümü karşısında sili (pasif) kalıyorlardı.

1888 sonbaharında Vladimir İlyiç'in Kazan'a taşınmasına izin verildi; annem ve küçükler de oraya taşındı. Bir süre sonra benim de oraya taşınmama izin verildi.

15.Bunu, aramızda geçen bir şakadan hatırlıyorum. Bir keresinde, ertesi yaz, erkek kuzenimizle çıktığı yürüyüşten döndüğünde şöyle demişti: “Bugün önümüzden bir tavşan geçti.” Ben de, “Volodya” dedim, “Bu, muhakkak senin bütün kış boyunca avlayıp durduğun ama bir türlü vuramadığın o meşhur tavşandır.” A.Y. [Lenin'in avcılığı tartışma konusu olmuştur. İyi bir avcı olduğu söylendiği kadar, ablası Anna gibi iyi bir avcı olmadığını söyleyen de vardır. Lenin, 18 Mayıs 1897'de Sibirya'dan annesine yazdığı bir mektupta, kendisinin beceriksiz bir avcı olduğunu söyleyerek dalga geçer. Ç.N.]

III. KAZAN'DA YAŞAM

Daire, Orlova'nın evinde, Pervaya Gora'da, Arskoe Polye'den pek uzak olmayan bir yerde, müstemilatta tutulmuŐtu. Dairenin bir balkonu ve yamaçta oldukça manzaralı bir bahçesi vardı. Birinci katta nedense iki mutfak, üst katta ise diğer odalar bulunuyordu. Volodya kendisine bu ikinci, yedek mutfakı seçti. Çünkü burası üst kattaki odalara göre daha izole ve ders çalışmak için daha elverişliydi; etrafını kitaplarla çevirdi ve günün büyük bir kısmını onlara gömülerek geçirirdi. Karl Marx'ın *Kapital*'inin birinci cildini sistemli bir biçimde tetkik etmeye burada başladı.

Akşamları, onunla biraz sohbet etmek için yanına indiğimde, bana Marx teorisinin temellerini ve açtığı o yeni ufukları nasıl büyük bir tutku ve vecdle anlattığını hatırlıyorum. Onu, odasının gazetelerle kaplı soba sekisinde oturmuş, coşkulu jestler yaparken Şu an gibi hatırlıyorum. Ondan etrafa, muhataplarına da sirayet eden sarsılmaz bir inanç yayılıyordu. O zamanlar bile sözleriyle ikna etmeyi ve peşinden sürüklemeyi biliyordu. Ve o zamanlar bile, bir meseleyi incelerken, yeni yollar bulurken, bunu başkalarıyla paylaşmadan, kendine yol arkadaşları toplamadan duramazdı. Marksizmi inceleyen ve devrimci yönelimleri olan bu tür mizaca sahip gençleri çok geçmeden Kazan'da buldu.

Ailemizin gözetim altındaki özel durumu nedeniyle, bu tanıdıklar bize neredeyse hiç gelmezdi; genellikle Volodya onların toplandığı dairelere giderdi. Bahsettiği soyadlarından sadece ikisini hatırlıyorum: Volodya'nın büyük bir sempatiyle söz ettiği yaşlı bir Narodovolets (Halkın İradesi üyesi) olan Çetvergova ve o sırada okuldan atılıp atılmadığını hatırlamadığım, geleceğın kurgu yazarı, sonradan devrimden uzaklaşan

ve hatta karşı kampa geçen öğrenci Çirikov.¹⁶ Vladimir İlyiç, yine de annemize olan duyarlılığı nedeniyle oldukça temkinliydi. Annemizin, ağabeyimiz Aleksandr'ın kaybıyla gelen felaketi karşılama biçimindeki olağanüstü metanet, yabancıların bile hayranlığını ve saygısını uyandırıyor. Biz çocuklar, uğrumuza ve bakımımız için korkunç bir irade gücüyle kendini ayakta tutan annemizin bu durumunu çok daha derinden hissediyorduk. Nadejda Konstantinovna [Krupskaya] bana, Vladimir İlyiç'in ona da annemizin ağabeyimizin ve daha sonra kız kardeşim Olga'nın kaybını karşılarken gösterdiği o şaşırtıcı metanetten bahsettiğini söylemişti.

Onun çocukluktan beri üzerimizdeki etkisi muazzamdı. Bundan başka bir yerde daha ayrıntılı bahsedeceğim, burada sadece Kazan yaşamından bir olaya değineceğim. Volodya sigara içmeye başlamıştı. Çocukluğunda ve gençliğinde sağlığı pek de kuvvetli olmayan annem, onun sağlığından endişe ederek sigarayı bırakması için ikna etmeye çalıştı. Genellikle gençler üzerinde pek etkisi olmayan sağlıkla ilgili zararları sıralayıp tükettikten sonra ona; henüz kendi kazancı olmadığı halde gereksiz harcamalara –kuruşluk bile olsa (o zamanlar hepimiz annemizin emekli maaşıyla geçiniyorduk)– aslında hakkı olmadığını belirtti. Bu argüman belirleyici oldu ve Volodya hemen orada ve ebediyen sigarayı bıraktı. Annem memnuniyetle bana bu olayı anlatmış, masraf argümanını elbette son çare olarak öne sürdüğünü eklemiştir.

Volodya bana aralarında okunan rapor ve bildirimlerden bahseder, bazı toplantıları büyük bir canlılıkla anlatırdı. Bahara

16.Evgeny Çirikov, yurtdışına çıktıktan sonra Ekim Devrimini ve Lenin'i karaladı. *The Beast from the Abyss-Uçurumdan Gelen Canavar* adlı kitabında, Lenin'i "insan dışı" bir varlık olarak sunar. Onun Lenin'e olan nefreti; işçi sınıfına, köylülere, ezilenlere ve onların egemenlerin iktidarını yıkmasına olan nefretiydi. Ç.N.

doğru, her zaman olduğu gibi, gizli çevrelerin (krujokların) faaliyetleri daha enerjik hale geldi ve Volodya akşamları daha sık evden uzaklaşmaya başladı.

O zamanlar, dönemin örgütlenme pratiği üzerine bugün yayınlanan araştırmalardan gördüğümüz kadarıyla, Kazan’da birkaç grup vardı. Yeraltı çalışma kuralları (konspiratsiya) gereği birleşemiyor, hatta görüşemiyorlardı. Bazı üyeler diğer grupların varlığından bile habersizdi; bilen veya tahmin edenler ise bunlara kimlerin dâhil olduğu konusunda bilgisizdi. Soyadları gerekmedikçe telaffuz edilmezdi. O dönemde merkezi grupta, sarsılmaz bir sosyal demokrat olan çok aktif genç bir devrimci, Nikolay Yevgrafoviç Fedoseyev yer alıyordu.¹⁷

Daha lise son sınıftayken okuldan atılan Fedoseyev, enerjik bir devrimci çalışma yürütüyordu. Merkezi grubun bünyesinde, yasadışı ve yasaklanmış kitaplardan oluşan bir kütüphane vardı; bahardan itibaren yerel yayınların çoğaltılması ve nadir bulunan illegal eserlerin basımı için teknik imkânlar (illegal matbaa düzenekleri) kurulmaya başlanmıştı. Vladimir İlyiç

17.Nikolay Yevgrafoviç Fedoseyev (1871-1898): Rusya’da sosyal demokrasinin-Marksizmin ilk öncülerinden ve örgütleyicilerinden. Sürgündeyken diğer sürgünlerin iftiralaları ve dedikoduları (ajan olduğu iddiaları vb.) yüzünden onuru kırılmış ve intihar etmiştir. 1880’lerin sonunda Kazan ve Volga bölgesinde kurduğu gizli eğitim çemberleri, Lenin de dâhil olmak üzere pek çok insanın Marksizmle tanışmasında etkili olmuştur. Lenin, Samara döneminde onunla yoğun bir mektuplaşma trafiği yürütmüş ve kendisinden büyük bir saygıyla bahsetmiş olsa da, araya giren tutuklamalar ve sürgünler nedeniyle asla yüz yüze tanışma fırsatı bulamamışlardır. Lenin, onun ölüm haberini aldığında derin bir üzüntü duymuştu ve ilerleyen yıllarda “O, Rusya’daki ilk Marksistlerin en yeteneklisi ve en adanmışıydı” diye yazdı. Anna, anılarında şu notu düşer: “Onun hakkında, Yoldaş Lenin’in önsözünü yazdığı ve İstpart tarafından yayımlanan N.Y. Fedoseyev kitabına bakınız.” Ç.N.

bu planlardan haberdardı ama bizzat bu gruba dâhil değildi. Fedoseyev’i de şahsen tanımıyor, sadece ismen biliyordu. Yine de, Temmuz 1889’da Kazan’da meydana gelen tutuklamaları duyduğunda bana, muhtemelen kendisinin de yakalanmış olacağını söylemişti: Fedoseyev tutuklanmış, grubu dağıtılmış ve Vladimir İlyiç’in üyesi olduğu çevrenin bazı üyeleri de derdest edilmişti. İlyiç’i o zaman, tüm ailemizin Mayıs 1889’da Samara Vilayeti’ne, annemin M. T. Yelizarov aracılığıyla Alakayevka köyü yakınlarında satın aldığı mülke taşınması kurtarmıştı. Aynı yılın sonbaharından itibaren, benim M. T. Yelizarov ile evlenmem üzerine, tüm ailemiz Samara’ya yerleşti.¹⁸

Böylece Vladimir İlyiç, Fedoseyev’e yaklaşık iki buçuk yıl hapis cezasına (önce tutukevinde, sonra hüküm giyince Kresty’de kaldı; hüküm giyenlerin kapatıldığı Petersburg’un Vyborg tarafındaki meşhur Kresty [Haç] Hapishanesinde kaldı) mal olan Kazan kıyımından (tasfiyesinden) şans eseri kurtulmuş oldu. Daha تنها olan Samara’ya taşınmak, ona Marksist dünya görüşü üzerine yoğunlaşmakta ve daha sonra üniversite sınavlarına hazırlanmakta daha sakin bir şekilde meşgul olma fırsatı verdi. Çok sağlıklı ve güzel bir yöredeki çiftlikte geçirilen yaz ise şüphesiz sağlığını güçlendirdi.

18.A. İ. Ulyanova [Anna], 1889 yılının Temmuz ayında M. T. Yelizarov ile evlendi. Ulyanov-Yelizarov ailesi, Alakayevka köyü yakınlarındaki çiftlik evinden (hutor) Samara’ya 5 (17) Eylül 1889’da taşındı. Ed.

IV. SAMARA'DA YAŞAM (1889-1893)

Vladimir İlyiç üniversiteye tekrar girmek için nafile bir çaba sarf ediyordu; bu talebi otorite tarafından ısrarla reddedildi. Sonunda, üniversiteye devam etmeksizin bitirme sınavlarına dışarıdan (ekstern olarak) girmesine izin verildiğinde, hukuk bilimlerini sistematik bir biçimde incelemeye koyuldu ve 1891 yılında Petersburg Üniversitesinde sınavlarını verdi. O dönemde, üniversiteden atılmış birinin, hiçbir dış yardım almaksızın ve ara sınavlara girmeden, sadece bir yıl içinde böylesine mükemmel hazırlanıp dönem arkadaşlarıyla birlikte mezun olabilmesi herkesi hayrete düşürmüştü. Üstün yeteneklerinin yanı sıra, Vladimir İlyiç'e bu konuda muazzam çalışma disiplini ve kapasitesi yardımcı oldu.

Samara vilayetinde geçirdiğimiz yaz aylarında, sık ıhlamur ağaçlarıyla kaplı bir yolda, toprağa bir masa ve sıra gömdüreerek kendine nasıl izole bir çalışma köşesi hazırladığımı hatırlıyorum. Sabah çayından sonra, sanki başında disiplinli bir öğretmen bekliyormuşçasına büyük bir dakiklikle, kucak dolusu kitapla oraya gider ve öğlen saat 3'e kadar, tam bir yalnızlık içinde vaktini orada geçirirdi.

Ona engel olmamak için hiçbirimiz o yola gitmezdik. Sabah saatlerindeki mesaisini bitirdikten sonra, öğle yemeğinin ardından toplumsal meseleleri ele alan bir kitapla yine o köşeye çekilirdi. Engels'in İngiltere'de *İşçi Sınıfının Durumu* eserini Almanca aslından okuduğunu hatırlıyorum. Sonra biraz yürüyüş yapar, yüzer ve akşam çayından sonra, sivrisinekler odaya doluşmasını diye lamba verandaya çıkarılırdı; işte yine Volodya'nın başı kitabın üzerine eğilmiş olurdu. Ancak bu

yoğun çalışmalar, sonraki yıllarda olduğu gibi gençliğinde de onu asık suratlı, sadece kitaplara gömülmüş bir insan yapmadı. Boş zamanlarında, yemekte ya da yürüyüşlerde genellikle şaka yapar, sohbet eder, herkesi neşelendirir ve kahkahasıyla etrafındakilere de neşe saçardı. Hiç kimsenin beceremediği kadar disiplinli çalışmayı bildiği gibi, hiç kimsenin yapamadığı kadar nitelikli dinlenmeyi de bilirdi.

Samara'da devrimci yönelimli gençlik, bir üniversite şehri olan Kazan'a kıyasla elbette daha azdı ama yine de mevcuttu. Ayrıca yaşlılar, Sibirya'dan dönen eski sürgünler ve gözetim altındakiler de vardı. Bu sonuncuların hepsi elbette Narodnik (Halkçı) ve Narodnaya Volya (Halkın İradesi) çizgisine yakındı. Onlar için sosyal demokrasi yeni bir devrimci akımdı; Rusya'da bunun için nesnel zemin olmadığını düşünüyorlardı. Sibirya'nın ücra köylerinde, uluslarda (yerli yerleşimlerinde) yaşarken; ülkemizin gelişim seyrinde ve toplumsal yaşamında meydana gelen, gıyaplarında gerçekleşen ve büyük merkezlerde mayalanmaya başlayan değişiklikleri takip edememişlerdi. Zaten merkezlerde de, temelleri 1883'te yurt dışında *Emeğin Kurtuluşu Grubu* tarafından atılan sosyal demokrat akımın temsilcileri henüz azınlıktaydı ve bunlar esas olarak gençlerden oluşuyordu.

Bu akım kendine daha yeni yol açıyordu. Toplumsal düşüncenin temel direkleri hâlâ Narodniklerdi: Vorontsov (V.V.), Yujakov, Krivenko... Kanaat önderi ise daha önce Halkın İradesi üyeleriyle sıkı bağları olan eleştirmen ve yayıncı Mihaylovski idi.¹⁹ Bilindiği gibi Mihaylovski, 1894 yılında dönemin

19.Nikolay Konstantinoviç Mihaylovski (1842-1904): Rus sosyolog, edebiyat eleştirmeni ve Narodnizmin en önemli teorisyenlerinden biridir. Dönemin Rus aydını üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Mihaylovski, *Russkoye Bogatstvo* (Rus Serveti) dergisinin baş ideologu ve "düşüncelerin hâkimi" (vlastitelem dum) olarak tanı-

en ilerici dergisi olan *Russkoye Bogatstvo*'da (*Rus Zenginliği*) sosyal demokratlara karşı açık bir mücadele başlatmıştı. Yerleşmiş görüşlerle savaşmak için her Şeyden önce hem teorik bilgiyle (Marx'ı inceleyerek) hem de bu bilginin Rus gerçekliğine uygulanmasına dair materyalle (sanayimizin, tarımımızın gelişimine dair istatistiksel verilere, özellikle Zemstvo istatistiklerine yöneldi) donanmak gerekiyordu. Bu anlamda sentezleyici (genelleştirici) alışmalar neredeyse hiç yoktu: Ana kaynakları incelemek ve sonuçları bunlara dayandırmak gerekiyordu. Samara'da Vladimir İlyiç, işte bu muazzam ve bakir işe girişti.

Marx ve Engels'in tüm eserlerini titizlikle incelemeye devam ederken (bunların bazıları, rneğin *Felsefenin Sefaleti*, o zamanlar sadece yabancı dillerde mevcuttu), Narodniklerin kllyiatını da hatmetti ve bunları teyit etmek, Rusya'da sosyal demokrasinin maddi temellerini açıklığa kavuşturmak için istatistiksel araştırmalara yöneldi. Samara İstpart (Parti Tarihi) Şubesinin güncel verileri, Vladimir İlyiç'in Şehir kütüphanesinden bu konularda ne kadar çok kaynak taradığını bize göstermektedir. Tetkik ettikçe, okudukları üzerine raporlar da kaleme alıyordu. Hacimli bir deftere dönüşen bu çalışmalardan biri, Postnikov'un *Güney Rusya Köylü Tarımı* kitabı üzerine yazdığı *Köylü Yaşamında Yeni Ekonomik Hareketler* başlıklı incelemesidir.

Bilindiği zere, Rusya'nın güneyinde tarımda büyük kapitalist işletmeler, merkez ve kuzey bölgelerine göre daha erken gelişmeye başlamıştı. Orada çok sayıda topraksız işçi-ırgat

nırdı. 1894 yılında Marksizme ve sosyal demokratlara karşı sert ideolojik bir kampanya başlatmıştır. Lenin, ilk büyük teorik eseri olan "*Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?*" (1894) kitabını, esas olarak Mihaylovski'nin Marksizm'e yönelik saldırılarını çürütmek amacıyla kaleme almıştır. .N.

çalıştıran büyük tarımsal ekonomiler ortaya çıkmıştı. Bu nedenle, Rusya'nın güneyindeki tarımın durumu, ekonomimizin ne yöne evrildiği açısından özellikle çarpıcıydı. Postnikov elbette devrimci bir bakış açısından oldukça uzaktı. Bu yüzden Vladimir İlyiç, onun çeşitli reform önerilerini dikkate almadı. Ondan sadece olgusal verileri (materyali) süzüp aldı ve bunlardan kendi tarihsel sonuçlarını çıkardı.

Bu raporlar, tıpkı Marksizmi incelemek üzerine daha önce yazılmış diğer notlar gibi (örneğin *Felsefenin Sefaleti*'nin özeti ve Narodniklere –V.V., Yujakov'a– karşı yazılanlar), Vladimir İlyiç tarafından yerel gençlik çevrelerinde okundu. Vladimir İlyiç Samara'da herkesten önce, eniştem Mark Timofeyeviç Yelizarov'un arkadaşı Vadim Andreyeviç İonov ile tanıştı. İonov, Vladimir İlyiç'ten yaşça büyüktü ve Narodnaya Volya bakış açısına sahipti. O dönemde Samara gençliği arasında belki de en nüfuzlu ve göze çarpan figürdü. Vladimir İlyiç onu sabırla kendi safına çekti. Vladimir İlyiç ile yaşıt olan, Samara lisesinden atılmış ve ilk davası nedeniyle Kresty hapisanesinde cezasını çekmiş olan Aleksey Pavloviç Sklyarenko (Popov) ise hemen bizden biri (yoldaşımız) oldu.²⁰

Sklyarenko'nun etrafında seminer öğrencileri ve ebe okulunun kız öğrencilerinden oluşan bir gençlik grubu toplanmıştı. Vladimir İlyiç bu çevrede ve ayrıca Narodnik çevrelerde konuşmalar yapıyordu; sonuncusunda çetin tartışmalar yürütülüyordu. Eski Narodnaya Volya üyeleriyle karşılaşmalarda ve sohbetlerde de çokça polemik olurdu. Bunlar arasında Vladimir İlyiç, devrimci çeliği (karakter sağlamlığı) nedeniyle çok değer verdiği Aleksandr İvanoviç Livanov ile en sık görüşürdü.

20.Sklyarenko hakkında ayrıntılı bilgi için, İstpart [Ekim Devrimi Tarihi Komisyonu] derlemesi olan *Eski Yoldaş A. P. Sklyarenko*'ya bakınız. A.Y.

Her yerden en iyiyi almayı bilen Vladimir İlyiç, sadece Li-
vanov ve diğer Narodnaya Volya üyelerinin görüşlerine kar-
şı çıkmakla kalmıyor; onlardan devrimci alışkanlıkları da
özömsüyor, devrimci mücadele yöntemleri, yeraltı çalışma
(korspirasyon) usulleri, hapishane koşulları ve oradan haber-
leşme yolları hakkındaki anlatılanları ilgiyle dinleyerek ha-
fızasına kazıyordu. Halkçuların ve Halkın İradesi üyelerinin
davalarına ilişkin anlatıları büyük bir dikkatle takip ediyordu.
Birçok yaşlı devrimcide görölen “sen daha gençsin, toysun”
kibrine sahip olmaması, Aleksandr İvanoviç’e karşı büyük bir
sempati uyandırıyor.

Vladimir İlyiç’in büyük cesareti ve uzlaşmazlığı, tartışmacı-
ların çoğuna sadece gençlik taşkınlığı ve aşırı özgüven gibi
görünüyordu. Hem Samara yıllarında hem de daha sonraları;
Mihaylovski, V.V., Kareyev ve diğerleri gibi tanınmış kanaat
önderlerine yönelik sert saldırıları ona uzun süre affedilmedi.
Vladimir İlyiç’in Samara’da geçirdiği dört kış boyunca, ile-
rici kamuoyunun daha ağırbaşlı kesimleri ona çok yetenekli
ama fazlasıyla kendine güvenen ve sert bir genç olarak bak-
tılar. Sadece gençlik çevrelerinde, geleceğin sosyal demok-
ratları arasında sınırsız bir saygı görüyordu. Vladimir İlyiç’in
V.V., Yujakov ve Mihaylovski’nin eserleri üzerine Samara
çevrelerinde okuduğu raporlar, daha sonra işlenerek “*Halkın
Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Sava-
şırlar?*” genel başlığı altında üç defter halinde toplandı.

Bu defterlerden biri bugüne kadar bulunamamıştır ama diğer
ikisi Külliyyatına (Eserlerinin Tam Toplanmış Baskısına) dâ-
hil edilmiştir. Haklı olarak belirtildiği üzere bu metinler, daha
sonra geliştireceği görüşlerin tüm ana temellerini, Leninizmin
özünü zaten kendi içinde barındırmaktadır.

Fakat Vladimir İlyiç Samara döneminde sadece teorik bir

okuldan geçmedi. Rus köylülüğü için çok tipik olan bu vilayetteki yaşamı, ona bu toplumsal katmanı tanıma ve anlama konusunda çok şey kazandırdı; bu derinlik daha sonraları hepimizi hayrete düşürmüştür. Gerek parti programımızın tarım (agrar) bölümünün formüle edilmesinde ve tüm devrim öncesi mücadelede, gerekse zaferden sonra partimizin inşasında bu bilgi devasa bir rol oynamıştır. Vladimir İlyiç bu bilgiyi her yerden süzüp çıkarmasını bilirdi.

Sklyarenko, aydın ve ilerici bir insan olan sulh hâkimi Samoylov'un yanında sekreter olarak çalışıyordu. Patronuyla birlikte köylere dava bakmaya gitmesi, şehre şikâyete gelen köylüleri kabul etmesi gerekiyordu; böylece ilçedeki köylülüğün durumu hakkında kıymetli ham veriler elde ediyordu. Bu gözlemlerini Vladimir İlyiç ile paylaşıyordu. Vladimir İlyiç bu konuda Samoylov'un kendisiyle ve köylülerle sıkı bağları olan diğer tanıdıklarla da sohbet ediyordu. Ancak en çok materyali, bizzat Samara köylüsü bir aileden gelen ve köylülerle bağını hiç koparmayan Mark Timofeyeviç Yelizarov'un anlatımlarından topluyordu. Mark Timofeyeviç'in ağabeyi Pavel Timofeyeviç ile de sohbet ederdi. Bu, civardaki "udel" (Çarlık ailesine ait) toprakları kiralayıp köylülere devrederek zenginleşmiş, "yumruğu sağlam" (kulak) denilen türden bir köylüydü. Köydeki en popüler kişiydi, sürekli olarak Zemstvo Meclisi üyeliğine seçilirdi.²¹ Kendi tipindeki tüm insanlar gibi o da sermayesini katlayıp büyötmeye çalışır, tüccar olmaya can atardı; daha sonra bunu başardı da. Volodya'nın bu yarı okuryazar, her türlü idealden yoksun kulakla (zengin köylü) nasıl bu kadar uzun süre ve ilgiyle konuşabildiğine şa-

21.Zemstvo: Rusya'da 1864 yılında Çar II. Aleksandr'ın reformları kapsamında kurulan yerel yönetim organlarıdır. Bu kurumlar; yolların bakımı, halk sağlığı, tarımsal geliştirme ve halk eğitimi gibi yerel ekonomik ve sosyal hizmetlerden sorumluydu. Ç.N.

şırdığımı hatırlıyorum. Ancak daha sonraları anladım ki ondan köylülerin durumu, aralarında yaşanan sınıfsal tabakalaşma, köyün bu ekonomik üst tabakasının görüşleri ve emelleri hakkında birinci elden veriler topluyordu.

Tüccarın bazı anlattıklarına her zamanki gibi bulaşıcı bir şekilde kahkahalarla gülerdi. Tüccar da kendisine gösterilen bu ilgiden son derece memnun kalır, Vladimir İlyiç'in zekâsına büyük saygı duyardı. Ancak Volodya'nın sık sık köy tüccarlarının işlerini ne kadar kurnazca yürüttüklerine değil; Narodniklere, onların köylü düzeninin sarsılmazlığına, obşçinanın (Rus köy komünü)²² gücüne ve köylülere sosyalizmi aşılamanın mümkün olduğuna dair saf (ütopik) inançlarına güldüğünü anlayamazdı.

Bu konuşmalarda İlyiç'in karakteristik bir özelliği ortaya çıkıyordu: Her türlü insanla konuşabilme, herkesten ihtiyacı olanı süzüp alabilme yeteneği; ***teorinin altında ezilmeden, topraktan kopmadan, çevresindeki yaşama ayık bir gözle***

22.Obşçına (Rus köy komünü); Rusya'da köylülerin toprak mülkiyetini bireysel değil, köy halkının ortak mülkiyetinde tuttuğu ve toprağın periyodik olarak yeniden dağıtıldığı geleneksel yapıdır. Bu yapı, dönemin siyasi tartışmalarında şu açılardan kritik bir öneme sahiptir. Çarlık hükümeti obşçınayı bir "müteselsil/zincirleme kefalet" (krugovaya poruka) mekanizması olarak kullanmıştır. Bu sistemde devlet, vergilerin toplanmasında tek tek köylüleri değil tüm komünü sorumlu tutmuş, böylece vergi gelirlerini garanti altına alırken köylüyü toprağa ve yerel idareye zincirlemiştir. 1861 reformundan sonra köylü "özgür" ilan edilse de, ortak toprağı kullanabilmek için eski toprak sahiplerine (feodal beylere) ve devlete ağır "kuruluş ödemeleri" ve vergiler vermeye devam etmiştir. Narodnikler, obşçinanın köylülerin "doğal komünist" olduğunu kanıtladığını ve Rusya'nın kapitalizm aşamasını atlayarak doğrudan köylü komünleri üzerinden sosyalizme geçebileceğini savunan naif bir anlayışa sahiptiler. Ç.N.

bakma ve onun seslerini hassasiyetle dinleme yeteneği. Belirli bir teorinin sarsılmaz takipçisi olmakla birlikte, aynı zamanda etrafında durmaksızın çarpan yaşam damarlarının tüm özelliklerini ve değişimlerini ayık bir şekilde hesaba katmak, genel ilkesel çizgiyi bir an olsun gözden kaçırmamak ve aynı zamanda üzerinde durduğu yerli Rus toprağından bir an olsun kopmamak... İşte İlyiç'in gücünün ve öneminin ana kaynağı, daha önce defalarca belirtildiği gibi, bu diyalektik birleşimde yatıyordu.

Fakat gençlik yıllarında, o canlı gevezeliklerin ve şakaların, kaygısızca çınlayan kahkahaların ardında bu kaynağı kimse- nin fark etmesi pek mümkün değildi. Asla kitaplardan konuşmaz, kimseye teorisini dayatmazdı. Boş zamanlarında neşeli, gösterişsiz bir arkadaş olmayı bilirdi ama bu boş zamanı da çevresindeki yaşamı hassasiyetle dinlemek ve ondan kendi yolu, hayatının amacı için değerli ve gerekli olan her şeyi seçip almak için kullanmasını bilirdi.

Vladimir İlyiç, yılda 3-4 ay olmak üzere üst üste beş yaz sezonunu geçirdiği Alakayevka'da köylülerle doğrudan temastan ve ayrıca Mark Timofeyeviç ile birlikte akrabalarını ziyaret ettiği Bestujevka köyünden de çok şey özümsüyordu. Ancak sohbetlerde köylülerin genel durumuyla tanışırken, İlyiç kendisi konuşmaktan ziyade onlardan bilgi almaya çalışırdı; her halükârda kendi politik kanaatlerini dile getirmezdi. Bunun nedeni sadece polis gözetimi altındaki durumunu hesaba katmak zorunda olması değildi.

Hayır, İlyiç, köylülerin doğrudan devrim ve sosyalizm propagandasıyla harekete geçirilemeyeceğini, bu çağrıyla asıl öncü güce yani sanayi proletaryası tabakasına gidilmesi gerektiğini biliyordu; enerjisini onlar için saklıyordu. Her türlü beyhude söze (kuru lafa) yabancıydı ve köylülerle o dönem-

de yapılacak bu tür bir konuşmadan somut bir “siyasi sonuç” çıkmayacağını biliyordu.

Böylece RKP(b)’nin [Rusya Komünist Partisi-Bolşevik] temellerini atan, onu zafere, zaferden sonra da bu temeller üzerinde yeni düzenin inşasına götüren Lenin; bir taşra kentinde ve gözlerden ırak bir çiftliğin sessizliğinde, fark ettirmeden işte böyle olgunlaşıyordu. Samara’da geçen yılları ve ondan daha önceki Kazan yılı, onun daha sonra devasa bir sahneye yayılacak olan eylemliliği için yalnızca birer hazırlık mahiyetindeydi. Fakat bu yıllar, aynı zamanda Vladimir İlyiç’in hayatındaki belki de en kritik yıllardı. Zira onun devrimci şahsiyeti ve siyasi kimliği, tam da bu dönemde kristalize olmuş ve nihai şeklini almıştı.

V. LENİN'İN DEVRİMCİ ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI

1. Samara'dan Petersburg'a

Vladimir İlyiç, profesyonel devrimci faaliyetlerine başlamak amacıyla 1893 sonbaharında [yeni takvime göre 12 Eylül] Samara'dan Petersburg'a taşındı. Üniversite bitirme sınavlarını daha 1891 yılında vermişti. Samara artık onun faaliyetleri için fazlasıyla dar geliyor, zihnini çok az besliyordu. Marksizmin teorik tetkikini –ki bunu Samara'da da yapabiliirdi– zaten tamamlamıştı.

Peki, üniversite derslerini bitirdiği 1892 sonbaharında neden gitmemiş, neden bir yıl daha Samara'da ikamet etmişti?

Bu soruya şöyle cevap verebilirim: Annesi için kaldı. Onun çocukluk ve gençlik yıllarını anlatırken, annemizin bizler ve özellikle onun nezdinde ne büyük bir saygınlığa (otoriteye) ve ne sıcak bir sevgiye sahip olduğundan bahsetmiştim. Ağır felakatlere göğüs gererken gösterdiği o sarsılmaz metanet, onu tanıyan herkesi hayrete düşürdü; biz çocuklar ise bunu çok daha derinden hissederdik. Ağabeyimizin kaybı sıradan bir felaket değildi ama yine de bu onu yıkmadı. Öyle büyük bir irade gücü sergiledi ki gözyaşlarını ve kederini mümkün olduğunca gizleyerek çocuklarıyla eskisi gibi, hatta eskisinden daha fazla ilgilendi. Çünkü babamızın vefatından sonra onlara kol kanat germek bir tek ona kalmıştı.

Annem, elinden geldiğince çocuklarının genç hayatlarını ka-

artmamaya, onlara kendi geleceklerini ve mutluluklarını inşa etme fırsatı vermeye çalışıyordu. Onların devrimci özlemlerini de anlıyordu. Bu ihtimam o kadar şaşırtıcı, çocuklarına sunduğu örnek o kadar harikuladeydi ki, onlar da annelerinin hayatını eskisinden daha çok güzelleştirmek ve kederini hafifletmek istiyorlardı. Vladimir İlyiç'in üniversiteyi bitirdiği yıl, ailenin başına yeni bir felaket geldi: Kız kardeşi Olga, Petersburg'da tifodan hayatını kaybetti.²³

Vladimir İlyiç tam o sırada, ilkbaharda, sınavlarının ilk yarısını vermek için Petersburg'a gelmişti. Kız kardeşini hastaneye (ne yazık ki koşulları çok kötü bir hastaneydi) götürmek, durumu ağırlaşınca da telgrafla annemizi çağırarak zorunda kaldı. İlk ve en zor günlerde annesiyle baş başaydı. Onu Samara'ya, eve getirdi. Bu yeni darbe karşısında da annesinin direncinin/metanetinin, her şeyden önce başkalarına karşı hassasiyetinin nasıl tezahür ettiğine bizzat tanık oldu.

Kederini dindirmeye çalışsa da annem elbette çok acı çekiyordu. Olga, olağanüstü yeteneklere ve büyük bir enerjiye sahip harika bir genç kızdı. Onun kaybindan sonra annemin acısını bir nebze olsun dindirebilecek tek şey, diğer çocuklarının yanında olmasıydı. İşte bu yüzden Volodya bir yıl daha evde, Samara'da kaldı.

Fakat bu son kışın sonlarına doğru, daha canlı bir merkeze, devrimci faaliyet için engin bir sahaya duyduğu özlemler artık epey bunalıyordu. Samara o yıllarda, gerçek sürgün yeri olan Sibiryadan, zihinsel yaşamın kalbi sayılan başkentlere ve üniversite şehirlerine uzanan yolda sadece bir ara durak

23.Olga, Volodya ile aynı yıl ve tıpkı onun gibi Altın Madalya ile liseyi bitirdi, arkadaşları tarafından çok sevilirdi. A.Y. Olga'nın ölümü (8 Mayıs 1891), ağabeyleri Aleksandr'ın idam edilmesinin tam yıl dönümüne denk gelmişti. Ç.N.

gibiydi.

Anton Çehov'un kış dergilerin birinde yayımlanan yeni öyküsü *Altıncı Koğuş* üzerine Volodya ile yaptığımız bir konuşma hafızamda yer etmiş. Bu öykünün sanatsal gücünden ve yarattığı sarsıcı etkiden bahsederken –ki Volodya genel olarak Çehov'u çok severdi– bu etkiyi en iyi şu sözlerle tarif etmişti: “Dün gece bu öyküyü bitirdiğimde resmen tüylerim ürperdi; odamda duramadım, kendimi dışarı attım. Sanki ben de *Altıncı Koğuş*'a kapatılmışım gibi bir hisse kapıldım.”

Volodya'nın bu sözleri, onun ruh halindeki perdeyi benim için aralamıştı: Samara onun için artık bir *Altıncı Koğuş* haline gelmişti ve o da tıpkı Çehov'un bahtsız kahramanı gibi oradan dışarı atıyordu kendini. Ve bir sonraki sonbahar oradan ayrılmaya kesin olarak karar verdi. Ancak tüm ailemizin, Moskova Üniversitesine giren küçük kardeşimiz Mitya ile birlikte yöneldiği Moskova'ya yerleşmek istemedi. O, daha canlı, zihinsel ve aynı zamanda devrimci hareketin kalbi olan Peter'e (Petersburg'a) gitmeye karar verdi.

O yıllarda Peterliler Moskova'ya “kocaman bir köy” derlerdi. Moskova'da o dönem hâlâ yoğun bir taşra havası hâkimdi ve Volodya taşraya zaten gırtlığına kadar doymuştu. Muhtemelen, işçiler arasında bağlar kurmak ve devrimci faaliyete büyük bir tutkuyla sarılmak niyeti, ailenin diğer üyelerini tehlikeye atabileceği bir aile ortamında değil, bağımsız bir şekilde yerleşmeyi tercih etmesine neden oldu.

2. Yeni tanışıklıklar ve bağlar

Vladimir İlyiç, Petersburg'a vardıktan sonra tanışıklıklarını yavaş yavaş ve son derece temkinli bir şekilde kurmaya başladı. Çarlık hükümetinin ona, Aleksandr İlyiç'in kardeşi olması hasebiyle büyük bir önyargıyla baktığının bilincin-

deydi. Gençlerin henüz hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadan, sadece dikkatsizce ettikleri lakırdılar yüzünden sık sık yakayı ele verdiklerine (tutuklandıklarına) tanık oluyordu. Her türlü gevezelik ve boş laf ona yabancıydı: O, birikimini ve enerjisini, devrimi gerçekleştireceğinden emin olduğu o sınıfa, işçi sınıfına taşımak istiyordu. Köylülükten –sözümüne sosyalist eğilimli, güya atalarının komünist geleneklerini paylaşan o romantik köylülükten– ya da kendini feda etmeye hazır ama kitlelerden kopuk yalnız aydınlardan medet ummayan, kendisiyle aynı bilimsel temelde buluşan insanlarla tanışmak istiyordu. O, tıpkı kendisi gibi, **“Rusya’da devrim ya bir işçi devrimi olarak gerçekleşecek ya da hiç olmayacaktır”** (Plehanov’un meşhur tezi) ilkesini sarsılmaz bir gerçek olarak bilenleri arıyordu. O tarihlerde bu tür insanlar, yani Sosyal Demokratlar henüz küçük bir azınlıktı.

Devrimci eğilimli aydınların çoğu hâlâ Narodnik ve Narodnaya Volya çizgisine bağlıydı. Ancak örgüt çoktan dağıtıldığı ve ortada somut bir “eylem” kalmadığı için, aktif olarak varlık gösteren çok azdı; daha ziyade kısır tartışmalar ve gürültü partiri vardı. Vladimir İlyiç de bu entelijansiya gevezeliğinden özenle uzak duruyordu. Polis ve otoriteler de o dönemde şiddete başvuran, suikastlar düzenleyen Narodnaya Volya temsilcilerini çok daha tehlikeli sayıyorlardı. Onlara kıyasla, işçiler arasında barışçıl bir eğitim ve propaganda yürüten sosyal demokratlar, ilk bakışta daha az tehditkâr görünüyordu.

Polis Departmanı Müdürü Zvolyanski onlar hakkında, “Küçük bir zümre, ne yapabilirler ki? Ancak elli yıl sonra bir etkileri olur” diyordu. Toplumdaki sosyal demokratlara bakış da aşağı yukarı böyleydi. Eğer o dönemin kanaat önderi Mihaylovski bile Marx’ın görüşlerini, onların devrimci ehemmiyetini görmeyecek ya da görmezden gelecek kadar kavrayamamışsa, geniş kitlelerden ne beklenebilirdi? Marx’ı neredeyse

kimse okumuyordu; sosyal demokratlar hakkındaki fikir, esas olarak onların Almanya'daki yasal parlamento faaliyetlerine dayanıyordu. Oysa o zamanlar Rusya'da parlamentonun esamisi bile okunmuyordu. Bu yüzden sabırsız, devrimci eyleme can atan gençliğe, Rus sosyal demokratları sadece konforlu bir kaderi seçiyorlarmış gibi geliyordu: Marx okuyarak, özgürlük şafağının Rusya üzerine doğmasını beklemek. Onlara öyle geliyordu ki Marx'ın nesnelliği (objektifliği) burada düpedüz bir uyumsuzluğu, en iyi ihtimalle yaşlılara özgü bir mantıkcılığı ve ukalalığı, en kötü ihtimalle de kişisel konfor hesaplarını örtüyordu. Kürek mahkûmiyetinden ve sürgünden dönen, gençlik nezdinde büyük itibara ve otoriteye sahip olan eski devrimciler, Rus Marksistlerine böyle bakıyorlardı. Onların gençliği, her şeye kadir mutlakiyete (otokrasiye) karşı ateşli ve cüretkâr bir başkaldırıydı; *halka giderken* kitapları bir kenara fırlatıyor, diplomalara sırt çeviriyorlardı. Ve onlar, otokrasinin temellerinde henüz hiçbir şeyin sarsılmadığı ve halkın sefaletinin sürdüğü bir zamanda, kendilerini kalın bilimsel ciltlerle çevrelemeyi mümkün gören bu yeni, vaktinden önce ağırbaşlılaşmış gençliğe hüznle ve anlayışsızlıkla bakıyorlardı. Bu tutumda bir duygusal soğukluk görüyorlardı. Nekrasov'un şu sözlerini bu yeni gençliğe yakıştırmaya hazırdılar:

*Olamaz onurlu bir vatandaş
Vatanına karşı soğuk bir ruhla.
Onun için yoktur bundan daha acı bir kınama...*

Her zaman kendi taleplerini öne sürer ve genellikle, değişen toplumsal koşullarda düşünmeye başlayan genç kuşağın ideallerini ve özlemlerini eski kuşağın temsilcileri idrak edemez. Rusya'da siyasi koşullar kaskatı dursa da, ekonomik koşullar radikal bir biçimde değişmeye başlamıştı: Kapitalizm giderek daha geniş alanları zapt ediyordu. Gelişimin seyrinin bizde

de Batı'daki gibi olacağı, devrimin önderinin bizde de orada olduğu gibi proletarya olacağı artık şüphe götürmez bir gerçekliğe dönüşüyordu. Meselenin kimsenin kayıtsızlığıyla ya da kötü niyetiyle ilgili olmadığını, nesnel gelişim seyrinin bu yönde olduğunu ve buna karşı hiçbir fedakâr bireysel atılımın sonuç vermeyeceğini anlamayan eski Narodnikler; Marksistlerin Batı'nın yolunu körü körüne izleyerek tüm köylülere “fabrika kazanında kaynatmak” istediklerini sanıyorlardı. Onların inancına göre köylülük, kapitalizmin o ilk aşamasında halka getirdiği sayısız felaket ve acıyı atlatmalarını sağlayacak komünist görüşlere sahipti. Vorontsov (V.V.), Yujakov ve diğer Halkçılar, “kapitalizm olmasa daha iyi olurdu” diyor ve bu “daha iyi”nin mümkün olduğuna dair beyhude kanıtlar aramaya çalışıyorlardı. Tıpkı zorunlu bir ameliyatın gerekliliğini kavramayan bir insanın; hastayı operasyonun getireceği tüm acılara sakince maruz bırakan ve onlarsız “daha iyi” bir yol bulmaya çalışmayan doktorun soğukluğuna ve kuruluşuna öfkelenmesi gibi, onlar da Marksistlere öfkeleniyorlardı.

Vladimir İlyiç, bu iyi niyetli fakat temelsiz “kapitalizm olmasa daha iyi olurdu” anlayışıyla, gerek o dönemdeki sözlü müdahalelerinde gerekse esasen Halkçılığın eleştirisine adanmış ilk eserlerinde zehirli bir dille alay ediyordu. Okuyucuyu, İlyiç'in o dönemdeki görüşleri hakkında en iyi fikri veren ve o zamanlar teksir makinesinde çoğaltılmış defterler halinde gençlik tarafından lime lime edilene kadar okunan, daha önce bahsettiğimiz “*Halkın Dostları Kimlerdir?*” adlı başyapıtına havale ediyoruz.

1893 kışında, bu defterler henüz gün yüzüne çıkmadan önce Vladimir İlyiç Moskova'da Narodniklere karşı bayrak açmıştı. Noel tatili vesilesiyle bizi ziyarete geldiği sıradaydı. Tatillerde genellikle öğrencilerin bir araya geldiği toplantılar düzenlenirdi. İşte böyle bir ev buluşmasında Vladimir İlyiç

Narodniklere karşı bir konuşma yaptı. Burada esasen tanınmış Narodnik kuramcı V.V. (Vorontsov) ile kozlarını paylaşması gerekmişti. V.V. ile şahsen tanışmayan Vladimir İlyiç, kime karşı konuştuğunu başlangıçta bilmiyordu; sonradan, onu bu buluşmaya getiren tanıdığına (M. P. Yasneva-Golubeva), rakinin kim olduğunu söylemediği için hiddetlenmişti. Kendine has o muazzam cüreti, bilgi donanımı ve sarsılmaz ikna gücüyle konuşmuş, tüm dikkati kendi üzerinde toplamıştı. Karşı tarafın yandaşlarına, **bu meçhul gencin cüreti hadsizlik gibi görünmüştü**; Marksist eğilimli gençlik ise bu beklenmedik destekten dolayı mest olmuştu. V.V.’yi teorik olarak yerle bir ettikten (haşladıktan) sonra bu yabancıнын hızla ayrılmasına üzölmüşlerdi. Vladimir İlyiç ise daha sonra, V.V.’nin köhne görüşlerini savunurken takındığı o buyurgan tavra kapılıp tahrik olduğu ve gizlilik kurallarına uygun olmayan bir ortamda kendini bu denli ifşa ettiği için kendine kızılıyordu. Ancak bu buluşma kazasız atlatıldı. Tatillerde Moskova polisi de rehavete kapılırdı; ayrıca İlyiç’in adını kimse bilmiyor, ona sadece “Petersburglu” diyorlardı.²⁴ İlyiç’in konuşmasının Moskova gençliği üzerindeki etkisi ise sarsıcıydı: Genç Marksistlerin zihnindeki pek çok düğümü çözdü, onlara moral verdi ve hareketi ileriye itti.

O kış Petersburg’da da Vladimir İlyiç’in tanıdık çevresi dardı. Nijniy Novgorod üzerinden irtibat kurduğu Krasin kardeşle-

24.Moskova Okhrama Şubesinin 20 Ocak (1 Şubat) 1894 tarihli, Polis Departmanına gönderdiği raporda, 9 (21) Ocak 1894 tarihinde gerçekleşen o toplantı (akşam buluşması) ve Lenin’in oradaki konuşması hakkında şunlar söylenmekteydi: “Toplantıda hazır bulunan, Narodizm (Halkçılık) teorisinin tanınmış kurucusu Yazar V.V. (Doktor Vasili Pavlov Vorontsov), argümanlarıyla Davıdov’u susturmayı başardı; bunun üzerine Davıdov’un görüşlerini savunma işini, konuya derinlemesine hâkim olarak bu savunmayı gerçekleştiren Ulyanov namında biri (söyleniğine göre asılanın kardeşi) üzerine aldı. Ed.

rin etrafında kümelenen Teknoloji Enstitüsü öğrencileriyle yakınlaştı.²⁵ Ardından, 1905 Devriminden sonra Sibirya'da kurşuna dizilen Babuşkin ve şimdilerde Moskova'da anılarını kaleme alan, görme yetisini yitirmiş V.A. Şelgunov gibi birkaç bilinçli ve öncü işçiyle tanıştı. Halkçılığa karşı yürütülen ortak mücadele vesilesiyle P.B. Struve ve A.N. Potresov gibi bazı Yasal Marksist yazarlarla yolları kesişti. Potresov, daha sonra *Iskra* dönemindeki çalışmalarında, 1903'teki II. Kongre bölünmesine kadar onun en yakın yoldaşı olacaktı. Fakat Vladimir İlyiç, Halkçılara karşı Struve ile omuz omuza darbeler indirirken bile, onda devrimci olmayan, Marx'ın öğretilerinden radikal sonuçlar çıkarmayan o akademik (profesörce) yaklaşımı ve burjuva Marksizmine saplanıp kalmış o "yabancı tınıları" (aykırı sesleri) herkesten önce sezmişti. Onda geleceğin Kadet'ini (Anayasal Demokratını) daha o zamandan keşfetmişti. Nitekim Potresov tarafından 1895'te yayımlanan *Ekonomik Gelişmemizin Karakteristiğine Dair Materyaller* derlemesinde, K. Tulin müstear adıyla yazdığı makalede bu zararlı sapmaya şiddetle saldırmıştı. Bu derleme, daha önce Plehanov'un Beltov takma adıyla çıkan *Tarihin Monist Görüşünün Gelişimi Üzerine* kitabı gibi sansürü atlatmayı başaramadı. Plehanov'un kitabını, Narodniklere ağır saldırılar içermesine rağmen o karmaşık ve akademik başlığı kurtarmıştı. Oysa Materyaller derlemesi, rakamlarla dolu kuru makalelerine rağmen, Tulin'in (Lenin'in) makalesi yüzünden yakayı ele verdi ve yakılarak imha edildi. Sadece birkaç nüshası kurtarılabildi; bu yüzden İlyiç'in o makalesini o dönemde çok az kişi

25. Metinde geçenler German ve Leonid Borisoviç Krasin kardeşlerdir. İkincisi (Leonid), Nikitiç kod adıyla bilinen, önde gelen bir yeraltı (illegal) parti çalışanıydı. Sovyet iktidarı döneminde Dış Ticaret Halk Komiseri (Bakanı) ve önce Fransa'da, ardından İngiltere'de Tam Yetkili Temsilci (Büyükelçi) olarak görev yaptı. 1926 sonbaharında öldü. A.Y.

okuma fırsatı buldu.²⁶

Böylece sansür, devrimci Marksizm (sosyal demokrasi) ile yasal Marksizm arasındaki uçurumu çabucak çözdü. Narodnik devrimcilerden bazıları da bu farkı kavramaya, aslında rakipleri olan sosyal demokratların da sapına kadar devrimci olduklarını anlamaya başladılar. Sosyal demokratların, Rusya'nın "kapitalizme çıraklığa gitmesi" (Struve'nin Rusya'nın *Ekonomik Gelişimi Konusunda Eleştirel Notlar* kitabının tartışmalı epigrafi) gerçeğini saptamalarına rağmen, mevcut düzenle mücadele bağlamında yasal Marksistlerle aynı kefeye konulmaması gerektiğini fark etmeye başladılar. Köy komünlerinin (obşına) kutsallığını reddeden genç Halkçılardan bazıları, sosyal demokratlara daha da yakınlaşmaya başladılar. Onların siyasi mücadeleye karşı olmak bir yana, aksine bunu mücadele bayraklarına naksettiklerini görerek ikna oluyorlardı. Öyle ki Petersburg'da kendi illegal matbaaları (Lahta matbaası) olan Halkçılar, iki akım arasındaki farkın sadece sosyal demokratların genel kitlelere değil doğrudan sanayi işçilerine hitap etmesi olduğunu, ancak özünde devrimci bir hat izlediklerini düşünerek, bildirimlerini ve broşürlerini basmayı sosyal demokratlara bizzat teklif ettiler. Lahta matbaasında Vladimir İlyiç'in birçok bildirisi ve *Para Cezaları Üzerine* broşürü basıldı. *Grevler Üzerine* çalışması ise matbaanın polis tarafından basılması sırasında ele geçirilerek yok edildi.²⁷

Ama bu daha sonraydı. Petersburg'daki ilk kıştan sonra Vladimir İlyiç, 1894 yazını bizimle birlikte Moskova yakınlarında, Kuzminki'de geçirdi. Oldukça münzevi bir hayat sürüyor

26.Burada sözü edilen K. Tulin imzalı *Halkçılığın Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Kitabında Bunun Eleştirisi* (Marksizmin Burjuva Edebiyatına Yansması) başlıklı makaledir. Ed.

27.*Fabrika ve İmalathanelerdeki İşçilerden Kesilen Para Cezaları Hakkındaki Kanunun İzahı*, V. İ. Lenin, Bütün Eserleri, Cilt 2, s. 15-60. Ed.

ve çok yoğun çalışıyordu. Dinlenmek için küçük kardeşi ve kız kardeşiyle civarda yürüyüşler yapıyor, bir yandan da onlara sosyal demokrat öğretinin temellerini aşılıyordu. Moskova'lı sosyal demokratlardan, daha önce Nijniy Novgorod'da tanıştığı Mitskeviç, Ganşin ve Maslennikov kardeşlerle görüşüyordu. Bu yoldaşlar, onun 1894 sonbaharında Moskova ve Petersburg'da teksir makinesinde çoğaltılarak yayılan "*Hal-kın Dostları Kimlerdir?*" defterlerini basma işini üstlendiler.

Onun Mihaylovski hakkındaki defterini el yazısıyla okumaya vaktim olmadığını ve daha sonra Moskova'da onu hararetle aradığımı hatırlıyorum. Bu o kadar kolay değildi; zira Mihaylovski'nin sosyal demokratlara yönelik saldırıları geniş bir kesimi öfkelenmişti ve Moskova'da ona verilmiş birkaç el yazması ya da illegal yollarla basılmış cevap dolaşıyordu. Bu cevaplar yasal olarak yayımlanamazdı. Mihaylovski'ye karşı asıl öfke uyandıran da buydu: Ağzı tıkalı, cevap hakkı olmayan insanlara saldırıyor ve onlara iftira atıyordu. Bana dolaşımdaki iki-üç cevaptan bahsetmeye başladılar ve bunları tarif ederken şöyle dediler:

"Biri teorik olarak çok esaslı ve derinlikli, ancak üslubu oldukça sert, kabul edilemez cinsten."

"Ne gibi mesela?" diye sordum büyük bir merakla.

"Eh, örneğin, Mihaylovski fena halde madara oldu."

"İşte bunu, lütfen bana bulun!" dedim.

Bunun kesinlikle Volodya'nın kaleminden çıkmış olduğundan emindim. Ve sonra, çalışmasını hatasız bir şekilde teşhis etmemi sağlayan o üslup işareti üzerine onunla uzun uzun gü-lüştük.

3. Ekonomizm yanlılarıyla mücadele

Vladimir İlyiç, Narodnikler ve yasal Marksistler dışında, *ekonomizm* yanlılarıyla da savaşmak zorunda kaldı. Bu, işçilerin siyasi mücadelesinin gerekliliğini ve işçi kitleleri arasında bu yönde ajitasyon yapılmasını reddeden bir akımdı. Bu akım, siyasi olarak henüz hiç gelişmemiş, kitle halinde hâlâ Çar'a inancını koruyan işçilere, onların günlük ihtiyaçları ve somut talepleri üzerinden yaklaşma yönündeki sağlıklı ve doğal bir çabadan doğmuştu. Söz konusu olan, bu kitlelerde ilk adımları atmak, onları uyandırmak, onlarda kendi onurlarını savunma arzusunu ve kurtuluşun ancak örgütlenmekte olduğu bilincini geliştirmekti. Örgütlenmek ise ancak doğrudan, somut ihtiyaçlar temelinde, her şeyden önce patronların baskısına karşı yürütülen mücadeleyle mümkündü. Böylece, aşırı uzun çalışma sürelerine, çeşitli hilelerle kırılan ücretlere karşı isyan çağrısı; öğle yemeğinde sıcak su talebi, banyo yapabilmek için cumartesi günleri işin erken bırakılması, haksız para cezalarının iptali veya küstah ustabaşlarının uzaklaştırılması gibi talepler en bilinçsiz ve örgütsüz işçiler tarafından bile kolayca anlaşılırdı.

Bu tür sıradan ihtiyaçlar etrafında kenetlenerek, birlikte, omuz omuza ve kararlılıkla mücadele etmeyi, ortak çıkarları savunmayı öğreniyorlardı. Bu mücadeledeki başarı onlara öz güçlerini hissettiriyor ve safları daha da sıklaştırıyordu. İlk grevlerin zaferi –talepler ne kadar somut ve adil olursa, elde edilmeleri o kadar kolay oluyordu– onları kanatlandırıyor ve her türlü teorik anlatıdan daha güçlü bir şekilde ileri itiyordu. Kazanılan mevziler, daha fazla okuma ve kendini geliştirme imkânı yaratıyordu. Bu yüzden işçi kitlelerine yönelen tüm sosyal demokratlar, ajitasyona ekonomik taleplerle başlıyorlardı. Vladimir İlyiç'in kaleme aldığı bildirimler, belirli bir fabrika veya işletme işçilerinin en can yakıcı, en acil taleplerine

parmak basarak muazzam bir etki yaratıyordu. Patronların bu talepleri barışçıl yolla karşılamayı reddetmesi durumunda, greve başvurulması öneriliyordu. Bir işletmedeki grevin başarısı, diğerlerini de bu mücadele yöntemine sevk ediyordu.²⁸

O dönem, dar çevreleri hedefleyen propaganda çalışmasından, geniş kitleleri kucaklayan ajitasyon çalışmasına geçiş vaktiydi. Vladimir İlyiç de bu stratejik dönüşümün en hararetli savunucusuydu. Propaganda ile ajitasyon arasındaki fark, belki de en iyi Plehanov'un şu sözleriyle tanımlanıyordu: “**Propaganda, az sayıda kişiye çok sayıda fikir verir; ajitasyon ise kitlelere tek bir fikir sunar.**”

Tamamen bilinçsiz işçilere ilk yaklaşım, zorunlu olarak acil ekonomik ihtiyaçlardan yola çıkmak durumundaysa da, Vladimir İlyiç kadar hiç kimse, bunun sadece bir başlangıç aşaması olması gerektiğini, **siyasi bilincin daha ilk sohbetlerden ve ilk bildirilerden itibaren nakşedilmesi gerektiğini** bu denli kesin bir dille savunmamıştır. 1895 sonbaharının sonlarında, tutuklanmasından kısa bir süre önce, tekrar Petersburg'a yanına geldiğimde onunla bu konuda yaptığım bir konuşmayı hatırlıyorum. Aklımda Petersburg'dakilere çok daha geri kalmış olan Moskova işçileri varken ona şöyle diyordum:

“Çar'ı adeta ikinci bir Tanrı gibi gören, ekonomik talepler içeren bildirileri bile hâlâ korkuyla, etraflarını kollayıp arkalarına bakarak alan o «zifiri karanlıktaki» bilinçsiz işçilere, siyasetten dem vurarak nasıl yaklaşılabilir? Sakın sırf bu yüzden onları ürkütüp kendimizden uzaklaştırmayalım?”

Vladimir İlyiç o zaman bana, tüm meselenin yaklaşımda olduğunu belirtti:

28. İşçi sınıfı içindeki ajitasyon çalışması, Lenin ve Martov liderliğindeki *İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği* tarafından yapılıyordu. Ç.N.

“Elbette, doğrudan Çar’ı ve mevcut düzeni hedef alarak konuşursanız, bu işçileri sadece ürkütüp iter. Ancak **siyaset, gündelik yaşamın her zerresine nüfuz etmiştir**. Bekçilerin, komiserin veya jandarmanın sergilediği zorbalık ve keyfilik; patronla yaşanan her uyumsuzlukta mutlak surette patronun safında müdahil olmaları ve grevler karşısındaki o baskıcı tutumları... Tüm bunlar devlet aygıtının kimin tarafında olduğunu işçiye çabucak kanıtlar. Bize düşen, her bildiriye ve her makalede bu somut vakaları kayda geçirmek, yerel jandarmanın veya polislin sınıfsal rolüne işaret etmektir. Oradan itibaren düşünce, yavaş yavaş daha ileriye, merkeze yönelecektir. Asıl önemli olan, en başından itibaren bunu vurgulamak, sadece fabrikatörlerle mücadele ederek köklü bir kazanım elde edilebileceği yanılışına meydan vermemektir.”

“Bak örneğin,” diyordu Vladimir İlyiç, “işçilerle ilgili yeni bir kanun çıktı; bunu izah etmek, bu düzenlemede işçiye ne kadar, sermayedar sınıfına ne kadar pay düştüğünü ifşa etmek gerek. İşte yeni çıkaracağımız gazetenin başmakalesi olarak şu yazıyı koyuyoruz: «Bakanlarımız Ne Düşünüyor?» Bu makale işçilere, mevzuatımızın gerçek yüzünü ve kimin çıkarlarını koruduğunu gösterecek. **Biz burada stratejik bir tercihle Çar’dan değil, bakanlardan bahsediyoruz.** Ancak bu makale özünde siyasi olacak, gazetenin her başyazısı böyle olmalı ki işçilerin siyasi bilinci adım adım eğitilsin.”

Vladimir İlyiç’in kaleminden çıkan bu makale, bilindiği üzere Volodya ve yoldaşlarının 9 Aralık 1895’te tutuklanmasıyla el konulan ve gün yüzü göremeyen *Raboçaya Gazeta*’nın (İşçi Gazetesi) ilk sayısında yer alıyordu. Ben bu metni, o dönem hazırlanan diğer materyallerle birlikte okumuştum. Sayının teksir makinesinde basılması meşakkatli bir işti ve hazırlıklar çok önceden başlamıştı. O makalede bakanın nasıl zehirli bir dille iğnelendiğini, metnin ne denli halkçı (popüler) ve

mücadeleci bir tınıya sahip olduğunu dün gibi hatırlıyorum.

Bu konuyu bu denli ayrıntılı izah etmemin sebebi, o dönemde *ekonomizm* akımına kapılan ve daha sonraları, “Vladimir İlyiç de o tarihlerde ekonomik konular üzerine bildirimler kaleme alıyordu” diyerek kendilerini aklamaya çalışan pek çok kişinin ne kadar haksız olduğunu ortaya koymaktır. İçinde [Lenin’e ait] siyasi bir başyazının el yazması taslağı bulunan gazete nüshasına el konulması ve hemen ardından Vladimir İlyiç’in dört yılı aşkın bir süreyle mücadele sahasından koparılması, bu tür bahanelere ne yazık ki zemin hazırlamıştı. Oysa sürgünden önceki o kısa özgürlük döneminde bile, hatta hapisneden ve sürgün yerinden seslendiğinde dahi, Vladimir İlyiç bu konudaki tavrını o kadar net ortaya koymuştu ki, *ekonomizm* ithamını onun üzerine yıkmak mümkün olmamalıydı. Sadece sürgündeyken Kuskova’nın Credo (Amentü) metnine karşı yazdığı protestoyu hatırlatmak bile bu gerçeği kanıtlamak için kâfidir.²⁹

Bu berrak ve keskin siyasi hat, İlyiç’te en başından beri mevcuttu ve bu, Marx öğretisinin doğru kavranışından kaynaklanıyordu. Bu hat, aynı zamanda Rus sosyal demokrasinin öncüsü olan yurt dışındaki *Emeğin Kurtuluşu Grubu*’nun, özellikle de kurucusu Plehanov’un görüşleriyle tam bir uyum içindeydi. Vladimir İlyiç, onun fikirlerini teorik eserlerinden iyi biliyordu ve ayrıca 1895 yazında yurt dışına çıktığında onunla şahsen de tanıştı. Resmî seyahat amacı zatürre sonrası dinlenme ve tedavi olsa da, asıl gayriresmî amacı *Emeğin Kurtuluşu Grubu* ile organik bir bağ kurmaktı.

29.Yekaterina Kuskova, *ekonomizm* akımının manifestosu sayılan *Credo* (Amentü) adlı bir metin yazmıştı. Sibirya’da sürgünde olan Lenin, bu metni okuyunca çok sert bir şekilde tepki göstermiş, *Rus Sosyal Demokratlarının Bir Protestosu* adlı ünlü cevabını yazarak *ekonomistleri* yerden yere vurmuştu. Ç.N.

Vladimir İlyiç gezisinden çok memnundu ve bu seyahat onun için büyük bir ehemmiyet taşıyordu. Plehanov, onun gözünde her zaman sarsılmaz bir otoriteye ve saygınlığa sahipti. O dönemde Axelrod ile de çok yakınlaşmıştı. Dönüşte Plehanov'la ilişkilerinin düzeyli ama oldukça mesafeli, Axelrod'la ise tamamen samimi ve dostane bir biçimde kurulduğunu anlatmıştı. Vladimir İlyiç her ikisinin de görüşlerine muazzam değer veriyordu. Daha sonra, sürgün yerinden onlara basılması için *Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri* broşürünü gönderdi. Ben ona “yaşlıların” (stariklerin) broşür hakkındaki övgü dolu geri bildirimlerini ilettiğimde bana şöyle yazdı: “Onların (yaşlıların) çalışmalarım hakkındaki olumlu yorumu, benim için dünyadaki en kıymetli ödüdür.” Onlarla gerçekleştirdiği bu temasın ardından, Rusya’da siyasi bir sosyal demokrat parti örgütlenme yoluna çok daha net ve enerjik bir kararlılıkla girdi.

Yurt dışından döndükten sonra Vladimir İlyiç Moskova’da bizim yanımızdaydı; gezisi ve mülakatları hakkında pek çok şey anlattı. Özellikle memnun, hayat dolu, hatta diyebilirim ki ışıltılıydı. Bu sonucusu, esas olarak sınırdan illegal literatürü başarıyla geçirmesinden kaynaklanıyordu.

Gümrükteki kontrollerin aşırı sıkı olması hasebiyle, Vladimir İlyiç aslında yanında yasaklı (illegal) hiçbir şey getirmemeye niyetliydi. Fakat yurt dışındayken buna dayanamadı; bilgiye duyulan cazibe çok güçlüydü ve kendine çift tabanlı bir valiz edindi. Bu, o dönemde yasadışı literatürü taşımak için başvuru en yaygın yöntemdi; yasaklı yayınlar iki taban arasındaki gizli bölmeyle yerleştirilirdi. İşçilik, yurt dışındaki atölyelerde gayet mahir ve titiz bir şekilde icra ediliyordu. Ancak bu yöntem yine de gizli polis tarafından çok iyi biliniyordu. Tüm umut, polisin her valizi tek tek didik didik etmeyeceği ihtimaline bağlanmıştı. Fakat gümrük muayenesi sırasında Vladimir

İlyiç'in valizi ters çevrildi ve üstüne üstlük tabanına parmakla vurularak ses kontrolü (akustik kontrol) yapıldı. Deneyimli sınır memurlarının çift tabanın varlığını bu yöntemle şıp diye tespit ettiklerini bilen Vladimir İlyiç, bize anlattığına göre tam o an “yakayı ele verdiğini düşündü. Sağ salim serbest bırakılması ve valizini Petersburg'da teslim etmesi, gizli hazinenin yine sağ salim boşaltılmış olması, onu muazzam bir neşeye boğdu. Moskova'ya yanımıza geldiğinde işte bu zafer sarhoşu ve ışıl ışıl ruh hali içindeydi.

4. Takip ve tutuklama

Elbette Vladimir İlyiç'in yanılmamış olması yani o gizli bölmenin gümrükte aslında fark edilmiş olması pekâlâ mümkündür. Lakin o dönemde polisin izlediği taktik gereği, “faka basan” kişi, yasaklı yayınları teslim alan ve dağıtan diğer bağlantıları takip edebilmek ve böylece ortaya “geniş çaplı bir şebeke davası” (geniş çaplı bir soruşturma) çıkarabilmek amacıyla hemen tutuklanmazdı.

1895 sonbaharına gelindiğinde, Vladimir İlyiç artık polisin nefesini ensesinde hissedecek kadar sıkı bir gözetim altındaydı. O yılın sonlarında, yanına yaptığım ve daha önce bahsettiğim ziyarette bana bunu bizzat söylemişti. Şunu özellikle tembihledi: Tutuklanması halinde, annemizin Petersburg'a gitmesine kesinlikle mani olmalıydık. Çünkü onun için resmi makamlar arasında mekik dokuyup dilekçe peşinde koşmak tarifi imkânsız bir azaptı. Bu durum, ağabeyim Aleksandr için verdiği kahredici uğraşların hatıralarını yeniden canlandırıyordu. O ziyarette kardeşimin yanında, o vakitler henüz genç ve sıhhatli bir işçi olan V. A. Şelgunov ile de tanışmıştım.

Vladimir İlyiç bana hafiyelerden nasıl kurtulduğuna dair birkaç hadise anlattı. Gözleri çok keskindi, ayakları ise son dere-

ce çevikti. Olayları aktarırken attığı neşeli kahkahaları hatırlıyorum; hikâyeleri gerçekten çok eğlenceliydi. Özellikle bir olay hafızamda yer etmiş: Bir hafiye ısrarla Vladimir İlyiç’i takip ediyordu; İlyiç onu gideceği gizli daireye kadar peşinden sürüklemek istemiyor ama bir türlü de atlatamıyordu. Bu davetsiz yol arkadaşını kollayan İlyiç, onu tipik bir Petersburg evinin derin kemerli girişinde (geçidinde) fark etti. O anda, kapıyı hızla geçerek aynı evin apartman girişine daldı ve pususundan fırlayıp hedefi kaybettiğini anlayan takipçisinin nasıl telaşla sağa sola koşuşturduğunu büyük bir zevkle izledi.

“Hemen bir kapıcı koltuğuna tünekledim” diye anlatıyordu; “o beni oradan göremiyordu ama ben camdan her şeyi izleyebiliyordum. Onun o çaresiz hâline bakıp gülmekten kendimi alamıyordum. O sırada merdivenlerden inen bir adam ise kapıcı koltuğunda oturmuş, katıla katıla gülen bu adama hayret dolu gözlerle baktı.”

Çeviklikle takipten kurtulmak bazen mümkün olabiliyordu ama polis, o vakitler adeta birer sivil polis gibi çalışan kapıcılar ve hafiye sürüleri çok örgütlüydü. Nihayetinde Vladimir İlyiç ve yoldaşlarının izini buldular. Oysa bu küçük çekirdek kadro, bir dizi farklı illegal işi aynı anda omuzlamak zorundaydı: Peşine hafiye takmadan ulaşmanın neredeyse imkânsız olduğu gizli toplantılara katılmak, göze batan işçi evlerini ziyaret etmek, yasaklı yayınları temin edip dağıtmak ve bildiriler hazırlamak... Kadro darlığı nedeniyle iş bölümü kısıtlıydı ve bu da her bir yoldaşın polisin radarına girmesini hızlandırıyordu. Üstelik sokak hafiyelerinin ötesinde, aralarına “yoldaş” maskesiyle sızan provokatörler vardı. İşçi çevrelerine sızdırılan bu ajanlar karşısında o dönemin işçileri henüz tecrübesiz oldukları için oltaya kolayca düşüyorlardı. O yıllarda yeraltı faaliyetlerinde bir devrimcinin “ömrü” pek

uzun sürmüyordu: Siyasi çalışmalar henüz 1895 sonbaharında serpilmeye başlamıştı ki, 9 Aralıkta Vladimir İlyiç ve yoldaşlarının büyük bir kısmı tutuklandı.

Böylece Vladimir İlyiç'in faaliyetlerinin bu ilk safhası hapis-hane kapıları ile kapandı. Ancak bu iki buçuk yıl içinde hem bizzat kendisi hem de sosyal demokrat hareketimiz devasa bir merhale katetmişti. İlyiç bu yıllarda Narodnikler ile belirleyici bir hesaplaşmaya girmiş, sapmalardan ayrışarak devrimci Marksist özünü kristalize etmiş ve yurt dışındaki kurucu kadrolarla organik bağlar kurmuştu. Fakat en mühimi, pratik eyleme geçmiş, işçi sınıfıyla kopmaz bağlar kurmuş ve o günkü Rusya koşullarında doğuşu imkânsız görülen bir partinin lideri ve örgütçüsü olarak sivrilmişti. Her ne kadar parti (1898 Minsk Kongresi) o sürgünderken kurulmuş olsa da, onun etkisi altında vücut bulmuştu. Zira Petersburg'da sosyal demokrasinin ilk siyasi örgütünün temelleri onun tarafından atılmış, ilk siyasi yayın organı onun tarafından planlanmış ve Petersburg ile Moskova ölçeğindeki ilk büyük grevler onun açtığı bu yolda gerçekleştirilmişti.

VI. VLADİMİR İLYİÇ HAPİSTE

Vladimir İlyiç, son zamanların sınırları yıpratıcı yoğun iş temposuyla tükenmiş ve sağlığı pek yerinde olmayan bir vaziyette tutuklandı. 1895 tarihli o meşhur *Ohrana* (gizli polis) fişindeki fotoğrafı, onun o dönemki bitkin hâli hakkında net bir fikir vermektedir.

İlk sorgusunun ardından, özel bir görevle Nadejda Konstantinovna Krupskaya'yı Moskova'ya, bizim yanımıza gönderdi. Şifreli bir mektup aracılığıyla, yurt dışından getirdiği valizin nerede olduğu sorulduğunda, onu Moskova'da bizde bıraktığını beyan ettiğini iletterek bizi acilen uyarmak istiyordu.

“Benzer bir tane satın alıp benimki diye gösterebilirler... Çabuk olsunlar, yoksa tutuklayacaklar.” Mesajı tam olarak böyleydi. Bunu çok iyi hatırlıyorum çünkü Nadejda Konstantinovna'nın dış görünüşü hakkında oldukça müphem bilgiler verdiği ve elbette yurt dışından getirilen o çift tabanlı valize hiç benzemeyen bir bavulu, binbir ihtiyatla satın alıp eve getirmek zorunda kalmıştık. Valizin yepyeni görünerek şüphe çekmemesi için, kardeşimi ziyaret etmek ve davası hakkında malumat almak amacıyla Petersburg'a gittiğimde onu da yanıma aldım.

Petersburg'daki o ilk günlerde, yoldaşlarla yapılan tüm gizli görüşmelerde kardeşimle şifreli yazışmalarımızda ve ziyaretlerdeki fısıltılı sohbetlerimizde bu bavul o kadar merkezi bir rol oynadı ki, sokaklarda bu lanet nesnenin sergilendiği mağaza vitrinlerinden yüzümü çevirir olmuştum; ona sakın bir gözle bakmam artık mümkün değildi. Fakat ilk sorguda bu konuda bazı imalarda bulunmuş olsa da, bavulun izine rastlanamadı. Bu suçlama da, sıkça olduğu gibi, üzerlerinde

çok daha tartışmasız (tekzip edilemez) delillerin bulunduğu diğ er suçlamaların arasında kaybolup gitti.

Nitekim kendisiyle aynı anda tutuklanan bir dizi kişiyle olan örgütsel birlikteliğ i ve irtibatı kanıtlanmış tı. Bu kişilerden Vaneyev'in üzerinde illegal *Raboçaya Gazeta*'nın (İşçi Gazetesi) el yazması bir nüshası ele geçirilmiş ti. Ayrıca Vladimir İlyiç'in Nevskaya Zastava (Neva Kapısı) bölgesinde bizzat eğitim çalışmaları yürüttüğü işçi hücreleriyle olan bağı da ispatlanmış tı. Tek kelimeyle, bir jandarma soruşturması başlatmak için eldeki kanıtlar fazlasıyla yeterliydi.

Kardeşimin tutuklanmasından sonra Moskova'ya yanımıza gelen ikinci kişi, grubun yakalanmaktan kurtulabilmiş üyesi Mihail Aleksandroviç Silvin'di. Silvin, Vladimir İlyiç'ten hapis hanedeyken, yemeklerini yediğ i (pansiyoner olduğı) kadın tanıdığın adına gelen bir mektuptan bahsetti. Hapishaneden gelen bu ilk uzun mektupta Vladimir İlyiç; içeride yoğunlaşmak istediğ i çalışmanın planını, yani tasarladığı *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* kitabı için hazırlık sürecini detaylandırıyor du. Ekteki upuzun bilimsel kitaplar ve istatistik derlemeleri listesiyle desteklenen mektubun son derece ciddi ve akademik tonu, onun gizli amaçlarını ustaca maskeleymiş, mektup üzerinde tek bir sansür karalaması dahi olmadan, hiçbir engelle karşılaşmadan adrese ulaşmış tı. Oysa Vladimir İlyiç, bu mektubun içine yoldaşlarına hitaben, kendisiyle birlikte kimlerin tutuklandığı sorusunu gizlemiş ti; ne eksik ne fazla! Bunu önceden kararlaştırılmış bir şifreye başvurmadan sormuş tu. Ancak öyle bir yöntemle (üslupla) yapmış tı ki, yoldaşları mesajı derhal anlayıp ona cevap verdiler. O tetikte bekleyen Argus'lar (Yunan mitolojisinde her yeri gören, yüz gözlü dev bekçidir; burada gözcü jandarmalar kaset ediliyor) hiçbir şeyden şüphelenmemiş ti.

Silvin bana hayranlıkla, “Daha ilk mektubunda Vladimir İlyiç bize tutuklananları sordu ve biz de ona cevap vermeyi başardık” dedi.

Ne yazık ki mektubun sadece ilk kısmı günümüze ulaşabildi, ekindeki kitap listesi ise kayıp; belli ki kitapların aranması sürecinde bir yerlerde takılıp kaybolmuş. Listelenen kitapların büyük kısmı Vladimir İlyiç’e çalışması için gerçekten lazımdı yani mektup o bilinen atasözünün hakkını vererek, bir taşla iki kuş vurmaya hedefliyor ve vuruyordu da. Vladimir İlyiç’in listeye ustaca serpiştirdiği ve yoldaşlarının akıbetini sorduğu bazı başlıkları hafızamda canlandırabiliyorum. Bu başlıkların yanına, güya yazarın hafızasından alınıladığı kitap adının kesin olmadığını belirtmek için bir soru işareti konmuştu. Oysa bu işaret gerçekte o eseri istemediğini, aksine bir soru sorduğunu belirtiyordu. Yoldaşlarının kod adlarını kullanarak soruyordu. Bazıları istenen kitapların karakterine o kadar uyuyordu ki, sorunun dikkat çekmesi imkânsızdı. Örneğin, Vasili Vasilyeviç Starkov hakkında şöyle sormuştu: V.V. “Rusya’da Kapitalizmin Kaderi?” Starkov’un kod adı “V.V.” idi. Minin ve Pojarski takma adlarını taşıyan Nijniy Novgorodlular –Vanev ve Silvin– hakkındaki soru ise, aslında daha dikkatli bir mektup denetçisini durdurmalıydı. Çünkü kitap planlanan çalışmanın konusuyla doğrudan ilgili değildi. Bu, Kostomarov’un *Karışıklık Dönemi Kahramanları* eseri idi. Ancak yine de bu bilimsel ve tarihsel bir kitaptı. Mektup yığınlarını gözden geçiren memurlardan böyle bir tematik tutarsızlığı fark etmelerini beklemek, onlara aşırı bir feraset atfetmek olurdu.

Bununla birlikte, tüm takma adlar bilimsel kitap başlıkları çerçevesine bu kadar rahat oturmuyordu; arasına çalışma için gerçekten gerekli bir dizi kitabın serpiştirildiği bir sonraki başlık, Brehm’in *Kemirgenler Üzerine* kitabıydı. Buradaki soru işareti, şüphe götürmez bir şekilde “Suslik” (Yer

Sincabı) takma adını taşıyan Krjijanovski'y'in akıbetini soruyordu. Tıpkı İngilizce yazılmış şu başlık gibi: Mayne Reid, The Mynoga. Bu da “Balık” veya “Minoga” (Taşemeni) takma adlarıyla anılan Nadejda Konstantinovna Krupskaya'yı işaret ediyordu. Bu isimlendirmeler sansürcülerin dikkatini çekebilirmiş gibi görünse de, mektubun akademik ağırlığı, sıralanan kitapların çokluğu ve ikinci sayfadaki şu tedbirli cümle onların uyanıklığını köreltmmişti: “Kitapların çeşitliliği, hapisane ortamının tekdüzeliğine bir teselli olmalıdır.”

Ne yazık ki hafızamda sadece, zamanında üzerine epey güldüğümüz bu birkaç başlık kalmış. Bir de şunu hatırlıyorum: Gouchepouk veya Gouchpoule. Bu, kasıtlı olarak karmaşık Fransızca imla ile yazılmış hayali bir yazarın soyadıydı; amacı Gutsul lakaplı Zaporojets'i işaret etmektir. Ayrıca *Karışıklık Dönemi Kahramanları* ile ilgili olarak Silvin'in, “kütüphanede eserin sadece birinci cildi mevcut” diye cevap verdiklerini yani sadece Vaneyev'in tutuklandığını, Silvin'in ise serbest olduğunu bu yolla anlattığını hatırlıyorum.

Vladimir İlyiç, kısaca Predvarilka denilen ön soruşturma cezaevine konulmuştu. O dönemde hapis koşulları nispeten elverişli sayılırdı. Görüşmelere genellikle tutuklamadan bir ay sonra izin veriliyordu ve haftada iki kez gerçekleştiriliyordu. Biri şahsi, diğeri ise parmaklıklar arkasında genel görüşme. Şahsi görüşme bir gardiyan nezaretinde yarım saat sürerken, genel olan tam bir saattir. Bu esnada gardiyanlar mahkûmların tutulduğu demir kafesin ve ziyaretçilerin arkasında devriye gezerlerdi. O günlerdeki hengâme ve gürültünün gardiyanlarda yarattığı bitkinlik, ayrıca zihinsel seviyelerinin düşüklüğü göz önüne alındığında, bazı kurnazlıklarla bu görüşmelerde neredeyse her konu hakkında konuşmak mümkündü. Yiyecek kabulü haftada üç, kitap kabulü ise iki kez yapılıyordu. Üstelik kitaplar jandarmalar tarafından değil, mahkeme savcılığı-

nın memurları tarafından inceleniyordu. Getirilen kitapların devasa hacmi karşısında bu denetim muhtemelen çoğu zaman yasak savma (formalite) kabilinden bir kontroldü. Kitap geçişine oldukça geniş bir serbestlik tanınıyordu. Hatta aylık ve haftalık dergilere dahi izin verilmişti. Böylece hücre hapsinin en ağır yükü olan “hayattan kopma” hissi yaşanmıyordu. Predvarilka'nın kütüphanesi de bağışlarla zenginleşmişti. Öyle ki pek çok yoldaş, özellikle de işçiler, eğitimlerini orada ciddi bir şekilde tamamlama fırsatı buluyorlardı.

Vladimir İlyiç, kendini uzun bir hapisliğe ve akabinde gelecek uzak bir sürgüne zihnen hazırlayarak; bu süreyi ve Petersburg kütüphanelerini, planladığı o devasa çalışması *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* için materyal toplamak amacıyla kullanmaya karar verdi. Mektuplarında, Bilimler Akademisi, üniversite ve diğer büyük kütüphanelerden temin edilmesini istediği bilimsel eserlerin ve istatistik derlemelerinin bitmek bilmeyen listelerini gönderiyordu. Vladimir İlyiç'in mahpusluğunun büyük bir kısmında annemle birlikte Petersburg'da yaşadım ve hücresinin bir köşesinde kule gibi yığılan kitap balyalarını ona bizzat taşımak durumunda kaldım. Daha sonraları bu açıdan da koşullar ağırlaştı; bir mahkûmun hücresinde bulundurabileceği kitap sayısı kesin ve oldukça dar bir sınırlı kısıtlandı. Nispeten serbest bu dönemde İlyiç, istatistik derlemelerinden sindire sindire notlar alabiliyor, ayrıca Rusça ve yabancı dillerde çeşitli bilimsel ve edebi eserleri yanında bulundurabiliyordu.

İçeriye gönderilen kitapların bu bolluğu, bu eserler aracılığıyla kurduğumuz gizli haberleşme trafiği için kusursuz bir zemin hazırlıyordu. Vladimir İlyiç, henüz dışarıdayken bana şifreli yazışmanın temel esaslarını öğretmişti. Onunla son derece yoğun bir şekilde haberleşiyorduk. Kitaplardaki harflerin içine göze zor çarpan noktalar veya çizgiler koyuyor, mesajın

hangi kitapta ve hangi sayfada olduğunu önceden kararlaştırılmış gizli bir işaretle birbirimize bildiriyorduk.

Ah, bu gizli yazışmalar yüzünden gözlerimizi az bozmadık! Lakin bu yöntem, temas kurma, elzem ve gizli (konspiratif) olanı iletme imkânı veriyordu. Bu yüzden paha biçilemez değerdeydi. Bu sayede, en kalın duvarlar ve idarenin en sıkı gözetimi bile aramızdaki haberleşmeye engel olamıyordu. Elbette sadece en acil meselelerde yazışmıyorduk; ona dış dünyadan havadisler iletiyor, her türlü maskeleye rağmen yüz yüze görüşmelerde söylenmesi tehlikeli olan her şeyi aktarıyordum. O da benzer mahiyette talimatlar veriyor, yoldaşlara bir şeyler iletmemi rica ediyor, hapishane kütüphanesindeki kitaplar üzerinden onlarla irtibat kurup yazışmalar başlatıyordu. Hatta havalandırmaya çıkarıldıkları avludaki kafesin hangi tahtasına, şu veya bu yoldaş için siyah ekmek içiyle yapıştırılmış bir notun iliştiirildiğini haber vermemi istiyordu. Yoldaşlarıyla yakından ilgileniyor, sınırlarının yıprandığını duyduğu kişilere cesaret verici mektuplar yazıyor, onlara kitap temin edilmesini sağlıyor, kimsesiz yoldaşlara görüşçü ayarlanmasını talep ediyordu. Bu kaygılar, hem onun hem de bizim epey vaktimizi alıyordu. Fakat onun tükenmek bilmeyen neşesi ve mizahı, yoldaşların moralini daima diri tutuyordu.

İlyiç'in şansına, hapis koşulları onun için -tabiri caizse- elverişli seyretti. Elbette zayıfladı ve özellikle hapisliğin sonuna doğru rengi sarardı. Fakat çocukluğunda ve gençliğinde pek de sağlam olmayan midesi bile, hapiste geçirdiği bir yıl boyunca, dışarıdaki o fırtınalı yıla göre daha iyi durumdaydı. Annem, İsviçreli uzman doktorun reçete ettiği diyeti esas alarak haftada üç kez ona ev yapımı yemekler getiriyordu; ayrıca içeride ücretli öğle yemeği ve süt alma imkânı vardı. Belli ki bu "Rus sanatoryumunun" düzenli hayatı; yani illegal

çalışmanın sınırları altüst eden koşturmacasında düşünülmesi bile imkânsız olan o disiplinli yaşam, üzerinde olumlu bir etki yaratmıştı.

Onunla görüşmelerimiz son derece içerikli ve ilgi çekici geçirdi. Özellikle parmaklıklar ardındaki genel görüşmelerde pek çok şeyi konuşma fırsatı bulurduk. Elbette imalarla konuşurduk. Grev veya bildiri gibi “sakıncalı” kelimeler yerine araya yabancı isimler sokuştururduk. Ben dışarıdaki havadisleri toplar, bunları ona nasıl aktaracağımı zihnimde tasarlardım. Kardeşim de kendi mesajlarını nasıl iletceğini veya sorularını nasıl soracağını kurgulardı. Karmaşık bir meseleyi birbirimize anlatmayı veya anlamayı başardığımızda ikimiz de ne neşeli kahkahalar atardık. Genel olarak görüşmelerimiz kaygısız ve canlı bir gevezelik havasında geçerdi; oysa gerçekte zihnimiz sürekli gergindi. İletmeyi başarmak, doğru anlamak ve hiçbir görevi unutmamak gerekiyordu. Hatırlıyorum, bir keresinde yabancı terimlere kendimizi fazla kaptırmıştık; o sırada Vladimir İlyiç’in arkasında duran gardiyan sert bir sesle müdahale etti:

“Yabancı dilde konuşmak yasak! Sadece Rusça.”

“Yasak mı?” dedi kardeşim, büyük bir canlılıkla gardiyana dönerek; “Pekâlâ, o halde Rusça konuşurum.” Sonra tekrar bana dönüp devam etti: “Öyleyse sen şu “Altın Adam”a söyle ki...”

Ben gülererek başımı salladım. “Altın Adam” (Zolotoy Çelovek), o dönemki yoldaşı Goldman’ı işaret ediyordu. Volodya, yabancı kelime kullanılması yasaklandığı için gold (altın) ve man (adam) kelimelerini Rusçaya çevirmişti. Böylece hem gardiyanın kuralına uymuş hem de kimden bahsettiğini sadece benim anlayacağım şekilde şifrelemişti.

Kısacası Vladimir İlyiç, hapishanede de her zamanki coşkun enerjisini sergiliyordu. Hayatını öyle bir disipline sokmuştu ki tüm günü dopdoluydu. Esas mesaisi ise kuşkusuz bilimsel çalışmaydı. *Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi* için gereken devasa materyal yığını hapishanede toplandı. Vladimir İlyiç bu konuda adeta zamanla yarışlıyordu. Bir keresinde, hapisliğin sonuna doğru, davanın söylentilere göre yakında sonuçlanacağını bildirdiğimde, “Daha erken! Materyalin tamamını toplamaya henüz yetişemedim” diye haykırmıştı.

Fakat bu muazzam kuramsal çalışma bile ona yetmiyordu. O, dışarıda fıskırmaya başlayan illegal devrimci hayatın tam kalbinde olmak istiyordu. 1896 yazında Petersburg’da patlak veren ve ardından Moskova’ya sıçrayan büyük tekstil işçileri grevleri, proletaryanın devrimci hareketinde yeni bir çağ açmıştı. Bu grevlerin hükümet çevrelerinde nasıl bir panik yarattığı, Çar’ın bu korkuyla güneyden Petersburg’a dönmekten nasıl çekindiği herkesçe bilinir. Şehirde her şey kaynıyor ve fokurduyordu. Olağanüstü zinde ve coşkulu bir ruh hali hâkimdi. II. Nikolay’ın o meşhur Hodinka Faciası³⁰ ile lekelenen taç giyme yılı, aynı zamanda imparatorluğun iki ana merkezindeki işçilerin ilk gövde gösterisiyle, Çarlık için meşum olan kitlesel yürüyüşle mühürlenmişti. Bugün genç yoldaş-

30.II. Nikolay’ın taç giyme töreni vesilesiyle düzenlenen kitlesel şenlikler esnasında, 18 Mayıs 1896’da (Moskova) Hodinka Meydanında yaşanan felaket. Çar’ın taç giyme töreni için halka bedava yiyecek (sosis, ekme), hediye paketi ve bira dağıtılacağı duyurulmuştu. Yaklaşık 500 bin kişilik aç ve yoksul bir kalabalık, daracık Hodinka çayırına yığıldı. Dağıtım büfeleri açıldığında “hediyeler yetmeyecek” söylentisi çıkınca halk birbirini ezdi. İnsanlar çukurlara düşüp can verdi. Resmi tarihi kayıtlara göre ölü sayısı 1.389, yaralı sayısı ise 1.300 civarındadır. Facianın olduğu gece II. Nikolay’ın Fransız Büyükelçiliğindeki baloya gidip dans etmesi, halkın gözünde itibar kaybetmesine neden olmuştu. Ç.N.

ların tüm bunları hayal etmesi zordur. Fakat bizim için 80’li yılların o boğucu baskısından, o köstebekvari gizli yaşamdan sonra bu grevler sarsıcı bir olaydı. Önümüzde sanki sağır zindanın sürgüleri ardına kadar açılmış, engin bir günün pırıl pırıl ışıltısına yol verilmiş gibiydi. Geleceğin sisi arasından, devrimin zaferini müjdeleyen gerçek işçi hareketinin sureti belirmişti. Sosyal demokrasi, artık kitaplardaki bir teori veya kılı kırk yaran Marksistlerin uzak ütopyası olmaktan çıkmış, ete kemiğe bürünerek hem proletarya hem de toplumun diğer katmanları için hayati bir güç olarak ayağa kalkmıştı. Rus otokrasisinin havasız mahzeninde bir pencere açılmıştı; hepimiz o temiz havayı açgözlülükle içimize çekiyor, kendimizi hiç olmadığı kadar güçlü hissediyorduk.

Vladimir İlyiç’in tutuklanmasından kısa süre önce kurduğu İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği, işçiler arasında giderek efsaneleşiyordu. Fabrikalar birbiri ardına Birliğe başvuruyor, kendi işletmeleri için de özel bildirimler yayımlanmasını talep ediyordu. Hatta sitem dolu şikâyetler geliyordu: “Birlik bizi neden unuttu?” 1 Mayıs bildirimleri gibi genel nitelikli metinlere büyük bir açlık vardı. Dışarıdaki yoldaşlar, bu hayati metinleri Vladimir İlyiç’in kaleme alamayışına hayıflanıyorlardı; o da bizzat bu görevleri üstlenmek için can atıyordu. Üstelik *Grevler Üzerine* gibi broşürlerin konuları çoktan kararlaştırılmıştı. O sırada Parti Programı meselesi üzerine yoğunlaşmıştı ve hapishanede yasaklı (illegal) metinler yazmayı denemeye başladı.

Bunları karmaşık şifrelerle iletme teknik olarak imkânsızdı. Görünmez olan ancak dışarı çıkarıldığında okunabilir hale gelen bir yöntem gerekiyordu. Bir çocukluk oyununu anımsayan Vladimir İlyiç, kitapların satır aralarına sütle yazmaya başladı; bu yazı lambada ısıtılınca (ütülenince) beliriyordu. Süt için siyah ekmekten minik mürekkep hokkaları yapıyor;

kapıda bir hışırtı duyulduğunda veya gözetleme deliğinden (glazok) bakıldığında bu hokkaları anında midesine indiriyordu. Gülerek anlatırdı; bir gün işler o kadar ters gitmişti ki tam altı adet ekmekten hokkayı yutmak zorunda kalmıştı.

Hatırlıyorum, İlyiç o yıllarda, hapisten önce ve sonra şu sözü tekrarlamayı severdi: “Öyle bir hile yoktur ki, ona karşı daha büyük bir hile geliştirilemesin.” Hapishanede de kendine has pratik zekâsıyla bu konuda adeta antrenman yapıyordu. Hapishaneden bildiriler yazdı. Lahta matbaasına yapılan baskında ele geçirilen *Grevler Üzerine* broşürünü yeniden kaleme aldı (ki bunu Nadejda Konstantinovna sütlü satırları ısıtarak görünür hale getirip temize çekmişti). Ardından Parti Programı Taslağını ve ona dair oldukça ayrıntılı bir açıklama notunu yazdı. Nadejda Konstantinovna'nın tutuklanmasından sonra bu metnin bir kısmını ben temize çektim. Ne yazık ki bu program o dönem gün yüzü göremedi: Tamamlandıktan sonra tarafımdan A.N. Potresov'a iletildi.³¹ Fakat onun tutuklanması üzerine, metni saklaması için verdiği şahıs paniğe kapılarak belgeyi imha etti. Yazı işlerinin yanı sıra, bana Nadejda Konstantinovna'dan miras olarak illegal dokümanların saklandığı gizli bir bölme de geçti: İlyiç'in talimatıyla marangoz bir yoldaş tarafından özel olarak yapılmış küçük yuvarlak bir masa. Masanın bacaklarından biri diğerlerine göre biraz daha kalındı ve alt kısmındaki tormalanmış topuzu (düğmesi) vidalıydı. Bu ayağın içindeki oyulmuş boşluğa hatırı sayılır büyüklükte bir kâğıt rulosu yerleştirilebiliyordu. Geceleri, çalışmanın temize çekilmiş kısımlarını oraya saklıyor; sütle ya-

31.Bu açıklama notuna, henüz el yazması halindeyken polis tarafından el konulmuştu ve uzun bir süre belgenin yok olduğu sanılmıştı. Ancak Vladimir İlyiç'in ölümünden sonra, onun eksik bir nüshası bulundu ve Proletarskaya Revolyutsiya [Proletar Devrim] dergisinin 1924 tarihli 3. (26.) *Lenin Sayısında* yayımlandı. A.Y. *Sosyal Demokrat Parti Programı Taslağı ve Açıklaması*; V. İ. Lenin, *Bütün Eserleri*, Cilt 2, s. 81-110

zılmış ve lambada ısıtılarak okunur hale getirilmiş asıl nüshaları ise titizlikle imha ediyordum. Bu masa azımsanmayacak hizmetlerde bulundu. Hem Vladimir İlyiç'in hem de Nadejda Konstantinovna'nın evindeki polis aramalarında keşfedilemedi. Programın son kısımları, Nadejda Konstantinovna'nın annesi aracılığıyla masa ile birlikte bana ulaştırıldı. Masanın görünüşü en ufak bir şüphe uyandırmıyordu. Ancak çok sonraları, vida kısmının sıkça açılıp kapanması yüzünden yivleri aşındı ve topuz gevşemeye başladı.

Başlangıçta Vladimir İlyiç, bildirilerin ve diğer illegal yazıların taslaklarını sütle temize çektikten sonra asıllarını titizlikle imha ediyordu. Ne var ki daha sonra, "bilimsel çalışma yürüten bir araştırmacı" olarak edindiği saygınlığa güvenerek, bu taslakları incecik boncuk yazısıyla (karınca duası gibi) doldurduğu istatistik sayfalarının ve notlarının arasına serpiştirmeye başladı. Zaten, örneğin Parti Programına dair kapsamlı açıklama notu gibi bir metni taslak aşamasındayken imha etmesi mümkün de değildi. Zira tek bir günde temize çekilemiyor, İlyiç üzerinde sürekli düşünerek düzeltmeler ve eklemeler yapıyordu.

Bir defasında görüşme sırasında, kendine has mizahıyla bana şunu anlattı: Hücreesindeki rutin aramalardan birinde jandarma subayı, köşeye yığılmış devasa kitap, tablo ve not yığınına şöyle bir karıştırdıktan sonra, "Bugün istatistikle uğraşmak için hava çok sıcak" diye bir espri yapıp işi geçiştirmişti. Kardeşim o an pek endişelenmediğini, "Böyle bir yığın içinde iğne arar gibi o kâğıdı asla bulamazlardı" dediğini ve kahkahalarla şunu eklediğini hatırlıyorum: "Ben Rus İmparatorluğu'nun diğer vatandaşlarından çok daha iyi bir durumdayım, artık beni yeniden yakalayamazlar!"

O böyle gülüp eğleniyordu ama ben elbette içten içe kahro-

luyardım. Daha temkinli olması için ona yalvarıyor, eğer “suçüstü” yakalanırsa, hapishanede illegal üretim yapma cüretkârlığı yüzünden cezasının katlanacağını, hatta kürek mahkûmiyeti (katorga) bile alabileceğini hatırlatıyordum.

Bu yüzden, içinde sütle yazılmış gizli mesaj bulunan kitapları geri almayı her zaman büyük bir endişeyle beklerdim. Özellikle bir kitabın iadesi sırasında yaşadığım gerginliği hiç unutamam. Hatırladığım kadarıyla, satır araları baştan sona sütle yazılmış *Parti Programı Açıklama Notunun* olduğu kitaptı bu. Hapishane idaresinin incelemesi sırasında şüpheli bir izin fark edilmesinden veya –sütün kıvamı çok yoğun olduğunda bazen olduğu gibi– harflerin bekleme süresinde kendiliğinden belirmesinden dehşetle korkuyordum. Aksi gibi kitaplar vaktinde teslim edilmedi. Diğer tüm mahpus yakınları kitaplarını her zamanki gibi perşembe günü alırken, gardiyan bana kısaca “Sizinkiler yok” dedi; oysa az önce çıktığım görüşmede kardeşim kitapları iade ettiğini teyit etmişti. İlk kez başıma gelen bu gecikme, İlyiç’in yakalandığına dair kesin bir kanaat oluşturdu bende. Kitapları veren gardiyanın her zamankinden daha asık suratlı görünen çehresi de bu şüphemi perçinledi. Israr etmek sadece dikkat çekerek; bu yüzden şu meşhur program taslağının da içinde bulunduğu kitapların nihayet bana teslim edildiği ertesi güne kadar azap dolu bir yirmi dört saat geçirdim.

Bazen kardeşim de yersiz yere paniğe kapılırdı. 1896 kışında, bazı yoldaşların tutuklanmasının ardından (sanırım Potresov’un tutuklanmasıydı), görüşmeye elimde olmayan sebeplerle geç kaldım ve normalde hiç yapmadığım şekilde son vardiyaya yetişebildim. Vladimir İlyiç benim de tutuklandığımı sanmış ve o an elindeki önemli bir taslağı alelacele imha etmişti. Lakin bu tür sarsıntılar, yeni tutuklama dalgaları gibi istisnai durumlar dışında nadiren yaşanırdı. Genel olarak İlyiç

görüşmelerde şaşkırtıcı derecede vakur, dengeli ve neşeliydi; o bulaşıcı kahkahasıyla bizim tüm endişelerimizi dağıtmayı başarırdı.

Biz tutuklu yakınları, nasıl bir ceza ile karşı karşıya kalacağımızı kestiremiyorduk. Narodnaya Volya üyelerine kıyasla sosyal demokratlara genellikle daha hafif cezalar veriliyordu. Ancak yakın tarihte Petersburg olayı olarak bilenen M.İ. Brusnev davası çok sert bir şekilde sonuçlanmıştı: Davanın önderine üç yıl hücre hapsi ve on yıl Doğu Sibiryaya sürgünü verilmişti.

Pek çok kişinin direncinin kırılacağı ve her hâlükârda kardeşimin sağlığını ciddi şekilde sarsacak olan uzun bir hapis cezasından dehşetle korkuyorduk. Nitekim bir yıllık hapisliğin sonunda Zaporozets, daha sonra tedavisi mümkün olmayan bir akıl hastalığına dönüşen şiddetli bir sinir bozukluğuna yakalanmıştı. Vaneyev günden güne zayıflıyor ve öksürüyordu (serbest bırakıldıktan sadece bir yıl sonra sürgün yerinde veremden hayata gözlerini yumdu). Krjijanovski ve diğerleri de az çok sinirsel olarak yıpranmış ve tükenmişlerdi.

Bu yüzden Doğu Sibiryaya üç yıllık sürgün kararı, hepimiz tarafından tam manasıyla bir nefes alma, bir rahatlama olarak karşılandı. Karar 1897 Şubat ayında tebliğ edildi. Annemin ısrarlı girişimleri sonucunda Vladimir İlyiç'in Sibiryaya "etap" (tutuklu sevkiyatı)³² ile değil, masraflarını kendi karşılayarak gitmesine izin verildi. Bu muazzam bir hafifletmeydi. Zira ara hapishanelerde konaklayarak, zincirler altında yapılan o meşakkatli yolculuk sınırları darmadağın eden bir süreçti.

32.Çarlık Rusyası'nda sürgünlerin bir hapishaneden diğerine, genellikle yaya veya at arabalarıyla, prangalar altında ve binbir eziyetle gönderilmesi. Birçok devrimci daha sürgün yerine varamadan bu "etap" yollarında sağlığını kaybetmiştir.

Kardeşimin serbest bırakıldığı gün, yoldaş Yakubova'nın anemle kaldığımız odaya fırlayıp hem gülüp hem ağlayarak onu nasıl kucaklayıp öptüğünü dün gibi hatırlıyorum. Ve ilk kez bir atlı tramvayın üst katına tırmanıp bana oradan el salladığında, solgun ve zayıf yüzünün özgürlükle nasıl ışıltılı ışıltılı aydınlandığı hafızama kazınmış.

Petersburg sokaklarında atlı tramvayla gezebiliyor, yoldaşlarıyla özgürce görüşebiliyordu. Zira serbest bırakılan tüm Dekabristlere/Aralıkçılara (1825'teki Dekabristler kast edilmiyor; Lenin ve arkadaşları Aralıkta tutuklandığı için Aralık Grubu tutukluları olarak tanımlanıyordu), sürgün sevkiyatı öncesinde ailelerinin yanında kalabilmeleri için Petersburg'da üç günlük bir süre tanınmıştı. Bu emsalsiz ayrıcalığı ilk olarak, Polis Departmanı Müdürü Zvolyanski ile bir tanıdığı vasıtasıyla irtibat kuran Y.O. Çederbaum'un (Martov) annesi oğlu için koparmıştı. Bir kez emsal olunca, polis şefi diğer tutukluların benzer taleplerini reddetmeyi artık mümkün görmemişti. Sonuçta hepsi bir araya geldi; o çok bilinen grup fotoğrafını çektiler ve gece geç vakitlere kadar süren iki büyük akşam toplantısı tertip ettiler. İlki Stepan İvanoviç Radçenko'nun, ikincisi ise Çederbaum'un evindeydi. Anlatılanlara göre gizli polis durumu ancak iş işten geçtikten sonra fark etmişti. Bu sosyal demokratların aslında hiç de "uysal" tipler olmadığını, onları kentin orta yerinde başıboş bırakmakla büyük bir gaf yaptıklarını anlamışlardı. Hatta Zvolyanski'nin bu yüzden üstlerinden sıkı bir azar işittiği söylenirdi. Nitekim bu hadiseden sonra bir daha böyle toplu imtiyazlar asla verilmedi. Bu toplantılar, hareketin tecrübelileri ile genç kuşakların son buluşmasıydı ve hararetleli taktik tartışmalarına sahne oldu. Radçenko'daki ilk buluşma tamamen siyasi bir mahiyet taşıyordu; Çederbaum'daki ikincisi ise daha sınırlı ve kargaşa dolu geçti. İlk toplantıda, Dekabristler (Mücadele

Birliği) ile daha sonra ekonomizm batağına saplanacak olan *Raboçaya Mysl* (İşçi Düşüncesi) taraftarları arasında ilk ciddi teorik tartışmalar alevlenmişti.

Vladimir İlyiç'in Moskova'da ailesinin yanında da üç gün geçirmesine izin verilmişti. Petersburg'da yoldaşlarıyla görüştükten sonra; Moskova'daki yoldaşlarıyla birlikte tutuklanmaya ve sürgün yoluna onlarla birlikte yani "etap (mahkûm sevkiyatı) ile devam etmeye karar vermişti. O dönemde Krasnoyarsk'a kadar uzanan demiryolu hattı yeni tamamlanmıştı ve bu yüzden mahkûm sevkiyatı eskisi kadar korkunç görünmüyordu; yol üstünde sadece iki hapisane durağı (Moskova ve Krasnoyarsk) vardı. Vladimir İlyiç, yoldaşlarına kıyasla herhangi bir ayrıcalıktan yararlanmayı reddediyordu. Hatırlıyorum, bu kararı annemi kahretmişti. Çünkü Volodya'nın kendi imkânlarıyla gitme izni alması onun en büyük tesellisiydi. Ancak mahkûm sevkiyatı yerine kendi imkânlarıyla gitmenin (serbest yolculuğun) stratejik önemi kendisine uzun uzun kanıtlandıktan ve eski bir sürgünün, "Sürgün hayatını bir kez daha yaşayabilirim ama o sevkiyat eziyetini asla!" şeklindeki çarpıcı sözleri aktarıldıktan sonra; Vladimir İlyiç, büyük güçlüklerle elde edilen bu ayrıcalıktan vazgeçme ve gönüllü olarak hapishaneye geri dönme fikrinden nihayet caydırılabildi.

Nihayetinde mesele kendiliğinden tatlıya bağlandı. Petersburg'da serbest bırakılan Dekabristler, kendilerine tanınan üç günlük sürenin sonunda henüz Moskova'ya ulaşamamışlardı. Bu esnada evhamlanan Moskova Ohrana'sı, ayağına çağırđı Vladimir İlyiç'e sert bir ultiमतom verdi: "Ya yarın yol belgeni alıp gidersin ya da derhal tutuklanırsın!" Ailesiyle vedalaşmadan hapse girmek ve orada yoldaşlarının gelmesini belirsiz bir süre beklemek ihtimali... İşte bu somut Rus gerçekliği; üstelik Petersburg'dakinden daha az "derli toplu"

Lenin, Martov ve arkadaşları. Sibiry'a sürgüne gitmeden önce - Şubat 1897

olan, Prens Sergey'in derebeylik kokan Moskova polis idaresi suretinde karşısına dikilmişti. Bu durum, onun yoldaşlarıyla omuz omuza gitme arzusunun üzerine bir karabasan gibi çöktü. Nihayetinde, yoldaşlarından ayrı düşmemek adına devrimci güçlerin böyle beyhude harcanmasına karşı sağduyu galip geldi. Asıl mücadele için enerji biriktirmek gerektiğine dair sarsılmaz bilinci ağır bastı ve İlyiç ertesi gün yola çıkmaya karar verdi. Biz dördümüz; annemiz, kız kardeşim Mariya İlyiniçna, eşim Mark Timofeyeviç ve ben, onu Tula'ya kadar uğurlamaya gittik.

Vladimir İlyiç sürgüne artık pek çok kesim tarafından rüştünü ispatlamış, tanınmış bir önder olarak gitti. 1898'deki Birinci Parti Kongresi, onu parti yayın organının editörü olarak belirledi ve Parti Programını kaleme alma görevini ona tevdi etti. Sosyal demokrat hareketimiz, bu yıllarda gerçek bir partileş-

me sürecine ve geniş kitle mücadelesine doğru ilk ve bu yüzden de en meşakkatli adımı atmıştı. Neredeyse tüm yönetici kadro tutuklanmış, I. Kongre delegeleri polis tarafından adeta biçilip (süpürülüp) atılmıştı. Fakat asıl mühim olan, temellerin artık sarsılmaz bir biçimde atılmış olmasıydı. Hareketin o ilk, emekleme aşaması artık geride kalmıştı.

VII. SÜRGÜN

Vladimir İlyiç için sürgün süreci de nispeten elverişli koşullarda geçti. Annemizin verdiği dilekçe üzerine, sağlık durumunun zayıflığı gerekçe gösterilerek, cezasını Sibirya'nın iklimi en yumuşak ve havası en sağlıklı yöresi olan Minusinsk bölgesinde çekmesine izin verildi. Sürgün yeri olarak kendisine Şuşenskoye köyü (veya o zamanki kısa adıyla Şuşa) tayin edilmişti. Yanında iki ya da üç Polonyalı işçi de vardı. Fakat asıl dava arkadaşı olan diğer yoldaşlar farklı köylere dağıtılmıştı. En ağır koşullara mahkûm edilen ise –belli ki Yahudi kökenli olduğu için– Y.O. Çederbaum (Martov) oldu. O, Sibirya'nın en kuzey ucuna, kutup dairesine yakın, kışın mutlak karanlığın ve soğuğun hüküm sürdüğü, geçit vermez bataklıklar ve sazlıklarla dünyadan koparılmış Turuhansk'a sürülmüş ve tüm sürgün süresi boyunca yoldaşlarından tamamen tecrit edilmişti. Diğer sürgünler ise birbirleriyle görüşebiliyor, düğün veya yılbaşı gibi vesilelerle bir araya gelebiliyor ve tıbbi gerekçelerle Krasnoyarsk'a gitme izni alabiliyorlardı. Nitekim kardeşim de diş tedavisi bahanesiyle oraya gitmişti. Martov ile olan iletişim ancak mektuplaşma yoluyla sürdürülebiliyordu; Vladimir İlyiç'in en yoğun ve fikir dolu mektuplaşmaları da onunlaydı.

Vladimir İlyiç'in günleri son derece rutin fakat yoğun ve gergin bir çalışmayla geçiyordu. Sürgün süresince *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* (Mart 1899'da yayımlandı) kitabını bitirdi ve bir kısmı o dönemin yasal Marksist dergisi *Novoye Slovo*'da (Yeni Söz) yayımlanan bir dizi makale yazdı. Bu yazılar daha sonra *Ekonomik Etütler ve Makaleler* başlığı altında bir kitapta toplandı.

Kendini sarsılmaz bir çalışma disiplinine alıştırmış biri olarak,

yolda, belirsiz bekleme anlarında veya başkalarının “vakit öldürmek” için kaçınılmaz saydığı durumlarda bile çalışmaya asla uzun aralar vermezdi. Nitekim sürgün yeri tayinini bekleyerek Krasnoyarsk’ta geçirdiği bir ay boyunca, her gün şehirden üç verst (yaklaşık 3,2 km) uzaklıktaki tüccar Yudin’in kütüphanesine çalışmaya gitmekle kalmadı; Moskova’da ailesiyle veda edebilmesi için izin verilen o kısıtlı üç günü bile Rumyantsev Kütüphanesinde çalışarak değerlendirmeyi başardı. Bu tutumuyla, üç yıllık sürgüne gitmeden hemen önce onu son bir kez görmeye koşan, ailemizle çocuklukta tanışık genç öğrenci Yakovlev’i tam bir şaşkınlığa uğratmıştı. Civar ormanlarda yaptığı uzun yürüyüşler ile o yıllarda bölgede bolca bulunan tavşan ve keklik avı ise onun için tek dinlenme vesilesiydi.

Sürgünden yazdığı mektupların birinde Vladimir İlyiç, şakayla “Şu-Şu-Şu” diye adlandırdığı köyü şöyle tasvir eder:

“Köy büyük, birkaç sokağı var. Oldukça kirlili ve tozlu yani her şey olması gerektiği gibi... Bozkırın ortasında kurulu, bahçe veya genel bir bitki örtüsünden mahrum. Köy adeta bir gübre çemberiyle kuşatılmış; burada gübreyi tarlalara taşımak yerine doğrudan köyün çeperine atıyorlar. Bu yüzden köyden her çıkışınızda, mutlaka belli bir miktar gübre yığınının içinden geçmek zorundasınız. Köyün hemen kıyısından Şuş çayı geçiyor ama şu an iyice sığlaşmış durumda. Köyden (daha doğrusu benim kaldığım yerden, çünkü köy epey uzun) yaklaşık 1-1,5 verst ötede Şuş, Yenisey’e dökülüyor. Yenisey burada çok sayıda ada ve kanal oluşturduğu için ana yatağa ulaşmak pek mümkün değil. Ben en büyük kanalda yürüyorum, o da bu aralar iyice çekiliyor. Diğer tarafta, Şuş nehrinin karşısında, köylülerin büyük bir tantanayla «bor» (çam ormanı) dedikleri bir yer var. Aslında burası, içinde hakiki bir gölgenin bile bulunmadığı (ama buna mukabil bolca çilek barındıran), meşhur Sibiryaya tayga-

sıyla hiçbir ortak yanı olmayan, epey seyreltilmiş ve kesilmiş cılız bir ormancık. Dağlara gelince... Bu konuda biraz müphem konuştum. Zira dağlar buradan tam 50 verst ötede duruyor. Onları ancak bulutlar çekildiğinde görebiliyorsunuz; tıpkı Cenevre'den Mont Blanc'a bakmak gibi. Bu yüzden yazdığım şiirin o «eteklerinde» sözüyle başlayan ilk (ve son) dizesi, belli bir şairane mübalağa (licentia poetica) içeriyor.. Bu nedenle senin «hangi dağlara tırmanıyorsun?» soruna ancak şu cevabı verebilirim: O sözde çam ormanındaki kum tepelerine... Zira burada kumdan bol bir şey yok.”

O dönemde Sibirya'da hayat oldukça ucuzdu. Öyle ki sürgünün ilk yılında Vladimir İlyiç, devletin sürgünlere bağladığı aylık 8 rublelik ödenekle, bir köylü ailesinin yanında hem oda hem de tam pansiyon yemek imkânı bulabiliyordu.

Bir yıl sonra, 1898'de, annesiyle birlikte nişanlısı Nadejda Konstantinovna Krupskaya da köye geldi. Bunun üzerine Vladimir İlyiç daha geniş bir eve taşındı ve artık yerleşik bir aile düzeninde yaşamaya başladı. Aslında Nadejda Konstantinovna'nın sürgün yeri Ufa olarak tayin edilmişti. Fakat Vladimir İlyiç ile evleneceği gerekçesiyle yaptığı müracaat kabul edildi ve cezasını Şuşenskoye köyünde çekmesine müsaade edildi. Vladimir İlyiç ve Nadejda Konstantinovna, hem fikirsel bir antrenman hem de kısıtlı bütçelerine ek gelir sağlamak amacıyla, Webb çiftinin sendikacılık üzerine yazdığı hacimli eseri (*Industrial Democracy*) İngilizceden Rusçaya çevirdiler.

İlyiç ile mektuplaşmamız o yıllarda çok yoğundu. Sıradan mektuplarında kitap istiyor, çeşitli görevler veriyor, edebi çalışmalarından, günlük hayatından ve yoldaşlarından bahsediyordu. Sütle yazdığı gizli (kimyasal) mektuplarda ise ben ona Rusya'daki devrimci mücadelenin gidişatını rapor ediyordum; o da makalelerini Petersburg'daki *Mücadele Bir-*

liği'ne veya yurt dışındaki *Emeğin Kurtuluğu Grubu*'na basılması için bana gönderiyordu. Bu yolla, P.B. Axelrod'un ön-sözüyle yurt dışında yayımlanan *Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri* broşürünü ve o dönem *ekonomistlerin* manifestosu sayılan, Kuskova ve Prokopoviç tarafından hazırlanan *Credo* (Amentü) adlı nota cevabını ulaştırdı. Bu yanıt, literatürde *Anti-Credo* adıyla bilinir. Vladimir İlyiç, işçilerin yalnızca ekonomik mücadeleyle (ücret, çalışma saati vb.) yetinmesi, siyasi mücadeleyi ise liberallere bırakması gerektiğini savunan bu görüşlere büyük bir öfkeyle karşı çıkmıştı. Bu sapkın görüşler, sosyal demokrasinin aktif militanları tarafından değil, o dönem gençler arasında popüler olan bazı figürlerce dile getirilmişti. Ancak bu kadar açıkça ifade edilmiş olmaları, *ekonomizm* sapmasının ne denli tehlikeli sonuçlar doğuracağını kararlı bir biçimde vurgulama imkânı vermişti. Lenin'in kaleme aldığı bu protesto metni, civar köylerdeki sürgün yoldaşların bir araya geldiği o buluşmalardan birinde okundu, oy birliğiyle kabul edildi ve *17 Sosyal Demokratın Protestosu* olarak merkeze gönderildi.

Sürgünlerin pek çoğunun aksine, Vladimir İlyiç daha canlı bir merkeze gitmek için can atmıyor veya yer değişikliği peşinde koşmuyordu. Annesinin, sürgününün birinci veya ikinci yılında onu şehre naklettirmek için girişimde bulunma teklifine verdiği cevapta; buna değmeyeceğini, Minusinsk veya Krasnoyarsk'a yapılan kısa ziyaretlerin oralarda sürekli yaşamaktan çok daha verimli olduğunu yazıyordu. Belli ki bunun temel nedeni; sessiz bir köyde ve sabit bir mekânda yaşamamanın, bilimsel çalışmaları için ona daha geniş bir huzur ve alan sağlamasıydı. Kalabalık sürgün kolonilerinde olduğu gibi onu işinden alıkoyan hiçbir şey yoktu. Üstelik büyük kolonilerde, zorunlu aylaklığın doğurduğu sığ iç çekişmeler (skvoklar), sürgünün en azap verici tarafıydı. Verholensk'te

N.E. Fedoseyev'in intiharına yol açan bu türden yıpratıcı bir çekişme üzerine Vladimir İlyiç bana şöyle yazmıştı: “Hayır, bana sakın aydınlardan oluşan yoldaşlar dileme; bu hırgürlere ve sonu gelmez tartışmalar, sürgün hayatının en beter yanısıdır.”

Fakat Vladimir İlyiç, bazen 50-100 verst ötedeki köylerde bulunan yoldaşlarını ziyarete gitmeye veya onları Şuşa’da ağırlamaya büyük bir istekle katılırdı. Yılbaşını karşılamak, düğün veya isim günü kutlamak gibi vesilelerle bu tür seyahatlere o dönemde müsaade edilirdi. İlyiç’in mektuplarında yazdığı gibi, 3-4 gün süren bu buluşmalar “çok neşeli” geçirdi. Uzun doğa yürüyüşlerine çıkılır, uzak av sahalarına gidilir, kışın buz pateni kayılır ve satranç oynanırdı. Bu sohbetlerde Vladimir İlyiç’in kitabından bölümler okunur, edebiyat ve politikadaki yeni akımlar hararetle tartışılırdı. Nitekim meşhur şu *Credo*’yu mahkûm etmek için yoldaşlar, Lepeşinski’nin kızının doğumunu kutlama bahanesiyle bir araya gelmişlerdi. Vladimir İlyiç ayrıca sürgün süresince iki-üç kez, tedavi bahanesiyle Minusinsk ve Krasnoyarsk’a gitmekten de geri durmadı.

Vladimir İlyiç, görüşlerini açıkça paylaştığı, gelişimlerine ve okuma listelerine içtenlikle rehberlik ettiği sürgünler topluluğunun yanı sıra, yerel köylülerin yaşamıyla da yakından ilgilieniyordu. Bazı köylüler onu bugün bile minnetle hatırlar ve anılarını paylaşırlar. Fakat onlarla konuşurken, takdir edileceği üzere, son derece temkinliydi. O dönemki Rus köylülüğü –Hele ki uzak Sibiryaya köylüsü– siyasi açıdan tamamen bilinçsizdi. Ayrıca bir sürgün olarak, polis gözetimi altındayken açıkça propaganda yapması sadece stratejik bir hata değil, düpedüz bir çılgınlık olurdu.

Bununla birlikte Vladimir İlyiç, köylülerle hevesle sohbet

ediyor, bu sayede onları derinlemesine inceleme ve dünya görüşlerini berraklaştırma imkânı buluyordu. Onlara yerel meselelerde, bilhassa da hukuki konularda rehberlik ediyordu. Bu hukuki danışmanlığı sebebiyle, çevre köylülerden dahi insanlar ona akın etmeye başlamıştı; bazen evinin kapısında epey bir kalabalık birikiyordu. Hem köylüler hem de Nadejda Konstantinovna, anılarında bu sahnelerden bahsederler. Gerek bu hukuki istişareler gerekse av sırasındaki hasbıhaller sayesinde Vladimir İlyiç, tıpkı daha evvel Volga boyunda yaşadığı dönemde olduğu gibi, bu köy ikametinden de köylülüğün doğasına ve psikolojisine dair o derin bilgiyi damıttı. İşte bu paha biçilemez birikim, hem devrimci mücadelesi sırasında hem de daha sonra devletin dümenine geçtiğinde ona en büyük hizmeti sağlayacaktı.

O, en iddiasız sohbetler sırasında bile muhataplarının dilini çözmeyi bilir, karşısındakiler ise farkına varmadan tüm dünyalarını onun avuçlarına birer birer sererlerdi.

Böylece Vladimir İlyiç sürgünden, sadece deneyim kazanmış, yeraltı dünyasında şimdiden otorite haline gelmiş ve karakteri tamamen billurlaşmış bir devrimci olarak değil; sadece büyük bir bilimsel eser yayımlamış bir teorisyen olarak da değil; aynı zamanda Rusya nüfusunun temel katmanı olan köylülük hakkındaki bilgisini, üç yıllık köy yaşamının tam göbeğinde pekiştirmiş bir halk adamı olarak ayrıldı.

Vladimir İlyiç'in biyografisinin bu ilk safhası yani sürgünden döndüğü ve otuz yaşındayken devrimci mücadeleye –ancak bu kez kıyas kabul etmez derecede geniş bir ölçekte– yeniden dört elle sarıldığı döneme kadar olan kısım, burada nihayet ermektedir. Bu başlangıç, Rus devrimci proletaryasını kenetleyen ve onu nihai zafere ulaştıran o devasa çalışmanın sarılmaz temelidir.

VIII. İLYİÇ’İN SÜRGÜNDEN DÖNÜŞÜ VE ISKRA FİKRİ

1900 yılının Şubat ayıydı. Hepimiz, en başta da rahmetli annem, bu ayı adeta bir bayram gibi bekliyorduk. Çünkü kardeşim Vladimir İlyiç’in sürgün süresi nihayete eriyor ve Sibiry’a’dan dönüyordu. Onu üç koca yıldır görmemiştik ve kavuşmak için sabırsızlanıyorduk. Resmi süre aslında Ocak ayının son günlerinde, sürgün kararının imzalandığı tarihte doluyordu. Ancak önünde katetmesi gereken epey uzun bir yol vardı: Önce Şuşenskoye köyünden at sırtında Minusinsk üzerinden Krasnoyarsk’a kadar 350 verst (yaklaşık 375 km) yol alacak, ardından demiryoluyla yolculuğuna devam edecekti. Üstelik içimiz tam anlamıyla müsterih değildi; “Sürgün gerçekten bitti mi, yoksa son anda bir pürüz çıkar mı?” diye endişeleniyorduk. O vakitler otokrasi boyunduruğu altındaydık ve bu “idari bir sürgün” olduğu için tamamen iktidarın keyfiyetine (proizvol) bağlıydı. Amirlerle yaşanacak ufak bir sürtüşme veya yerel bir satrabın (keyfi yöneticinin) küçük bir intikamı, sürgün süresinin uzatılmasına pekâlâ yetebilirdi.

Bu tür talihsizlikler genellikle sürgün yerindeki bir “kabahat” bahane edilerek yaşansa da, bazen doğrudan merkezden gelen siyasi mülahazalarla da yapılabilirdi. Örneğin devrimci hareketin güçlendiği dönemlerde, etkili devrimcilerin ücre köşelerden dönmesinin “sakıncalı” addedilmesi sürgünün uzatılması için kâfiydi. İşte bu yüzden Vladimir İlyiç, her ne kadar mütevazı bir yaşam sürse ve görünürde yasakları çiğnemesine de, akıbeti konusunda huzursuzdu ve vade yaklaştıkça sınırları daha da geriliyordu.

“Eğer süreyi uzatmazlarsa şu tarihte yola çıkacağım” diye ya-

ziyordu bize. Neyse ki korkulan olmadı; Vladimir İlyiç tahmin ettiği gibi 29 Ocak (10 Şubat) 1900'de Şuşenskoye'den ayrılabilirdi. Varış gününü ve saatini ya mektuplarından ya da bir telgraftan öğrenmiş, heyecanla onu bekliyorduk.

Küçük kardeşimiz Dmitri İlyiç, o sırada karıştığı ilk siyasi davası nedeniyle Moskova'ya bağlı Podolsk kentinde polis gözetimi altında yaşıyordu. Sibiry treni Podolsk durağında durduğunda vagonuna bindi ve Vladimir İlyiç ile birlikte Moskova'ya geldi. O vakitler Moskova'nın kıyısında, Kamer-Kollejski surları yakınındaki Bahmetyevskaya Sokağında ikamet ediyorduk. Faytonun yaklaştığını fark edince, Vladimir İlyiç'i karşılamak için hepimiz merdivenlere koştuk. Dış kapıda ilk duyulan, annemin o kederli haykırışı oldu:

“Hani mektuplarında iyileştiğini yazmıştın? Volodya, ne kadar da zayıflamışsın!”

“Gerçekten de toparlanmıştım anne. Sadece son zamanlarda, tam yola çıkmadan önce biraz bitkin düştüm.”

Nadejda Konstantinovna daha sonraları bana, sürgün süresinin bitimine doğru yaşanan müthiş gerginliğin ve serbest kalıp kalmayacağına dair o kemirici belirsizliğin, kardeşimin Sibiry'da kazandığı sağlığı neredeyse tamamen alıp götürdüğünü anlatmıştı.

“Peki, Yuli geldi mi? Bir haber var mı? Telgraf falan?”

Volodya, ilk selamlaşmaların hemen ardından, daha paltosunu çıkarıp yemek odasına girer girmez bizi bu soru yağmuru na tuttu. Daha sonraları meşhur müstear ismi Martov ile tanışacak olan Yuli Çederbaum, Vladimir İlyiç ile aynı davadan mahkûm olup Turuhansk'a sürülmüştü ve cezası onunkiyile aynı vakitte doluyordu. Yahudi kökenli olduğu için, Çarlık

idaresi tarafından ona Yenisey Vilayeti'nin en ücra ve en yaşanmaz köşesi reva görülmüştü.

Yuli'den hiçbir haber almadığımız ve akıbetine dair hiçbir şey bilmediğimiz yönündeki cevabımız Vladimir İlyiç'i ciddi şekilde huzursuz etti.

“Nasıl olur? Oysa biz onunla sözleşmiştik. Bu ne anlama gelebilir?” diyerek odanın içinde bir uçtan bir uca koşturmaya başladı. “Ona derhal bir telgraf çekmek lazım. Mitya (Dmitri), senden rica ediyorum, şunu hemen postaneye götürüver.”

Daha paltosunu bile yeni çıkarmışken, derhal telgrafi karalamaya ve kardeşimizi bu iş için görevlendirmeye koyuldu. Bu durum hem Mitya'nın, hem de doğal olarak gelişinin ilk dakikalarında Vladimir İlyiç'i tamamen kendimize saklamak (hasret gidermek) isteyen bizlerin biraz hayal kırıklığına uğramasına neden oldu.

Bu durum beni şaşırtmıştı. Çünkü sürgün öncesi dönemden biliyordum ki örgüte sonradan katılan Martov ile Volodya'nın arasındaki bağ, Krjijanovski veya Starkov ile olan bağına kıyasla çok daha zayıftı. Üstelik bu sonuncularla sürgünde birbirlerine komşu (yaklaşık 50 verst mesafede) yaşamışlar ve oldukça sık görüşmüşlerdi. Bu tür mahrumiyet koşullarında şahsi yakınlık genellikle artar. Oysa Vladimir İlyiç onlar hakkında az, genel ve oldukça sakin bir tonda konuşurken, Martov hakkındaki haberi en hararetle sabırsızlıkla bekliyordu.

Sonraki sohbetlerimiz bu durumu bana açıkladı: O, Çederbaum'u gelecekteki büyük hamleleri, bilhassa da “tüm Rusya çapındaki gazete” projesi için en vazgeçilmez yoldaşı olarak görüyordu. Yuli'nin ateşli devrimci mizacına hayrandı ve onun Turuhansk'ın o cehenneminden sağ salim kurtuldu-

đu haberini alana kadar içi içini yedi. Hatta o günlerde bize, Çederbaum'un sürgünündeken bestelediği şu meşhur şarkıyı mırıldanıyordu:

*Sanma ki uluyan aç bir canavar,
Delice kudurmuş, kopuyor tipi.
Rüzgârın ahında bir ses daha var:
Düşmanın o muzaffer gülüşü gibi.
Cesur olun kardeşler!
Şu kara bahtımıza,
Meydan okuyup gülelim, yanık şarkımızla.*

*Orada, Rusya'da, kanları pek deli,
Yaraşır onlara kahramanlık hali.
Lakin bu Irak sürgünüün yılları,
Kazır tez zamanda o simli yıldızları.
Ve sıfırlar sonunda o coşkun hevesi,
Tütünle demlenmiş alkolün nefesi...
Ve saire...*

İlyiç şarkıyı söylüyor, kız kardeşim de piyanoda ona eşlik ediyordu. Bu şarkılar, Vladimir İlyiç'in sürgündeki Polonyalı işçilerden öğrendiği, bir kısmı Lehçe, bir kısmı ise Krjijanovskiy tarafından Rusçaya çevrilmiş olan şu sarsıcı Polonya devrimci marşlarıydı:

“Kudurunuz Tiranlar”, düşman kasırgaları selamlayan meşhur “Varşavyanka” ve “Kızıl Bayrak” (Czerwony Sztandar)... Volodya'yı küçük yemek odamızda bir köşeden bir köşeye hızlı adımlarla volta atarken ve büyük bir şevkle bu marşları haykırırken dün gibi, tüm netliğiyle hatırlıyorum:

*Ve sancağın rengi kızıldır,
Çünkü işçilerin kanıdır üzerindeki.*

Vladimir İlyiç, Polonyalı işçilerin bu devrimci şarkılarına

hayrandı ve Rus işçi hareketi için de bu denli sarsıcı ve birleştirici marşların yaratılması gerektiğine sık sık işaret ederdi.

O yıllarda sürgünden dönenlerin Rusya'nın yaklaşık altmış noktasında yaşaması kesinlikle yasaktı. Bu liste sadece başkentleri ve üniversite şehirlerini değil, işçi hareketinin dalgalandığı hemen hemen tüm sanayi merkezlerini kapsıyordu. Nitekim 1900 yılına gelindiğinde buraların sayısı bir hayli artmıştı. Geriye, yerleşmek için seçilebilecek çok az şehir kalıyordu. Vladimir İlyiç, daha Sibiry'a dayken Petersburg'a yakınlığı sebebiyle Pskov'u hedef olarak seçmiş, bu ikamet yeri konusunda Martov ve (Vyatka Vilayeti'ne sürülmüş olan) Potresov ile önceden mutabık kalmıştı. Her ikisiyle birlikte, tüm Rusya'yı kapsayacak bir gazete çıkarma tasarısı üzerine sözleşmişlerdi. Martov, ailesiyle görüştüğü Petersburg'dan doğrudan Pskov'a geçti. Potresov ise Moskova'ya gelip bize uğradı, ancak o sırada Vladimir İlyiç Pskov'a gitmek üzere çoktan yola çıkmıştı.

Kardeşimin yanımda tam olarak kaç gün kaldığını şimdi anımsayamıyorum. Bu süre zarfında, Samara döneminden eski bir tanıdığı olan, o vakitler Yekaterinoslav'daki Sosyal Demokrat Parti Komitesi ve Yujnıy Raboçiy (Güney İşçisi) gazetesi yazı işleri üyesi olan İ.H. Lalayants onu ziyarete geldi. Bizde üç gün kaldı ve bu süre boyunca kardeşimle yoğun iş görüşmeleri yürüttüler.

Daha sonra Vladimir İlyiç bana, bu görüşmelerin esasen o dönemde Rusya topraklarında toplanması planlanan II. Parti Kongresi hazırlıklarıyla ilgili olduğunu anlatmıştı. Lakin Nisan 1900'de, aralarında Lalayants'ın da bulunduğu güney gruplarına yönelik büyük tutuklama dalgası, Vladimir İlyiç'i Rusya'da güvenli bir kongre toplamanın imkânsızlığına kesin olarak ikna etti. Bu kesin kanaatini bana Haziran ayında,

yurt dışına çıkmadan hemen önce açıklamıştı. O sırada, uçsuz bucaksız ülkemize dağılmış tüm komite ve hücreleri temel ilkeler etrafında kenetleyecek, dokunaçlarını Rusya'nın dört bir yanına uzatacak olan *tüm Rusya çapında gazete (Iskra)* planını en ince ayrıntısına kadar geliştirmişti.

“Eğer sadece kongre hazırlıkları bile böylesi fiyaskolara yol açıyorsa” diyordu Vladimir İlyiç, “örgütü neredeyse kökünden sarsıyor ve en kıymetli kadroların tutuklanmasına neden oluyorsa, demek ki otokratik Rusya’da kongre toplamak, bedeli ödenemeyecek kadar ağır bir lüks haline gelmiştir. Partiyi birleştirmek için bambaşka bir yöntem şarttır. İşte, yurt dışında basılacak olan tüm Rusya çapındaki bir gazete, tam da bu yöntemdir. Bir binanın inşası sırasında etrafına kurulan iskeleler gibi, partimiz de bu gazetenin etrafında yükselecektir.”

Şiarı “Kıvılcımdan alev doğacak” olan *Iskra* (Kıvılcım) fikri işte bu kararlılıktan doğdu. Ve nitekim dağınık haldeki partiyi birleştirme görevini hakkıyla yerine getirerek devrim yangını tüm ülkeye yaymayı başardı.

IX. İLYİÇ'İN ÜÇÜNCÜ TUTUKLANIŞI, UFA YOLCULUĞU VE YURT DIŞI

İlyiç'in Sibirya'dan dönüş sevincini henüz doya doya yaşamamıştık. Çünkü Moskova'da yanımızda geçirdiği birkaç kısıtlı günün ardından hızla Pskov'a hareket etmişti. Mayıs ayında ise yeniden kahredici bir haber aldık: Petersburg'da tutuklanmıştı. Bu haberin bizi, bilhassa da defalarca sergilediği metanete rağmen annemi nasıl derinden sarstığını ve nasıl bir umutsuzluğa sürüklediğini dün gibi hatırlıyorum. Zavallı annem artık bu bitmek bilmeyen tutuklamalarla tamamen tükenmişti. Vladimir İlyiç henüz sürgündeyken, tıp fakültesi beşinci sınıf öğrencisi olan küçük kardeşimiz Dmitri tutuklanmış ve yaratıcılarının elinde bir türlü şekillenemeyen hantal dava yüzünden dokuz ay hapis yatmıştı. Ortada somut bir suç unsuru yoktu; katıldığı basit kişisel bir gelişim grubu üzerinden suç imal etmeye çalışıyorlardı, zira Gujon adlı metalürji fabrikasındaki işçilerle yürüttüğü asıl tehlikeli dersler polisin gözünden kaçmıştı. Dmitri, Moskova hapis-hanesinin ağır koşullarına zor dayanıyordu ve annem onun başında beklemekten yataklara düşmüştü. Vladimir İlyiç'in sürgünden dönüşünden hemen önce ise en küçük kız kardeşimiz Mariya İlyiniçna (Manyasha), son derece masum bir toplulukla ilişkisi olması bile suç sayılarak tutuklanmış; Brüksel Üniversitesindeki eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalarak Nijniy-Novgorod'a sürülmüştü. Annem, bir Tula'da hapis yatan Dmitri'ye, bir Nijniy'de sürgün olan Mariya'ya yetişmeye çalışmaktan bitap düşmüştü.

Nihayet Mariya'nın eve dönmesini, Dmitri'nin ise yaz ayla-

rını bir arada geçirmeyi planladığımız Moskova Podolsk’a yerleşmesini sağlamayı başarmıştık. Fakat çok daha vahim sonuçlar doğurabilecek yeni bir bela baş gösterdi: Artık kendisini tehlikeli bir devrimci olarak kanıtlamış olan ve sırf onunla akraba oldukları için küçük kardeşlerinin bile hapse atıldığı Volodya, bulunmaya kesinlikle hakkı olmayan Petersburg’da, üstelik cebinde yurt dışı pasaportuyla yeniden tutuklanmıştı [Lenin, 21-31 Mayıs (3-13 Haziran) 1900 tarihleri arasında hapsedildi].

Bu, her şeyin sonu demekti, çünkü yurt dışına çıkış hayali artık imkânsız görünüyordu. Eğer Mariya gibi “daha az sakinçali” birinin bile pasaportuna el konulup eğitimine devam etmesine izin verilmediyse, Volodya gibi birini hayli hayli bırakmazlardı.

Oysa biz onun bir an evvel yurt dışına gitmesini her şeyden çok istiyorduk. Ateşli devrimci mizacıyla Rusya’da kalırsa er geç başını büyük bir belaya sokacağını görebiliyorduk. Üstelik mesele sadece bu da değildi; yeniden büyük bir davanın içine çekilmesi an meselesiydi. Hangi koşullarda ve tam olarak neyle suçlanarak tutuklandığına dair derin bir belirsizlik içindeydik. Elbette jandarmalar aracılığıyla bize ulaştırdığı “her şey yolunda” temalı yatıştırıcı mektuplara inanacak kadar saf değildik. Acı tecrübelerimizden çok iyi biliyorduk ki, tutuklamanın ilk günlerinde aileleri sakinleştirmek için söylenen o “iki hafta” veya “bir ay” sözlerinin pek bir anlamı yoktu; bu tutuklamalar genellikle ucu bucağı görünmeyen hapis yıllarına dönüşürdü. Ancak bu kez, mucizevi bir şekilde işler beklentimizin tam aksi yönde gelişti: Volodya yaklaşık üç hafta sonra serbest bırakıldı ve cebinde kıymetli yurt dışı pasaportuyla Podolsk’a, yanımıza geldi. Anlaşılan o ki, polis aleyhine somut bir delil elde edememişti. Vladimir İlyiç ve Martov sadece Petersburg’a izinsiz girmekten suçlu bulun-

muş, asıl niyetleri olan devasa yeraltı ağı ise karanlıkta kalmıştı.

Kardeşim, bu talihsiz hadisenin nasıl geliştiğini bize tüm detaylarıyla anlatmıştı. Yanlarında yasaklı yayınlarla dolu koca bir sepetle, iki kişi Petersburg'a doğru yola çıkmışlardı. Şayet gizlilik tedbirlerini bu denli abartmasalardı, belki de kente sağ salim varacaklardı. Mesele şuydu: İzlerini kaybettirmek adına yolda hat değiştirip başka bir tren hattına geçmeye karar vermişlerdi. Fakat aktarma yaptıkları bu yeni güzergâhın doğrudan Çar'ın yazlık ikametgâhının bulunduğu ve bu sebeple polis gözetiminin en üst seviyede olduğu Tsarskoye Selo'dan geçtiğini hesaba katmamışlardı. Gizli Polis Merkezinde (Ohrana), yaptıkları bu "manevra" yüzünden onlarla resmen dalga geçmişlerdi. Yine de onları hemen orada derdest etmemişler, Petersburg'a varınca yasaklı yayın dolu sepeti elden çıkarmalarına, hatta peşlerindeki "kuyruklara" (hafiyeler) rağmen bazı gizli ziyaretler gerçekleştirmelerine göz yummuşlardı. Geceyi geçirmek için Kazaçiy Sokağında bir yere, Arhangel'sk'e sürgün edilen mühendis yoldaşlarının annesi Yekaterina Vasilyevna Malçenko'nun yanına sığınmışlardı. Fakat sabahleyin dışarı adım atamaz, kapının önünde bekleyen sivil polisler tarafından kısıklıvrak yakalanmışlardı. Vladimir İlyiç o anı şöyle betimliyordu: "İki yanımdan kollarımı öyle bir kavramışlardı ki, cebimdeki herhangi bir şeyi fırlatıp atmama zerre imkân kalmamıştı." Faytonda giderken bile, yol boyunca iki adam dirseklerini bir an olsun bırakmamıştı. Martov da tam aynı şekilde yakalanmış ve başka bir faytonla merkeze götürülmüştü.

Vladimir İlyiç'i asıl endişelendiren, sıradan bir not kâğıdına, alalede bir hesap dökümüymüş gibi karalanmış olan ve Plehanov'a hitaben yazılan kimyasal (görünmez) mektuptu. Bu mektup, tüm Rusya'yı kapsayacak gazete planından açıkça

bahsediyordu ve deşifre edilmesi onun sonu olurdu. Hapis yattığı o üç hafta boyunca, mürekkebin ortaya çıkarılıp çıkarılmadığını bilmemenin azabını yaşadı. Onu en çok korkutan, kimyasal mürekkebin bazen zaman geçtikçe kendiliğinden belirivermesiydi. Lakin şans bu kez ondan yanaydı. Jandarma kâğıda hiç dikkat etmemiş ve onu olduğu gibi kardeşime iade etmişti. Vladimir İlyiç, Podolsk’a yanımıza geldiğinde adeta ışık saçıyordu. Artık hem kendisi hem de Martov için yurt dışına çıkma ve büyük gazete planını hayata geçirme ihtimali yeniden canlanmıştı.

O bahar başında Podolsk’a taşınmış, şehrin çıkışında Pahra nehri kıyısındaki Kedrova’nın evinde bir daire tutmuştuk. Volodya yanımızda bir hafta, belki biraz daha fazla kaldı. Podolsk’un tablo güzelliğindeki (pitoresk) civarında yaptığımız yürüyüşlere ve tekne gezilerine katılıyor, avluda büyük bir şevkle kroket oynuyordu. Bu süre zarfında Lepeşinski, Şesternin ve eşi Sofya Pavlovna ziyarete geldiler. Bu sonuncular bizde konakladılar. Volodya’nın, onların savunduğu yurt dışı grubu *Raboçeye Delo* (İşçi Davası) platformuna karşı nasıl hararetli ve amansız bir saldırı yürüttüğünü dün gibi hatırlıyorum. Gelen diğer ziyaretçilerle de şifreler üzerine anlaşıyor; onları, sadece en yakınlarına açtığı “Tüm Rusya Gazetesi” için düzenli muhabirlik ağının hayatıyetine ikna ediyordu.

Yurt dışına çıkmadan evvel Volodya’nın son bir arzusu daha vardı: Ufa’ya gitmek ve orada Mart 1901’e kadar sürecek olan “açık polis gözetimi” cezasını çekmekte olan eşi Nadejda Konstantinovna ile görüşmek. Bu izni koparabilmek için annem bizzat Petersburg’a, Polis Departmanının merkezine gitti. Şaşırtıcıdır ki, bu talebi de kabul gördü. Zira annem yetkililere, oğluna bu yolculukta eşlik edeceğini söyleyerek onlara bir nevi güvence vermişti. Ve böylece üçümüz –annem,

Volodya ve ben— demiryoluyla önce Nijniy-Novgorod’a gittik; oradan yolculuğumuza vapurla devam edecektik.

Bu yolculuğu dün gibi hatırlıyorum. Haziran ayıydı ve nehirler henüz taşkın dönemindeydi. Vapurla önce Volga’da, ardından Kama ve nihayet Belaya nehrinde süzölmek harikulade bir duyguydu. Günlerimizi hep güvertede geçiriyorduk. Volodya, nehirden ve kıyıdaki ormanlardan gelen taze havayı ciğerlerine çekiyor, son derece neşeli ve umutlu görünüyordu. Kama ve Belaya üzerinde ilerleyen küçük vapurun ıssız üst güvertesinde, gece yarlarına kadar uzayan sohbetlerimizi hiç unutamam. Annem yorulup kamarasına çekilir, seyrek sayıdaki yolcular da çoktan gözden kaybolurdu. Güverte tamamen ikimize kalırdı; sessizce akan nehrin ve uykulu kıyıların ortasında, gizli konuşmaları yapmak için paha biçilemez bir huzur vardı. Vladimir İlyiç, partinin inşasında bir iskele vazifesi görecek olan “tüm Rusya çapındaki gazete” planını bana büyük bir heyecanla, en ince ayrıntısına kadar anlatıyordu. Süregiden başarısızlıkların ve bitmek bilmeyen tutuklamaların, Rusya topraklarında bir kongre düzenlemeyi nasıl da imkânsız hale getirdiğini vurguluyordu. Daha o yılın Nisan ayında, Rusya’nın güneyinde gerçekleşen büyük operasyonlar birçok örgütü kökünden sarsmıştı. Bunların arasında Ye-katerinoslav’daki *Yujny Raboçiy* (Güney İşçisi) gazetesinin yazı kurulu da vardı. Hatırlanacağı üzere, Şubat ayında kardeşim Pskov’a gitmeden evvel Moskova’da bizde kalırken, planlanan II. Parti Kongresi üzerine görüşmek için yanına gelen Samara’dan eski dostu İ.H. Lalayants da işte o Nisan operasyonunda tutuklananlar arasındaydı.

“Eğer sadece kongre hazırlıkları bile böylesi fiyaskolara yol açıyor, bu denli büyük kurbanlara mal oluyorsa” diyordu Vladimir İlyiç, “Rusya sınırları içerisinde bir kongre örgütlemeye çalışmak düpedüz deliliktir. Oysa yurt dışında yayımlanacak

merkezi bir organ, *ekonomizm* gibi sapkın akımlara karşı ke-sintisiz bir mücadele yürütebilir; partiyi, doğru temeller üzeri-ne oturtulmuş sosyal demokrasi fikirleri etrafında kenetleye-bilir. Aksi takdirde, bir kongre toplansa bile –tıpkı 1898’deki I. Kongreden sonra olduğu gibi– alınan her karar havada ka-lacak ve her şey yine darmadağın olacaktır.”

Elbette bunca yılın ardından bu konuşmaları kelimesi keli-mesine aktaramam ama sohbetlerimizin genel muhtevası ha-fızama derinlemesine kazındı. O vakitler, *Emeğin Kurtuluşu Grubu* ile *Raboçeye Delo* (İşçi Davası) arasındaki pozisyon farkları ve çatışmalar üzerine çokça kafa yorardık. Vladimir İlyiç, o dönemde *Emeğin Kurtuluşu Grubu*’nun ve bilhassa G.V. Plehanov’un ateşli bir şövalyesiydi. Plehanov’u, kendi-sine yöneltilen “kibirli ve yoldaşça olmayan tavırlar” suçla-malarına karşı hararetle savunuyor, keza atalet içinde olmakla itham edilen grubu da sahipleniyordu. Ben ise, tıpkı Şesternin ve diğer pratik saha çalışanları gibi, ona Raboçeye Delo ile bağlarımızı koparmanın o an için imkânsız olduğunu söylü-yordum. Zira halka inecek popüler yayınları bize sağlayan, bildirilerimizi basan ve siparişlerimizi yerine getiren yegâne merci onlardı. Mesela, Moskova Komitesi 1900 yılı 1 Mayıs bildirisini basılması için onlara yollamıştı. Oysa *Emeğin Kur-tuluşu Grubu*’ndan ne bir ses ne bir nefes ne bir hayır ne bir bereket gelirdi; mektuplarımıza cevap bile alamazdık. Vladi-mir İlyiç ise bu eleştirilerime şöyle mukabele ediyordu: “El-bette onlar pratik işleri koşturmak için yaşlı ve hasta insanlar; bu noktada gençler onlara omuz vermeli. Lakin bu yardım, ayrı bir grup kurup onlardan koparak değil, onların son derece isabetli ve çelik gibi sağlam teorik liderliğini bütünüyle tanı-yarak yapılmalı.” Vladimir İlyiç, kendisinin ve yoldaşlarının yurt dışındaki çalışma tarzını tam olarak bu zemin üzerine inşa ediyordu.

Onunla meşhur *Credo* ve ona karşı kaleme aldığı *Anti-Credo* bildirisi üzerine, Bernstein ve Kautsky arasındaki derin teorik uçurum hakkında, kısacası o günün tüm yakıcı meseleleri üzerine uzun uzun konuştuk. Volodya inanılmaz derecede zinde ve her zamankinden daha sürükleyiciydi. Onunla paylaştığımız bu yolculuk, hayatımın en kıymetli hatıralarından biri olarak kaldı.

Ufa'ya vardığımızda Vladimir İlyiç derhal yerel yoldaşlarla temas kurdu. Aralarından, şifreleşme yöntemleri konusunda mutabık kaldığı Krokmal'ı net bir şekilde hatırlıyorum. Çevre ilçelerden bazı sürgünlerin de onu görmek ve talimat almak için gizlice Ufa'ya geldiğini biliyorum. Biz annemle üç gün sonra oradan ayrıldık. O ise biraz daha kalarak dönüş yolculuğunu demiryoluyla yaptı. Bu sırada Samara'da duraklayarak oradaki hücrelerle de görüştü. Gittiği her noktada gelecekteki yazışmalar, kurye yolları ve gizli şifreler üzerinde anlaşmaya varıyordu. Podolsk'a döndükten kısa bir süre sonra yurt dışına çıkış hazırlıklarımı tamamladı. Ondan yaklaşık iki hafta sonra, ben de onun peşinden Avrupa'ya gittim.

EK

VLADİMİR İLYİÇ'İN İLK ARKADAŞI

Bu yıl, Vladimir İlyiç'in kız kardeşi ve ilk arkadaşı Olga İlyiniçna Ulyanova'nın ölümünün 40. yıl dönümü.³³

Olga İlyiniçna, 4 (16) Kasım 1871'de doğdu ve yaşça Vladimir İlyiç'e en yakın olanıydı. Tabiri caizse, onunla bir çift olarak [paroy] büyüdü; bizim ailemizde çocuklar çiftler çiftler büyürdü.³⁴ Minyon ve cılız doğduğundan, dünyaya gelişi anem için kolay olmuştu. Denilebilir ki tüm o kısacık hayatı boyunca hem fiziksel açıdan –çocuklar arasında en az o hastalandı– hem de yetiştirilme yönünden en az dert ve üzüntüye sebep olan oydu. Hatta bu sonucusuyla ilgili olarak, ebeveynlerine hiçbir dert yaşatmadığını söylemek daha doğru olur. Yürümeye erken başladı, öyle ki bu maharette kendisinden bir buçuk yaş büyük olan ağabeyi Volodya'ya yetiştirdi. Tüm oyunlarda ve eğlencelerde ondan geri kalmazdı; ayrılmaz bir ikili olarak birlikte büyüdüler. Atılgan ve hayat doluydu. Erken çocukluk döneminde en çok uyku vaktinden hoşlanmazdı. Yatma zamanı geldiğinde feryat figan ağlar ve hiçbir zaman uyumadığını, sadece gözleri kapalı yattığını iddia ederdi. Biraz erkek çocuğu karakterine sahipti. Gürültülü oyunları ve koşuşturmayı severdi. Çatılara veya ağaçlara tırmanmada ağabeyinden geri kalmaz, eve üstü başı batmış bir halde veya yeni elbisesinin kolu yarıya kadar yırtılmış olarak dönerdi.

33.Olga İlyiniçna Ulyanova 8 (20) Mayıs 1891'de vefat etmiştir. Ed.

34 .Anna ve Aleksandr (Saşa), Volodya ve Olga, Mariya ve Dmitri. Ç.N.

Dört yaşındayken, ağabeyi Volodya'nın yanında, yetişkinlerin hiç fark etmeyeceği bir şekilde okumayı öğrendi ve okumayı çok sevdi. Halk okulları müdürü olan babası İlya Nikolayeviç'e gelen çocuklar ve okullar için hazırlanmış kitapları; *Semya i Şkola* (Aile ve Okul), *Detskoye Çteniyе* (Çocuk Okumaları) gibi çocuk dergilerini ağabeyiyle birlikte okurdu. Son derece kolay bir şekilde ezberlediği şiirleri, kendisinden rica eden herkese büyük bir iştihakla, yüksek sesle okurdu. Nitekim henüz beş yaşındayken, *Hayatta Elinden Gelen Her Şeyi Yapan Serçenin Masalı* gibi uzun ya da *Ninni* [Kolibel'naya pesnya] gibi ciddi bir şiiri ezbere okuyabiliyordu. Saf çocuk masalları veya hayali öyküler yerine, içerik itibarıyla bu tür şiirleri tamamen bilinçli olarak tercih etmesi ve kendi seçimiyle ezberlemesi onun tipik bir özelliğiydi. O dönemin çocuk edebiyatında genel bir ruh hali hâkimdi: Raznoçinetslerin [aydınların] şiiri, halka karşı görev bilinci, tek kelimeyle "serçe masalı" için çok karakteristik olan o fedakârlık ruhu. Yaklaşık akramız olan yazar V. Veresayev de anılarında bu şiirden ve şiirin çocukluğunda kendisi üzerinde bıraktığı derin izlenimden bahseder.

Olga'nın (aile içindeki adıyla Olya) öğrenim hayatı olağanüstü bir kolaylıkla ve başarıyla ilerliyordu. Tüm okul kitaplarını bir çırpıda okurken, henüz altı-yedi yaşlarındayken resimli Rus Tarihi'ni de aradan çıkarmış, üstelik hiçbir taraftan baskı görmeksizin, o dönemin okul müfredatını oluşturan tüm eski Rus prenslerinin ve çarlarının isimlerini sırasıyla hafızasına kazınmıştı. Sekiz yaşında en yakın ilkokula girdi ve orada sadece bir kış boyunca üçüncü yani son şubede okudu. Zira orada yapabileceği başka bir şey kalmamıştı. O kış, yetenekleri ve birikimiyle kendinden yaşça büyük kız arkadaşları arasında hemen öne çıktı. Olya okula büyük bir şevkle gidiyordu ve okulu bırakmak zorunda kaldığı için çok

üzülmüştü. Oradaki eğitimin yetersizliği nedeniyle onu lisenin alt sınıflarına vermemeye, doğrudan 4. sınıfa hazırlamaya karar verdiler. Nitekim ablasıyla birkaç yıl çalıştıktan sonra –ki bu çalışmaların büyük kısmını kendi başına hallediyordu– 1883 sonbaharında yani on iki yaşındayken bu sınıfa girdi. Sınıfları her zaman birincilik ödülleriyle geçti ve lise tahsilini on beş buçuk yaşında, 1887 yılında –Vladimir İlyiç ile aynı yılda– altın madalyayla tamamladı.

Olga İlyiniçna - 1887

“Eğitim hayatı boyunca Ol-ya’nın kız arkadaşlarıyla ilişkileri son derece iyiydi. Onlara tüm okul işlerinde seve seve yardım ederdi ve karakteri gereği herkesin sevgilisiydi.

Aile içinde, mizaç ve tabiat bakımından birçok ortak noktası bulunan –uyum, dengelilik, metanet, özellikle son derece belirgin bir görev bilinci, olağanüstü bir çalışma kapasitesi ve öğrenme sevgisi– ağabeyi Saşa’nın [Aleksandr] da gözdesiydi. Karakterinin birçok özelliğiyle annesine de benziyordu: Onun gibi şefkatli, güler yüzlü, neşeli ve her daim kendini meşgul edebilen biriydi. Annesi gibi müziği ve şarkı söylemeyi çok sever, bunları öğrenmek için büyük emek harcardı. Ancak annesinin müziğe olan üstün yeteneğini miras

almamıştı. Olya 15-17 yaşlarındayken annem, “Olya’nın müzik yeteneğinin o kadar da fazla olmaması ne kadar üzücü” derdi, “oysa bu azmiyle ne kadar çok şeye ulaşabilirdi.” Ne var ki annemin kısıtlı gördüğü bu yetenekleriyle bile Olya, müzikte hepimizden daha fazlasını başardı ve zor klasik eserleri çalabilecek düzeye geldi. Yine aramızda sadece o, çizime karşı fena sayılmayacak bir kabiliyet sergilemişti; çizimleri lisede dahi dikkat çekiyordu.

Yabancı dil yeteneği de oldukça iyiydi. Lisede mükemmel bir seviyeye getirdiği Fransızca ve Almancanın yanı sıra, muazzam azmiyle, liseden mezuniyeti ile yükseköğrenim kurslarına [Bestujev Kursları] başlayışı arasındaki iki yıllık boşlukta, Kazan’da derslerini aldığı İngilizceyi ilerletmişti. Hatta tıp derslerini takip etmek üzere Helsingfors’a (Helsinki) yapmayı planladığı seyahat için tamamen kendi başına İsveççe öğrenmişti. Öyle ki İsveççeden kısa hikâyeler bile çeviriyordu. Olya çok yoğun, ciddi ve son derece üretken bir şekilde okurdu. Petersburg’da öğrencisiyken kendisinden kitaplar aldığı V. V. Vodovozov, onun bu okuma verimliliğine doğrudan hayret ederdi. Okuduğu kitaplara dair tuttuğu bazı notlar korunmuştur, hangi konu üzerine çalıştığını veya hangi kitaptan günde kaç sayfa okuduğunu titizlikle kaydettiği defterleri günümüze ulaşmıştır. Kendine karşı olan bu ciddiyeti ve yüksek talepkârlığıyla el attığı her meseledeki derinliğiyle, ağabeyi Saşa’yı [Aleksandr] çok andırıyordu.

Ağabeyi Saşa’nın ölümü onda sarsıcı bir etki yarattı. Annemin telgrafi üzerine Kazan’dan küçük çocukların yanına gelen teyzemiz³⁵ (annemin kız kardeşi), Olya’nın bu acı haberi aldığı anda hıçkırıklar içinde yere yığıldığını, sonra aniden yerinden sıçrayarak Çar’a yönelik yüksek sesli tehditler haykır-

35. Anna Aleksandrovna Veretennikova. Ed.

diğını ve bu haliyle evdekileri nasıl korkuttuğunu anlatmıştı. Liseden bir kız arkadaşı da Olya hakkındaki anılarında, bu olaydan kısa bir süre sonra okulda düzenlenen resmi bir tören sırasında [Çar için düzenlenen bir tören kastediliyor] Olya'nın nasıl fenalaştığını yazar. Ancak genel olarak Olya'nın özenetimi ve dayanma gücü çok yüksekti. Annesine kendi ruhsal sarsıntısını asla belli etmezdi.

Hiç şüphesiz yok ki Olga İlyiniçna ateşli bir devrimci olacaktır. Yetenekleri, meselelere derin ve ciddi yaklaşımı, daha o genç yaşlarında sahip olduğu engin birikimi ve karakterinin bütünlüğüyle devrimde çok faydalı ve gerekli bir insan olacaktır. Ne var ki hayatı yirminci yaşında ansızın yarıda kesildi: 1890 sonbaharında Petersburg'daki Yüksek Kadın Kurslarına giden Olga, 1891 ilkbaharında tifoya yakalandı ve kötü bir hastane olan Aleksandrovski Baraklarında bu hastalığa yılançık da (erizipel) eklendi. Olga İlyiniçna, 8 Mayıs 1891'de, garip bir tesadüf eseri olarak, dört yıl önce çok sevdiği ağabeyi Aleksandr İlyiç'in darağacında can verdiği günle tamamen aynı günde hayata veda etti.

Yükseköğrenim kurslarında da tıpkı lisede olduğu gibi kız arkadaşlarının büyük sevgisini kazanan Olga İlyiniçna, aralarında adeta birleştirici bir harç görevi görüyordu. Ona en yakın olan Yakubova, Nevzorova ve Torgonskaya, yıllar sonra karşılaştıklarında bile, birlikte geçirdikleri bir tek yılda kendilerine o kadar çok şey katan Olga'yı her zaman minnetle andıklarını söylerlerdi. Hastayken bile onlara derslerinde yardım etmiş, sınava yönelik kimya konularını anlatmıştı. Kendisi bu sınavı mükemmel bir şekilde vermiş ve 8 Nisanda eve şöyle yazmıştı: "Tam bir ay sonra eve dönmek üzere yola çıkıyorum."

Petersburg'daki kursların seviyesinden pek memnun kalma-

yan Olga İlyiniçna, ertesini yıl tıp okumak üzere yurt dışına gitmeyi planlıyordu. Liseden bir kız arkadaşına³⁶ ve Vladimir İlyiç'e yazdığı, günümüze ulaşabilmiş o birkaç mektubu; onun arayışlarının derinliğini, ciddiyetini ve sosyal bilimlere olan büyük ilgisini gözler önüne sermektedir.

Anna İlyiniçna Ulyanova-Yelizarova bu anıları 1931 yılında yazmıştır; ilk kez daktilo edilmiş bir kopyasından basılmıştır.

ANNA İLYİNİÇNA ULYANOVA-YELİZAROVA'NIN OTOBİYOGRAFİSİNDEN

Ağustos 1864'te Nijniy Novgorod'da doğdum. 1875'te girdiğim ve 1880'de mezun olduğum Simbirsk Mariinskaya Kız Lisesinde okudum. Liseden mezun olduktan sonra Simbirsk'te kiliseye bağlı cemaat okullarından birinde iki yıl öğretmen yardımcısı olarak çalıştım. Lise yıllarımda Belinski'yi okudum; daha sonra kardeşimle [Aleksandr] birlikte, o zamanlar kütüphanelerde artık verilmediği halde tam bir külliyatına sahip olan aile doktorumuzdan³⁷ temin ettiğimiz Pisarev'i okuduk.

İlk bilinçli arzum köy öğretmeni olmaktı. Simbirsk'teki halk okulu öğretmenleri arasında çeşitli pedagojik konular üzerine periyodik toplantılar yapılırdı. Çocuklarla büyük bir sevgiyle ilgileniyordum. 1883 sonbaharında kurslar için Petersburg'a gittiğimde çocuklarımı [öğrencilerimi] uzun süre özledim.

36.A. F. Şerbo kastedilmektedir. Ed.

37.Doktor İ. S. Pokrovsky. Ed.

Bestujev Kursları (Yüksek Kadın Kursları-tarih-edebiyat bölümüne girmiştım), antik döneme çok fazla ağırlık verilmesi nedeniyle beni biraz hayal kırıklığına uğrattı. Siyasi açıdan bunlar karanlık ve durgun 80'li yıllardı. Hiçbir devrimci çevreye katılmamıştım ve hiçbirini de duymamıştım. Sadece, Kasım 1886'da öğrenci hemşerilik (dayanışma) birliklerinin Dobrolyubov'un ölümünün 25. yıl dönümü münasebetiyle düzenlediği bir siyasi gösteriye katıldım. Kazaklar tarafından etrafımız kuşatıldı, birçoğumuz tutuklandı ve Petersburg'dan sürüldü.

Dinamit yapımı için nitrik asit gönderilmesine dair bir telgrafın benim adresime gelmiş olması nedeniyle, III. Aleksandr'a suikast davası kapsamında 1 Mart 1887'de tutuklandım. Bana Sibiryaya beş yıllık idari sürgün cezası verildi. Fakat annemin ricası üzerine bu ceza Kazan vilayetinin Kokuşkino köyünde beş yıllık sürgüne çevrildi. Oradan, tedavi amacıyla 1889 ilkbaharında Samara vilayetinin Alakayevka köyündeki çiftliğe, kışa doğru ise Samara'ya nakledildim. M. T. Yelizarov ile evlendikten sonra³⁸ açık polis gözetimim oraya aktarıldı. Orada açık gözetim sürem bitti ve 1893 sonbaharında Moskova'ya taşındım.

O zamana kadar Narodnik görüşlere sahiptim. Ancak bu dönemde sosyal demokrat olarak yönümü tayin ettim. Moskova'da Mitskeviç'in işçi çevresiyle bağ kurup ona yardım ettim; onun tutuklanmasından sonra ise Finlandiyalı Çorba'nın çevresine dâhil oldum. Hauptmann'ın *Dokumacılar* [Die Weber] adlı eserini Almancadan çevirdim. Bu çeviri şapirografla [teksir makinesiyle] basıldı, Moskova ve çevre vilayetlerdeki işçiler arasında elden ele dolaştı. Daha sonra Dementyev'in *Fabrika* adlı kitabından yola çıkarak kısa bir

38.A. İ. Ulyanova, Temmuz 1889'da M. T. Yelizarov ile evlendi. Ed.

broşür derledim, bu da işçiler tarafından çok ilgi gördü.

1898 sonbaharında Sosyal Demokrat Parti'nin ilk Moskova Komitesine girdim. O döneme gelindiğinde işçilerle epeyce bağımız oluşmuştu. Hatta 1 Mayıs 1899 için Moskova Komitesi yurt dışında basılmış bir bildiri siparişi dahi vermişti. 1899 ilkbaharında geniş çaplı bir polis baskını yaşandı. 1900 yazında yurt dışına gittim, orada iki yıl geçirdim; Paris ve Berlin'deki *Iskra* grubuna katıldım. Rusya'ya ancak 1902 sonbaharında döndüm. Fakat tüm verilere göre Zubatov³⁹ tarafından sıkı bir takip yürütüldüğünden Moskova'ya gitmedim. Tomsk'a geçerek oradaki ve birkaç Sibiryaya şehirdeki *Iskracılarla* bağlantı kurdum.

1903 ilkbaharında, sürgün edilen kardeşim Mariya İlyiniçna'nın annemle birlikte yaşadığı Samara'ya gittim. Sonbaharda hep birlikte Kiev'e taşındık ve 1 Ocak 1904'te hepimiz tutuklandık. O operasyonda, II. Kongreden sonra oluşan Merkez Komite, Kiev Komitesi ve ardından o sonbaharda Moskova'dan oraya geçen –bariz bir şekilde Zubatov'un ajanları tarafından fark edilmiş olan– birkaç kişi ele geçirildi. Yarım yıl hapiste yattım ve davanın sonuçlanmasından önce, Temmuzda serbest bırakıldım. Petersburg'a bir saatlik mesafede bulunan Sablino'ya yerleşmeyi başardım. Oradan gizlice Petersburg'a gidiyor, Petersburg Komitesinin mali komisyonuna katılıyordum. Bunun yanı sıra, Bolşevikle-

39 Sergey Zubatov (1864-1917): Çarlık gizli polisi Okhrana'nın en kurnaz olan ve politika üretenlerinden biridir. Devrimci hareketin yükselişini engellemek için, işçilerin ekonomik taleplerini polislin kontrolündeki yasal dernekler aracılığıyla çözmeyi amaçlayan ve tarihe Zubatovculuk olarak geçen yöntemi geliştirmiştir. Amacı, işçileri siyasi mücadeleden koparıp düzene sadık bir kitle haline getirmektir. Ancak bu oyun ters tepmiş, kurduğu yasal dernekler işçilerin örgütlenme bilincini artırarak 1905 Devriminin zeminini hazırlamıştır. Ç.N.

rin Yurt Dışı Merkezi ile yazışmaları yürütüyor, oradan gelen illegal literatürü teslim alıp Petersburg'a taşıyor, bir kısmını da Moskova'ya ve yakın vilayetlere sevk ediyordum.

1904-1905 kışında Petersburg'da Gapon dernekleri ses getiriyordu. 9 Ocak'ın [Kanlı Pazar] arifesinde, Narvskaya Zastava'nın ötesindeki bir toplantıya katılma fırsatım oldu. Ertesi sabah birkaç yoldaşla birlikte kalabalığa karışarak Troitski Köprüsünden geçtim ve ateş altında kaldım; yaralıları, kaçısanları gördüm...

Mariya Malih Yayınevi bana Wilhelm Liebknecht'in *Almanya'da 1848 Devrimi* adlı kitabının Almancadan çevirisini ve başka küçük işler sipariş etti. Bu sırada Sosyal-Demokrat Bolşevik yayınevi *Vperyod* [İleri] açıldı. Petersburg'da, yazı işleri Nevski Prospekt'te bulunan ilk yasal Sosyal-Demokrat Bolşevik gazetesi *Novaya Jizn* [Yeni Hayat] kuruldu. Ben *Vperyod* yayınevini yayım kurulu üyelerinden biriydim.

1907 sonbaharında bazı arşiv belgelerini araştırmak üzere yurt dışına gittim. Cenevre'den İsveç'e nakledilen belge sandıklarını, ardından Cenevre'de kalan diğer evrakı inceledim. Ocak 1907'de Samara'dan geçerken Moskova'ya uğradım. O sırada Moskova'da II. Devlet Duması seçimleri yapılıyordu; sokakta, sosyal demokrat adayların desteklenmesini öneren bir tomar bildiriyle yakalanıp tutuklandım. O seferinde birkaç gün hapiste yattım.

1908 sonbaharında Moskova'ya taşındım ve 1909 yılını orada geçirdim. Yurt dışıyla yazışmaları sürdürüyordum ancak yerel çalışmalara fiilen katılmam pek mümkün olmadı. Bir yandan annemin ağır hastalığıyla ilgileniyor, diğer yandan İl-yiç'in 1909 ilkbaharında Moskova'da basılan *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* adlı kitabının yayına hazırlanması ve düzeltilerinin yapılmasıyla uğraşıyordum.

1910'dan sonra Saratov'a geçtim. Orada yasal demokratik *Privoljskaya Gazeta* ve ardından popüler *Saratovskaya Kopyka* gazetelerinde çalıştım. Saratov Komitesi için illegal bildiriler de kaleme aldım. 12 Mayıs'ta [1912], kız kardeşim Mariya İlyiniçna ve Saratov Komitesinin bazı üyeleriyle birlikte tutuklandım. Fakat bu kez sadece iki hafta hapisteye kaldım.

Daha sonra Marksist-Bolşeviklerin *Prosveşçeniye* [Aydınlanma] dergisinde sekreterlik görevini üstlendim. Dergideki makaleler ağırlıklı olarak yurt dışından gönderiliyordu ve sürekli olarak Yurt Dışı Merkezi ile yoğun yazışmalar yürütmek gerekiyordu.

Ocak 1914'te, kadın işçilere yönelik *Rabotnitsa* [Kadın İşçi] dergisinin yurt dışı yayını kurulmasına ek olarak Rusya bürosu oluşturuldu. Bu kurul, 8 Mart Kadınlar Gününde çıkarılması kararlaştırılan ilk sayı için yazışmaları toplamaya ve makaleleri hazırlamaya başladı. Yayın kurulunun neredeyse tamamı, baskıdan birkaç gün önceki redaksiyon toplantısında tutuklanmış olmasına rağmen, ilk sayı basıldı ve dağıtıldı.

1914 yazında, annemle birlikte kız kardeşim Mariya'nın Saratov davasından dolayı sürgünde bulunduğu Vologda'ya gittim. Tam o sırada Birinci Dünya Savaşı patlak verdi; tüm Marksist dergiler ve gazeteler kapatıldı. Petersburg'a döndüğümde yurt dışıyla yazışmaları sürdürmeye, yasa dışı literatür için fon toplamaya, gelen yayınları teslim alıp dağıtmaya devam ettim.

Temmuz 1916'da tutuklandım. Önce Doğu Sibirya'ya sürülmem öngörüldü, daha sonra bu ceza Astrahan vilayetine çevrildi. Ekim ayında geçici olarak serbest bırakıldığımda, eşim tedavi için Petersburg'da kalmama izin verilmesini sağladı.

Bir ay sonra evimde arama yapıldı. Ancak yasa dışı hiçbir şey bulamadıkları için bir ay daha kalmama izin verildi. Bir ay sonra sonuçsuz bir arama daha... Ve nihayet 1917 Şubat ayının 20'sinde yine sonuçsuz bir arama yapıldı. Fakat bu kez her halükârda tutuklanmam emredilmişti. Petersburg sokakları artık hareketli ve gergindi; devrim fırtınası kopmaya başlamıştı. Birkaç gün sonra halk hapisaneleri açmaya başladı. Kapatıldığım karakolun kapılarını da açtılar. Devrimci halk tarafından kurtarılmış olma mutluluğuna eriştim.

Mart'ın ilk günlerinde *Pravda* yeniden kuruldu. Gazetenin sekreterliğini üstlenmem teklif edildi; orada kız kardeşim Mariya İlyiniçna da yardımcılığımıza geldi. *Rabotnitsa* dergisi de yeniden yayın hayatına başladı. *Prosveşçeniye* [Aydınlanma] dergisinin de bir veya iki sayısı çıktı. Bu sırada *Tkaç* [Dokumacı] dergisinin sorumluluğunu ben üstlendim; editörlük, sekreterlik ve tashih işlerinin tamamını tek başıma yürütmek zorundaydım.

Mayıs 1918'de Moskova'ya taşındım ve orada Sosyal Güvenlik Halk Komiserliğinde [Narkomsobes] çalışmaya başladım. 1919 sonbaharında Sovnarkom [Halk Komiserleri Konseyi], çocukların korunması bölümünün Aydınlanma Halk Komiserliğine [Narkompros] devredilmesine karar verdi; ben de bölümümle birlikte oraya geçtim. Ocak 1921'e kadar orada görev yaptım. 1 Nisan 1921'de Narkompros'tan ayrılarak Tüm Birlik Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesine bağlı İstpart'a [Parti Tarihi ve Ekim Devrimi Tarihi Komisyonu] geçtim. Orada, diğer görevlerimin yanı sıra *Proletarskaya Revolyutsiya* [Proleter Devrimi] dergisinin sekreterliğini yürüttüm. 1932'den itibaren...

El yazması burada kesilmektedir.

Çevirmenin notu: Anna'nın otobiyografik notları ne yazık ki burada sona ermektedir. Hastalığından dolayı, 1927'de Granat Ansiklopedik Sözlüğü için yazdığı *V. İ. Lenin'in Hayatı Hakkında Kısa Deneme* başlıklı anı yazısını da istediği gibi genişletememiştir. 19 Ekim 1935'te Moskova'da hayata gözlerini yumduğunda; sadece bir "abla" değil, Rus devrimci hareketinin elli yıllık canlı tanığı ve Bolşevik basınının kurucu öncülerinden biriydi. Kızıl Meydan'daki cenaze töreninin ardından, Leningrad'daki Volkovo Mezarlığında, çok sevdiği annesi ve kız kardeşi Olga'nın yanına defnedilmiştir.

Simbirsk Lisesi Müdürü F. Kerenski'nin mektubu

Mezun Vladimir Ulyanov'un Karakter ve Başarı Durumu Hakkında (Kazan Üniversitesi Rektörlüğü'ne): Simbirsk Lisesi Pedagoji Konseyi, olgunluk (mezuniyet) belgesi almaya hak kazanan Vladimir Ulyanov hakkında, üniversiteye girişi sırasında dikkate alınmak üzere aşağıdaki hususları beyan eder:

Devlet Müşaviri İlya Ulyanov'un oğlu olan Vladimir Ulyanov, son derece yetenekli, daima gayretli ve titiz bir öğrencidir. Ulyanov, lisedeki tüm derslerde sınıf birincisi olmuş ve eğitimi sonunda altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Ulyanov'un eğitimi ve ahlaki gelişimi, ebeveynleri tarafından her zaman titizlikle gözetilmiştir. 1886 yılından (babasının ölümünden) itibaren ise, tüm ihtimam ve özenini çocuklarının terbiyesine yoğunlaştıran annesi, tek başına bu görevi üstlenmiştir. Gerek babasının hizmetteki gayreti ve dürüstlüğüyle tanınan bir devlet memuru olması, gerekse annesinin kendisini tamamen çocuklarının yetiştirilmesine adanması, ailede hayırlı bir

atmosfer yaratmıştır. Bu eğitimin ve terbiyenin temelinde din ve makul bir disiplin yatmaktadır. Bu ailevi terbiyenin hayırlı meyveleri, Ulyanov'un mükemmel davranışlarında açıkça görülmektedir. Lise eğitimi süresince, Ulyanov'un gerek lise idaresine gerekse öğretmenlerine karşı, sözle veya eylemle herhangi bir hoşnutsuzluk yarattığı tek bir vakaya bile rastlanmamıştır. Derslerdeki başarısı sadece yeteneğine değil, ödevlerini yerine getirmedeki sürekli ve değişmez titizliğine dayanmaktadır. Daima annesinin gözetimi altında olan ve diğer kardeşleri üzerinde de ahlaki bir etkiye sahip bulunan Ulyanov'un karakterinde fark edilen tek bir kusur (zayıf nokta) vardır: O da aşırı içine kapanıklığı, insanlardan uzak duruşu ve sosyalleşmemesidir. Ulyanov'un annesi, oğlunun bu özelliklerini bildiğinden, üniversite hayatında da onun yanından ayrılmayacağını beyan etmiştir. Ulyanov'un yeteneklerine, genel gelişimine ve ahlaki yapısına güvenen Simbirsk Lisesi Yönetimi, onun üniversitede de aynı başarıyı göstereceği kanaatindedir.

LENİN'DEN ANILAR

İlyiç Hakkında Anılar

Anna İlyiniçna Ulyanova-Yelizarova, hem ailenin en büyüğü olması hem de Lenin'in etrafındaki devrimci çekirdeğin bizzat içinde yer alması nedeniyle, Ulyanov ailesinin gizli tarihi, çocukların karakterleri ve Lenin'in mücadelesi hakkında doğrudan ve en güvenilir kaynak konumundadır.

Lenin'in insani yönünü, çalışma disiplini, yoldaşlarıyla ilişkilerini ve devrimci kararlılığını samimi, sade ve çarpıcı bir dille aktaran bu eser, tarihsel bir belgenin ötesinde, yaşayan bir tanıklıktır.

Tarihe tanıklık eden bir ablanın, bir kadın devrimcinin ve bir yoldaşın gözünden Lenin'in ve bir devrin hikâyesi...

Anna, Krupskaya, Lenin

